

COVID-19: THE GREAT RESET

KLAUS SCHWAB
THIERRY MALLERET

COVID-19:
DEN STORE NULSTILLE

KLAUS SCHWAB
THIERRY MALLERET

FORUMUDGIVELSE

Udgave 1.0

© 2020 World Economic Forum Alle rettigheder forbeholdes. Ingen dele af denne publikation må reproducere eller transmitteres i nogen form eller på nogen måde, herunder fotokopiering eller optagelse, eller via noget informationslagrings- og -hentningssystem.

World Economic Forum 91-93
route de la Capite
CH-1223 Cologny/Genève
Schweiz

Tlf.: +41 (0)22 869 1212
Fax +41 (0)22 786 2744 mail:
contact@weforum.org
www.weforum.org

ISBN 978-2-940631-11-7

Om Covid-19: Den store nulstilling Siden

COVID-19 gjorde sit indtog på verdensscenen, har selskabet dramatisk revet den eksisterende opfattelse af, hvordan man styrer lande, lever sammen med andre og deltager i den globale økonomi, i stykker. COVID-19: Den store nulstilling er skrevet af Klaus Schwab, grundlægger af World Economic Forum, og Thierry Malleret, forfatter til Monthly Barometer, og undersøger dens vidtrækkende og dramatiske konsekvenser for morgendagens verden.

Bogens hovedformål er at hjælpe med at forstå, hvad der venter på en lang række områder. Udgivet i juli 2020, midt i krisen, og hvor yderligere bølger af infektion stadig kan opstå, er den en hybrid mellem et moderne essay og et akademisk øjebliksbillede af et afgørende øjeblik i historien. Den indeholder teori og praktiske eksempler, men er primært forklarende og indeholder mange formodninger og ideer om, hvordan verden efter pandemien kunne, og måske burde, se ud.

Bogen har tre hovedkapitler, der giver et panoramisk overblik over det fremtidige landskab. Det første kapittel vurderer pandemiens indvirkning på fem centrale makrokategorier: økonomiske, samfundsmæssige, geopolitiske, miljømæssige og teknologiske faktorer.

Den anden betragter effekterne i mikrotermer på specifikke brancher og virksomheder. Den tredje opstiller en hypotese om karakteren af de mulige konsekvenser på individuelt niveau.

I starten af juli 2020 står vi ved en skillevej, argumenterer forfatterne til COVID-19: Den store nulstilling. Den ene vej vil føre os til en bedre verden: mere inkluderende, mere retfærdig og mere respektfuld over for Moder Natur. Den anden vil føre os til en verden, der ligner den, vi lige har efterladt – men værre og konstant plaget af ubehagelige overraskelser. Vi skal derfor gøre det rigtigt. De truende udfordringer kan være mere betydningsfulde, end vi indtil nu har valgt at forestille os, men vores evne til at nulstille kan også være større, end vi tidligere havde turdet håbe på.

Om forfatterne

Professor **Klaus Schwab** (1938, Ravensburg, Tyskland) er grundlægger og administrerende formand for World Economic Forum.

I 1971 udgav han **Modern Enterprise Management in Mechanical Engineering**. I bogen argumenterer han for, at en virksomhed ikke kun skal tjene aktionærerne, men alle interessenter for at opnå langsigtet vækst og velstand. For at fremme interessenkonceptet grundlagde han World Economic Forum samme år.

Professor Schwab har en doktorgrad i økonomi (Universitetet i Fribourg) og i ingeniørvidenskab (Schweiz' føderale teknologiske institut) og har en kandidatgrad i offentlig administration (MPA) fra Kennedy School of Government på Harvard University. I 1972 blev han, udover sin lederrolle ved Forummet, professor ved universitetet i Genève. Han har siden modtaget adskillige internationale og nationale hædersbevisninger,

inklusive 17 æresdoktorgrader. Hans seneste bøger er [*Den fjerde industrielle revolution](#) * (2016), en verdensomspændende bestseller oversat til 30 sprog, og [*Shaping the Future of the Fourth Industrial Revolution](#) * (2018).

Thierry Malleret (1961, Paris, Frankrig) er administrerende partner for Monthly Barometer, en kortfattet prædiktiv analyse leveret til private investorer, globale administrerende direktører og opinions- og beslutningstagere.

Hans professionelle erfaring omfatter grundlæggelse af Global Risk Network under World Economic Forum og ledelse af dets programteam.

Malleret blev uddannet på Sorbonne og Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales i Paris og på St Antony's College i Oxford. Han har en kandidatgrad i økonomi og historie og en ph.d. i økonomi. Hans karriere spænder over investeringsbankvirksomhed, tænketanke, den akademiske verden og regeringen (med en treårig periode i premierministerens kontor i Paris). Han har skrevet adskillige erhvervs- og akademiske bøger og har udgivet fire romaner. Han bor i Chamonix, Frankrig, med sin kone Mary Anne.

INDHOLD

INTRODUKTION 1.

MAKRO-NULSTILLING

1.1. Konceptuel ramme – Tre definerende karakteristika ved nutidens verden 1.1.1. Indbyrdes

afhængighed 1.1.2. Hastighed 1.1.3. Komplexitet

_____ .

_____ .

1.2. Økonomisk nulstilling 1.2.1.

COVID-19's økonomi 1.2.1.1. Usikkerhed

1.2.1.2. Den økonomiske

fejlslutning at ofre et par liv for at redde vækst _____

1.2.2. Vækst og beskæftigelse 1.2.2.1.

Økonomisk vækst 1.2.2.2. _____

Beskæftigelse 1.2.2.3. _____

Hvordan fremtidig vækst kan se ud _____

1.2.3. Finans- og pengepolitik 1.2.3.1. _____

Deflation eller inflation? _____

1.2.3.2. Den amerikanske dollars skæbne

1.3. Samfundsmæssig

nulstilling 1.3.1. _____

Uligheder 1.3.2. Social _____

uro 1.3.3. Den "store" regerings tilbagevenden

1.3.4. Den sociale kontrakt _____

1.4. Geopolitisk nulstilling

1.4.1. Globalisering og nationalisme 1.4.2. _____

Global styring 1.4.3. Den _____

voksende rivalisering mellem Kina og USA 1.4.4. Skrøbelige og _____

fejlslagte stater _____

1.5. Miljømæssig nulstilling 1.5.1.

Coronavirus og miljøet 1.5.1.1. Natur og zoonotiske

sygdomme 1.5.1.2. Luftforurening og _____

pandemirisiko 1.5.1.3. Nedlukning og CO2- _____

udledning _____

1.5.2. Pandemiens indvirkning på klimaændringer og andre miljøpolitikker _____

1.6. Teknologisk nulstilling 1.6.1

Acceleration af den digitale transformation 1.6.1.1.

Forbrugeren 1.6.1.2.

Regulatoren 1.6.1.3.

Virksomheden

1.6.2. Kontaktopsporing, kontaktsporing og overvågning 1.6.3. Risikoen
for dystopi

2. MIKRO-NULSTILLING (INDUSTRI OG ERHVERVSLIV)

2.1. Mikrotendenser 2.1.1.

Acceleration af digitalisering 2.1.2.

Modstandsdygtige forsyningskæder

2.1.3. Regeringer og virksomheder 2.1.4.

Stakeholderkapitalisme og ESG

2.2. Nulstilling af branchen

2.2.1. Social interaktion og affortætning 2.2.2.

Adfærdssændringer – permanente vs. forbigående 2.2.3.

Modstandsdygtighed

3. INDIVIDUEL NULSTILLING

3.1. Omdefinering af vores menneskelighed 3.1.1. De

bedre engle i vores natur... eller ej 3.1.2. Moralske valg

3.2. Mental sundhed og velvære

3.3. Ændrede prioriteter 3.3.1. Kreativitet

3.3.2. Tid 3.3.3.

Forbrug 3.3.4.

Natur og velvære

KONKLUSION

TAKKEORD

SLUTNOTER

INDLEDNING

Den verdensomspændende krise udløst af coronaviruspandemien har ingen sidestykke i moderne historie. Vi kan ikke beskyldes for at overdrive, når vi siger, at den kaster vores verden i sin helhed og hver enkelt af os individuelt ud i de mest udfordrende tider, vi har stået over for i generationer. Det er vores definerende øjeblik – vi vil håndtere dens eftervirkninger i årevis, og mange ting vil ændre sig for altid. Den bringer økonomiske forstyrrelser af monumentale proportioner, skaber en farlig og ustabil periode på flere fronter – politisk, socialt, geopolitisk – hvilket rejser dyb bekymring om miljøet og udvider også teknologiens rækkevidde (skadelig eller ej) ind i vores liv. Ingen branche eller virksomhed vil blive skånet for virkningen af disse ændringer. Millioner af virksomheder risikerer at forsvinde, og mange brancher står over for en usikker fremtid; nogle få vil trives. Individuelt set er livet, som de altid har kendt det, for mange ved at falde fra hinanden med alarmerende hastighed.

Men dybe, eksistentielle kriser fremmer også introspektion og kan rumme potentiale for transformation. Verdens brudlinjer – især sociale kløfter, mangel på retfærdighed, mangel på samarbejde, svigt i global styring og lederskab – ligger nu blotlagte som aldrig før, og folk føler, at tiden er inde til genopfindelse. En ny verden vil opstå, hvis konturer vi både kan forestille os og tegne.

I skrivende stund (juni 2020) fortsætter pandemien med at forværres globalt. Mange af os overvejer, hvornår tingene vil vende tilbage til normalen. Det korte svar er: aldrig. Intet vil nogensinde vende tilbage til den "brudte" følelse af normalitet, der herskede før krisen, fordi coronaviruspandemien markerer et fundamentalt vendepunkt i vores globale udvikling. Nogle analytikere kalder det en større bifurkation, andre refererer til en dyb krise af "bibelske" proportioner, men essensen forbliver den samme: verden, som vi kendte den i de første måneder af 2020, er ikke længere, opløst i pandemiens kontekst. Radikale ændringer af en sådan betydning er på vej, at

Nogle eksperter har henvist til en æra "før coronavirus" (BC) og "efter coronavirus" (AC). Vi vil fortsat blive overraskede over både den hurtige og den uventede karakter af disse forandringer – i takt med at de blandes sammen, vil de fremprovokere anden-, tredje-, fjerde- og mere ordens konsekvenser, kaskadeeffekter og uforudsete udfald. Derved vil de forme en "ny normal", der er radikalt anderledes end den, vi gradvist vil efterlade. Mange af vores overbevisninger og antagelser om, hvordan verden kunne eller burde se ud, vil blive knust i processen.

Brede og radikale udtalelser (som "alt vil ændre sig") og en alt-eller-intet, sort-hvid analyse bør dog anvendes med stor forsigtighed. Virkeligheden vil naturligvis være langt mere nuanceret. Pandemien i sig selv vil måske ikke fuldstændigt forandre verden, men den vil sandsynligvis accelerere mange af de forandringer, der allerede fandt sted, før den brød ud, hvilket igen vil sætte andre forandringer i gang. Den eneste sikkerhed: forandringerne vil ikke være lineære, og skarpe diskontinuiteter vil herske.

COVID-19: Den store nulstilling er et forsøg på at identificere og kaste lys over de kommende forandringer og at yde et beskedent bidrag med hensyn til at afgrænse, hvordan deres mere ønskværdige og bæredygtige form kunne ligne.

Lad os begynde med at sætte tingene i perspektiv: Mennesker har eksisteret i omkring 200.000 år, de ældste bakterier i milliarder af år og vira i mindst 300 millioner år. Det betyder, at pandemier højst sandsynligt altid har eksisteret og været en integreret del af menneskets historie, siden folk begyndte at rejse rundt; i løbet af de sidste 2000 år har de været reglen, ikke undtagelsen. På grund af deres iboende forstyrrende natur har epidemier gennem historien vist sig at være en kraft for varig og ofte radikal forandring: de har udløst optøjer, forårsaget befolkningssammenstød og militære nederlag, men også udløst innovationer, omtegnet nationale grænser og ofte banet vejen for revolutioner. Udbrud tvang imperier til at ændre kurs – ligesom det Byzantinske Rige, da det blev ramt af Justinians pest i 541-542 – og nogle endda til at forsvinde helt – da aztekernes og inkaernes kejsere døde sammen med de fleste af deres undersåtter af europæiske bakterier. Der blev også taget autoritative foranstaltninger for at forsøge at inddæmme dem.

har altid været en del af det politiske arsenal. Der er således intet nyt ved den isolation og nedlukning, der er blevet pålagt store dele af verden for at håndtere COVID-19. Det har været almindelig praksis i århundreder. De tidligste former for isolation kom med karantænerne, der blev indført i et forsøg på at inddæmme den sorte død, som mellem 1347 og 1351 dræbte omkring en tredjedel af alle europæere. Ideen om at indespærre folk i 40 dage stammer fra ordet **quaranta** (som betyder "fyrre" på italiensk), og ideen om at indespærre folk i 40 dage opstod uden at myndighederne rigtig forstod, hvad de ønskede at inddæmme, men foranstaltningerne var en af de første former for "institutionaliseret folkesundhed", der hjalp med at legitimere den moderne stats "magtforøgelse".[1] Perioden på 40 dage har intet medicinsk grundlag; den blev valgt af symbolske og religiøse årsager: både Det Gamle og Det Nye Testamente refererer ofte til tallet 40 i forbindelse med ~~f~~enselse – især de 40 dage i fasten og de 40 dage i syndfloden i Første Mosebog.

Spredningen af infektionssygdomme har en unik evne til at nære frygt, angst og massehysteri. Som vi har set, udfordrer det også vores sociale samhørighed og kollektive evne til at håndtere en krise. Epidemier er af natur splittende og traumatiserende. Det, vi kæmper imod, er usynligt; vores familie, venner og naboer kan alle blive kilder til smitte; de hverdagsritualer, vi værdsætter, som at møde en ven på et offentligt sted, kan blive et redskab til smitte; og de myndigheder, der forsøger at holde os sikre ved at håndhæve isolationsforanstaltninger, opfattes ofte som undertrykkende aktører. Gennem historien har det vigtige og tilbagevendende mønster været at søge efter sydebukke og placere skylden solidt på den udenforstående. I middelalderens Europa var jøderne næsten altid blandt ofrene for de mest berygtede pogromer, der blev fremprovokeret af pesten. Et tragisk eksempel illustrerer dette: I 1349, to år efter at den sorte død var begyndt at vandre hen over kontinentet, blev jøder, der var blevet beskyldt for at sprede pesten ved at forurene byens brønde, bedt om at konvertere i Strasbourg på Valentinsdag. Omkring 1.000 nægtede og blev brændt levende. I samme år blev jødiske samfund i andre europæiske byer udslettet, hvilket tvang dem til massiv migration til den østlige del af Europa (i

Polen og Rusland), hvilket permanent ændrede kontinentets demografi i processen. Hvad der gælder for europæisk antisemitisme, gælder også for den absolutistiske stats fremkomst, kirkens gradvise tilbagetog og mange andre historiske begivenheder, der i ikke ringe grad kan tilskrives pandemier. Ændringerne var så forskelligartede og udbredte, at det førte til "afslutningen på en underkastelsestidsalder", hvilket bragte feudalisme og livegenskab til ophør og indledte oplysningstiden. Kort sagt: "Den Sorte Død kan have været den ukendte begyndelse på det moderne menneske." [2] Hvis sådanne dybtgående sociale, politiske og økonomiske ændringer kunne fremprovokeres af pesten i middelalderen, kunne COVID-19-pandemien så markere starten på et lignende vendepunkt med langvarige og dramatiske konsekvenser for vores verden i dag?

I modsætning til visse tidligere epidemier udgør COVID-19 ikke en ny eksistentiel trussel. Den vil ikke resultere i uforudsete massehungersnød eller store militære nederlag og regimeskift. Hele befolkninger vil hverken blive udryddet eller fordrevet som følge af pandemien.

Dette er dog ikke ensbetydende med en beroligende analyse. I virkeligheden forværrer pandemien dramatisk allerede eksisterende farer, som vi ikke har formået at konfrontere tilstrækkeligt i alt for lang tid. Den vil også accelerere foruroligende tendenser, der har opbygget sig over en længere periode.

For at begynde at udarbejde en meningsfuld reaktion, har vi brug for en konceptuel ramme (eller et simpelt mentalt kort) til at hjælpe os med at reflektere over, hvad der kommer, og til at vejlede os i at forstå det. Indsigt fra historien kan være særligt nyttig. Det er derfor, vi så ofte søger efter et beroligende "mentalt anker", der kan tjene som et målestok, når vi er tvunget til at stille os selv svære spørgsmål om, hvad der vil ændre sig, og i hvilken grad. Når vi gør det, leder vi efter præcedenser med spørgsmål som: Er pandemien som den spanske syge i 1918 (anslået at have dræbt mere end 50 millioner mennesker verden over i tre på hinanden følgende bølger)? Kunne den ligne den store depression, der startede i 1929? Er der nogen lighed med det psykologiske chok, der blev påført af 9/11? Er der ligheder med, hvad der skete med SARS i 2003 og H1N1 i 2009 (omend i en anden skala)? Kunne det være som den store finanskrisen i 2008, men meget større? Den korrekte, omend

uvelkommen, svaret på alle disse er: nej! Ingen passer til omfanget og mønsteret af den menneskelige lidelse og økonomiske ødelæggelse forårsaget af den nuværende pandemi. Især de økonomiske konsekvenser har ingen lighed med nogen krise i moderne historie. Som påpeget af mange stats- og regeringschefer midt i pandemien, er vi i krig, men med en fjende, der er usynlig, og selvfølgelig metaforisk: "Hvis det, vi går igennem, virkelig kan kaldes en krig, er det bestemt ikke en typisk krig. Dagens fjende deles trods alt af hele menneskeheden".[3]

Når det er sagt, kunne Anden Verdenskrig alligevel være et af de mest relevante mentale ankre i bestræbelserne på at vurdere, hvad der kommer til at ske. Anden Verdenskrig var den afgørende transformationskrig, der ikke kun udløste fundamentale ændringer i den globale orden og den globale økonomi, men også medførte radikale ændringer i sociale holdninger og overbevisninger, der i sidste ende banede vejen for radikalt nye politikker og bestemmelser i sociale kontrakter (som at kvinder skal træde ind på arbejdsmarkedet, før de bliver vælgere). Der er naturligvis fundamentale forskelle mellem en pandemi og en krig (som vi vil overveje mere detaljeret på de følgende sider), men omfanget af deres transformativ kraft er sammenlignelig. Begge har potentiale til at blive en transformativ krise af tidligere ufattelige proportioner. Vi skal dog passe på overfladiske analogier. Selv i det værst tænkelige, forfærdelige scenarie vil COVID-19 dræbe langt færre mennesker end de store plager, inklusive de sorte dødsfald, eller Anden Verdenskrig gjorde.

Desuden har nutidens økonomi ingen lighed med tidligere århundreders økonomi, der var afhængig af manuelt arbejde, landbrugsjord eller tung industri. I nutidens stærkt sammenkoblede og indbyrdes afhængige verden vil pandemiens indvirkning dog gå langt ud over de (allerede svimlende) statistikker, der "blot" vedrører død, arbejdsløshed og konkurser.

COVID-19: Den store nulstilling er skrevet og udgivet midt i en krise, hvis konsekvenser vil udfolde sig over mange år fremover. Det er ikke så mærkeligt, at vi alle føler os noget forvirrede – en følelse, der er meget forståelig, når et ekstremt chok rammer og bringer den foruroligende sikkerhed med sig, at dets resultater vil være både uventede og usædvanlige. Denne besynderlighed er godt fanget.

af Albert Camus i hans roman ***Pesten fra 1947***: "Alligevel var alle disse forandringer på en måde så fantastiske og var blevet foretaget så hurtigt, at det ikke var let at betragte dem som sandsynlige for at have nogen varighed."[4] Nu hvor det utænkelige er over os, hvad vil der så ske nu, umiddelbart efter pandemien og derefter i den overskuelige fremtid?

Det er selvfølgelig alt for tidligt at sige med nogen rimelig nøjagtighed, hvad COVID-19 vil medføre i form af "betydningsfulde" ændringer, men formålet med denne bog er at tilbyde nogle sammenhængende og konceptuelt solide retningslinjer for, hvad der kan ligge forude, og at gøre det på den mest omfattende måde som muligt. Vores mål er at hjælpe vores læsere med at forstå den mangesidede dimension af de kommende ændringer. Som vi vil argumentere for, vil pandemien som minimum accelerere systemiske ændringer, der allerede var tydelige før krisen: den delvise tilbagetrækning fra globaliseringen, den voksende afkobling mellem USA og Kina, accelerationen af automatisering, bekymringer om øget overvågning, den voksende appel af velfærds politikker, stigende nationalisme og den efterfølgende frygt for immigration, teknologiens voksende magt, nødvendigheden af, at virksomheder har en endnu stærkere online tilstedeværelse, blandt mange andre. Men det kunne gå ud over en simpel acceleration ved at ændre ting, der tidligere syntes uforanderlige. Det kan således fremprovokere ændringer, der ville have virket utænkelige før pandemien ramte, såsom nye former for pengepolitik som helikopterpenge (allerede en selvfølge), genovervejelse/omkalibrering af nogle af vores sociale prioriteter og en øget søgen efter det fælles bedste som et politisk mål, at forestillingen om retfærdighed får politisk styrke, radikale velfærds- og skatteforanstaltninger og drastiske geopolitiske omlægninger.

Det overordnede punkt er dette: Mulighederne for forandring og den resulterende nye orden er nu ubegrænsede og kun bundet af vores fantasi, på godt og ondt. Samfund kan være klar til at blive enten mere egalitære eller mere autoritære, eller rettet mod mere solidaritet eller mere individualisme, der favoriserer de fås eller de manges interesser; økonomier kan, når de kommer sig, tage en vej mod mere inklusion og være mere afstemt med...

behovene hos vores globale fælleskab, eller de kunne vende tilbage til at fungere, som de gjorde før. Du forstår pointen: vi bør udnytte denne hidtil usete mulighed for at gentænke vores verden i et forsøg på at gøre den bedre og mere modstandsdygtig, når den dukker op på den anden side af denne krise.

Vi er bevidste om, at det at forsøge at dække omfanget og bredden af alle de problemstillinger, der behandles i denne bog, er en enorm opgave, der måske slet ikke er mulig. Emnet og alle de usikkerheder, der er knyttet til det, er gigantiske og kunne have fyldt siderne i en publikation, der er fem gange så stor som denne. Men vores mål var at skrive en relativt kortfattet og enkel bog, der kunne hjælpe læseren med at forstå, hvad der venter på en lang række områder.

For at afbryde tekstens flow så lidt som muligt, vises referenceoplysningerne i slutningen af bogen, og direkte kildehenvisninger er minimeret. Udgivet midt i krisen, og når yderligere bølger af infektion forventes, vil den løbende udvikle sig for at tage hensyn til emnets skiftende karakter.

Fremtidige udgaver vil blive opdateret i lyset af nye resultater, den seneste forskning, reviderede politiske foranstaltninger og løbende feedback fra læserne.

Dette bind er en hybrid mellem en let akademisk bog og et essay. Det indeholder teori og praktiske eksempler, men er primært forklarende og indeholder mange formodninger og ideer om, hvordan verden efter pandemien kunne, og måske burde, se ud. Det tilbyder hverken simple generaliseringer eller anbefalinger til en verden på vej mod en ny normal, men vi stoler på, at det vil være nyttigt.

Denne bog er struktureret omkring tre hovedkapitler, der tilbyder et panoramisk overblik over det fremtidige landskab. Det første kapitel vurderer pandemiens indvirkning på fem centrale makrokategorier: økonomiske, samfundsmæssige, geopolitiske, miljømæssige og teknologiske faktorer. Det andet betragter virkningerne i mikrotermer på specifikke brancher og virksomheder. Det tredje opstiller en hypotese om karakteren af de mulige konsekvenser på individuelt niveau.

1. MAKRO-NULSTILSTILLING

Den første del af vores rejse bevæger sig gennem fem makrokategorier, der tilbyder en omfattende analytisk ramme til at forstå, hvad der sker i verden i dag, og hvordan dette kan udvikle sig. For at lette læsningen gennemgår vi hver kategori tematisk. I virkeligheden er de indbyrdes afhængige, og det er her, vi begynder: vores hjerner får os til at tænke lineært, men verden, der omgiver os, er ikke-lineær, det vil sige: kompleks, adaptiv, tempofyldt og tvetydig.

1.1. Konceptuel ramme – Tre definerende karakteristika ved nutidens verden

Makro-nulstillingen vil ske i sammenhæng med de tre fremherskende sekulære kræfter, der former vores verden i dag: gensidig afhængighed, hastighed og kompleksitet. Denne trio udøver sin kraft, i mindre eller større grad, på os alle, uanset hvem eller hvor vi end måtte være.

1.1.1. Indbyrdes afhængighed

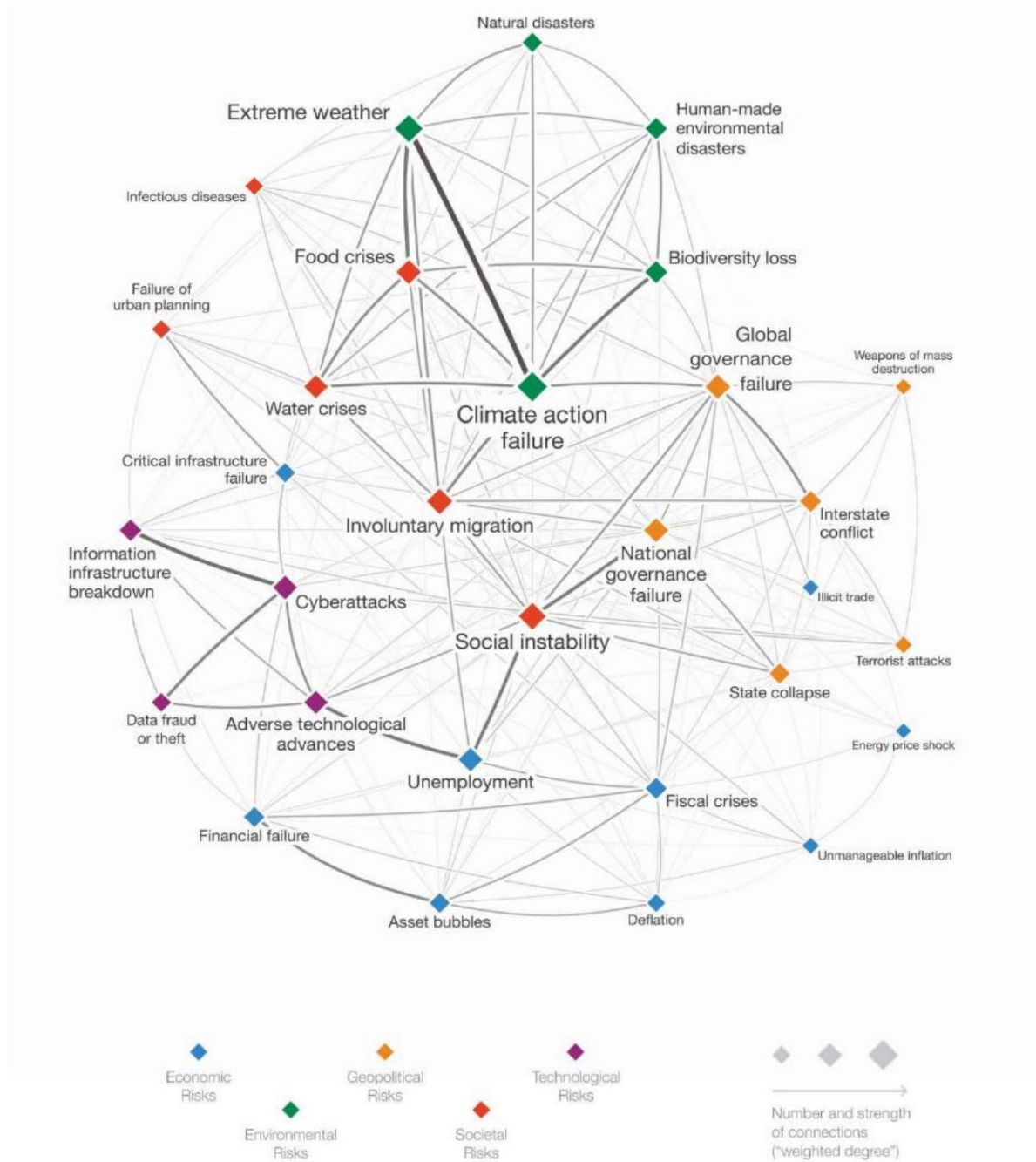
Hvis blot ét ord skulle beskrive essensen af det 21. århundrede, måtte det være "indbyrdes afhængighed". Som et biprodukt af globalisering og teknologiske fremskridt kan det i bund og grund defineres som dynamikken i gensidig afhængighed mellem de elementer, der udgør et system. Det faktum, at globalisering og teknologiske fremskridt har udviklet sig så meget i løbet af de sidste par årtier, har fået nogle eksperter til at erklære, at verden nu er "hyperforbundet" - en variant af indbyrdes afhængighed af steroider!

Hvad betyder denne indbyrdes afhængighed i praksis? Kort sagt, at verden er "sammenkædet": forbundet. I begyndelsen af 2010'erne indfangede Kishore Mahbubani, en akademiker og tidligere diplomat fra Singapore, denne virkelighed med en bådmetafor: "De 7 milliarder mennesker, der bebor planeten Jorden, bor ikke længere i mere end hundrede separate både [lande]. I stedet bor de alle i 193 separate kahytter på den samme båd." Med hans egne ord er dette en af de største forandringer nogensinde. I 2020 forfulgte han denne metafor yderligere i forbindelse med pandemien ved at skrive: "Hvis vi 7,5 milliarder mennesker nu sidder fast sammen på et virusinficeret krydstogtskib, giver det så mening kun at rengøre og skrubbe vores personlige kahytter, mens vi ignorerer korridorerne og luftbrøndene udenfor, hvorigennem virussen bevæger sig? Svaret er tydeligt: nej. Alligevel er det det, vi har gjort. ... Da vi nu er i samme båd, skal menneskeheden tage sig af den globale båd som helhed".[5] -

En indbyrdes afhængig verden er en verden med dyb systemisk forbindelse, hvor alle risici påvirker hinanden gennem et netværk af komplekse interaktioner. Under sådanne forhold er påstanden om, at en

At økonomisk risiko vil være begrænset til den økonomiske sfære, eller at en miljørisiko ikke vil have konsekvenser for risici af anden art (økonomisk, geopolitisk osv.), er ikke længere holdbart. Vi kan alle forestille os økonomiske risici, der bliver til politiske (som en kraftig stigning i arbejdsløsheden, der fører til lommer af social uro), eller teknologiske risici, der muterer til samfundsmæssige (som f.eks. spørgsmålet om at spore pandemien på mobiltelefoner, der fremkalder en samfundsmæssig modreaktion). Når de betragtes isoleret, giver individuelle risici - hvad enten de er økonomiske, geopolitiske, samfundsmæssige eller miljømæssige - det falske indtryk, at de kan inddæmnes eller afbødes; i virkeligheden viser systemisk konnektivitet, at dette er en kunstig konstruktion. I en indbyrdes afhængig verden forstærker risici hinanden og har dermed kaskadeeffekter. Derfor kan isolation eller inddæmning ikke rime på indbyrdes afhængighed og sammenkoblethed.

Diagrammet nedenfor, der er uddraget fra World Economic Forum **Global Risks Report 2020**, [6], gør dette tydeligt. Det illustrerer den sammenkoblede natur af de risici, vi kollektivt står over for; hver enkelt risiko er altid i konflikt med risici fra sin egen makrokategori, men også med de individuelle risici fra de andre makrokategorier (økonomiske risici vises i blå, geopolitiske i orange, samfundsmæssige i rødt, miljømæssige i grønt og teknologiske i lilla). På denne måde rummer hver enkelt risiko potentiale til at skabe rikocheffekter ved at provokere andre risici. Som diagrammet tydeligt viser, er en risiko for "infektionssygdomme" uundgåeligt at have en direkte effekt på "global styringssvigt", "social ustabilitet", "arbejdsløshed", "finanspolitiske kriser" og "ufrivillig migration" (for blot at nævne nogle få). Hver af disse vil til gengæld påvirke andre individuelle risici, hvilket betyder, at den individuelle risiko, som effektkæden startede fra (i dette særlige tilfælde "infektionssygdomme") ender med at forstærke mange andre risici, ikke kun i sin egen makrokategori (samfundsmæssige risici), men også i de andre fire makrokategorier. Dette viser fænomenet smitte via systemisk konnektivitet. I de følgende underkapitler undersøger vi, hvad pandemirisikoen kan indebære fra et økonomisk, samfundsmæssigt, geopolitisk, miljømæssigt og teknologisk perspektiv.

Figur 1

Kilde: World Economic Forum, **Global Risks Report 2020**, figur IV: Den Globale risici, sammenkoblingskort 2020, Verdensøkonomisk Forums globale risici Opfattelsesundersøgelse 2019-2020

Gensidig afhængighed har en vigtig konceptuel effekt: den ugyldiggør "silotænkning". Da sammenblanding og systemisk konnektivitet i sidste ende er det, der betyder noget, er det meningsløst og nytteløst at adressere et problem eller vurdere et problem eller en risiko isoleret fra de andre. Tidligere forklarer denne "silotænkning" delvist, hvorfor så mange økonomer ikke formåede at forudsige kreditkrisen (i 2008), og hvorfor så få politologer så det arabiske forår komme (i 2011). I dag er problemet det samme med pandemien. Epidemiologer, folkesundhedsspecialister, økonomer, samfundsforskere og alle de andre forskere og specialister, der arbejder med at hjælpe beslutningstagere med at forstå, hvad der ligger forude, finder det vanskeligt (og nogle gange umuligt) at krydse grænserne for deres egen disciplin. Derfor er det så djævelsk vanskeligt at håndtere komplekse afvejninger, såsom at inddæmme pandemiens udvikling versus at genåbne økonomien. Forståeligt nok ender de fleste eksperter med at blive opdelt i stadigt snævrere felter. Derfor mangler de det udvidede overblik, der er nødvendigt for at forbinde de mange forskellige punkter, der giver det mere komplette billede, som beslutningstagerne desperat har brug for.

1.1.2. Hastighed

Ovenstående peger tydeligt på teknologiske fremskridt og globalisering som de primære "syndere", der er ansvarlige for større gensidig afhængighed. Derudover har de skabt en sådan umiddelbarhedskultur, at det ikke er en overdrivelse at hævde, at alting i dagens verden bevæger sig meget hurtigere end før. Hvis blot én ting skulle fremhæves for at forklare denne forbløffende stigning i hastighed, ville det uden tvivl være internettet. Mere end halvdelen (52%) af verdens befolkning er nu online, sammenlignet med mindre end 8% for 20 år siden; i 2019 blev der solgt mere end 1,5 milliarder smartphones – et symbol og en vektor for hastighed, der gør det muligt for os at blive kontaktet overalt og når som helst – over hele verden. Tingenes internet (IoT) forbinder nu 22 milliarder enheder i realtid, lige fra biler til hospitalssenge, elnet og vandpumper til køkkenovne og landbrugsvandingsystemer. Dette tal forventes at nå 50 milliarder eller mere i 2030. Andre forklaringer på stigningen i hastighed peger på

"Knapheds"-elementet: Efterhånden som samfund bliver rigere, bliver tid mere værdifuld og opfattes derfor som stadig mere knap. Dette kan forklare undersøgelser, der viser, at folk i velhavende byer altid går hurtigere end i fattige byer – de har ingen tid at spille! Uanset hvad den årsagssammenhængende forklaring er, er slutspillet af alt dette klart: som forbrugere og producenter, ægtefæller og forældre, ledere og følgere er vi alle udsat for konstant, omend diskontinuerlig, hurtig forandring.

Vi kan se hastighed overalt; hvad enten det er en krise, social utilfredshed, teknologisk udvikling og adoption, geopolitisk omvæltning, de finansielle markeder og selvfølgelig manifestationen af infektionssygdomme – alt kører nu i et hurtigt tempo. Som et resultat opererer vi i et realtidssamfund med den nagende følelse af, at livets tempo konstant stiger. Denne nye kultur af umiddelbarhed, besat af hastighed, er tydelig i alle aspekter af vores liv, fra "just-in-time" forsyningskæder til "højfrekvent" handel, fra speeddating til fastfood. Det er så udbredt, at nogle eksperter kalder dette nye fænomen for "hasteriets diktatur". Det kan faktisk antage ekstreme former. Forskning udført af forskere hos Microsoft viser for eksempel, at det at være langsommere med højst 250 millisekunder (et kvart sekund) er nok til, at et websted mister hits til sine "hurtigere" konkurrenter! Det altomfattende resultat er, at holdbarheden for en politik, et produkt eller en idé, og livscyklussen for en beslutningstager eller et projekt, skrumper kraftigt og ofte uforudsigeligt.

Intet illustrerede dette mere levende end den halsbrækkende hastighed, hvormed COVID-19 udviklede sig i marts 2020. På mindre end en måned, fra den malstrøm fremprovokeret af den svimlende hastighed, hvormed pandemien opslugte det meste af verden, syntes en helt ny æra at opstå. Begyndelsen af udbruddet troede man at have fundet sted i Kina noget tidligere, men pandemiens eksponentielle globale udvikling tog mange beslutningstagere og et flertal af offentligheden på sengen, fordi vi generelt finder det kognitivt svært at forstå betydningen af eksponentiel vækst. Overvej følgende med hensyn til "dage til fordobling": hvis en pandemi vokser med 30 % om dagen (som COVID-19 gjorde omkring midten af marts for nogle af de hårdest ramte lande), registrerede tilfælde

(eller dødsfald) vil fordobles på lidt mere end to dage. Hvis det vokser med 20%, vil det tage mellem fire og fem dage; og hvis det vokser med 10%, vil det tage lidt mere end en uge. Udtrykt anderledes: På globalt plan tog det COVID-19 tre måneder at nå 100.000 tilfælde, 12 dage at fordoble til 200.000 tilfælde, fire dage at nå 300.000 tilfælde, og derefter blev 400.000 og 500.000 tilfælde nået på to dage hver. Disse tal får vores hoveder til at snurre – ekstrem hastighed i aktion! Eksponentiel vækst er så forvirrende for vores kognitive funktioner, at vi ofte håndterer det ved at udvikle eksponentiel "nærsynethed", [7] og tænker på det som intet andet end "meget hurtigt". I et berømt eksperiment udført i 1975 fandt to psykologer, at når vi skal forudsige en eksponentiel proces, undervurderer vi den ofte med en faktor 10. [8]

En forståelse af denne vækstdynamik og eksponentielle faktorerers kraft tydeliggør, hvorfor hastighed er et så vigtigt problem, og hvorfor hastigheden af interventioner for at dæmpe vækstraten er så afgørende. Ernest Hemingway forstod dette. I sin roman ***The Sun Also Rises*** har to karakterer følgende samtale: "Hvordan gik du konkurs?" spurgte Bill. "To måder," sagde Mike. "Gradvist, så pludselig." Det samme har en tendens til at ske ved store systemiske skift og forstyrrelser generelt: tingene har en tendens til at ændre sig gradvist i starten og derefter på én gang. Forvent det samme for makro-nulstillingen.

Ikke alene antager hastighed ekstreme former, men den kan også skabe perverse effekter. "Utålmodighed" er for eksempel en, hvis virkninger kan ses på lignende måde i deltagernes adfærd på de finansielle markeder (hvor ny forskning tyder på, at momentumhandel, baseret på hastighed, fører til, at aktiekurser vedvarende afviger fra deres grundlæggende værdi eller "korrekte" pris) og i vælgeres adfærd ved et valg. Sidstnævnte vil have en afgørende relevans i tiden efter pandemien. Regeringer tager nødvendigvis et stykke tid om at træffe beslutninger og implementere dem: de er forpligtet til at overveje mange forskellige vælgergrupper og konkurrerende interesser, afveje indenlandske bekymringer med eksterne overvejelser og sikre lovgivningsmæssig godkendelse, før de sætter det bureaukratiske maskineri i gang til at handle på alle disse beslutninger.

Derimod forventer vælgerne næsten øjeblikkelige politiske resultater og forbedringer, som, når de ikke kommer hurtigt nok, fører til

næsten øjeblikkelig skuffelse. Dette problem med asynkronitet mellem to forskellige grupper (politikere og offentligheden), hvis tidshorisont er så markant forskellig, vil være akut og meget vanskeligt at håndtere i forbindelse med pandemien. Hastigheden af chokket og (dybden) af den smerte, det har påført, vil ikke og kan ikke matches med samme hastighed på den politiske side.

Hastigheden fik også mange observatører til at etablere en falsk ækvivalens ved at sammenligne sæsoninfluenza med COVID-19. Denne sammenligning, der blev foretaget igen og igen i pandemiens første måneder, var misvisende og konceptuelt fejlagtig. Lad os tage eksemplet med USA for at tydeliggøre pointen og bedre forstå den rolle, som hastigheden spillede i alt dette. Ifølge Centers for Disease Control (CDC) fik mellem 39 og 56 millioner amerikanere influenza i vintersæsonen 2019-2020, med mellem 24.000 og 62.000 dødsfald.[9] I modsætning hertil, og ifølge Johns Hopkins University, blev mere end 2,3 millioner den 24. juni 2020 diagnosticeret med COVID-19, og næsten 121.000 mennesker var døde.[10] Men sammenligningen stopper der; den er meningsløs af to grunde: 1) influenzatallene svarer til den anslåede samlede influenzabyrde, mens COVID-19-tallene er bekræftede tilfælde; og 2) sæsoninfluenzaen kaskaderer i "blide" bølger over en periode på (op til seks) måneder i et jævnt mønster, mens COVID-19-virussen spreder sig som en tsunami i et hotspot-mønster (i en håndfuld byer og regioner, hvor den koncentrerer sig), og derved kan den overvælde og blokere sundhedskapaciteten og monopolisere hospitaler til skade for ikke-COVID-19-patienter. Den anden grund – den hastighed, hvormed COVID-19-pandemien spreder sig, og den pludselighed, hvormed klynger opstår – gør hele forskellen og gør sammenligningen med influenzaen irrelevant.

Hastigheden ligger til grund for den første og anden årsag: I langt de fleste lande gjorde den hastighed, hvormed epidemien udviklede sig, det umuligt at have tilstrækkelig testkapacitet, og den overvældede derefter mange nationale sundhedssystemer, der var udstyret til at håndtere en forudsigelig, tilbagevendende og ret langsom sæsoninfluenza, men ikke en "superhurtig" pandemi.

En anden vigtig og vidtrækkende konsekvens af hastighed er, at beslutningstagere har mere information og flere analyser end nogensinde før, men mindre tid til at beslutte. For politikere og erhvervsledere kolliderer behovet for at få et strategisk perspektiv stadig oftere med det daglige pres fra umiddelbare beslutninger, hvilket er særligt tydeligt i forbindelse med pandemien og forstærket af kompleksitet, som vi ser i næste afsnit.

1.1.3. Kompleksitet

I sin enkleste form kan kompleksitet defineres som det, vi ikke forstår eller finder svært at forstå. Psykologen Herbert Simon definerede et komplekst system som "et system, der består af et stort antal dele, der interagerer på en ikke-simpel måde".[11] Komplekse systemer er ofte karakteriseret ved en mangel på synlige årsagssammenhænge mellem deres elementer, hvilket gør dem praktisk talt umulige at forudsige. Dybt inde fornemmer vi, at jo mere komplekst et system er, desto større er sandsynligheden for, at noget kan gå galt, og at en ulykke eller en afvigelse kan opstå og sprede sig.

Kompleksitet kan groft sagt måles ved tre faktorer: "1) mængden af informationsindhold eller antallet af komponenter i et system; 2) den sammenkoblede sammenhæng – defineret som dynamikken i den gensidige responsivitet – mellem disse informationsstykker eller komponenter; og 3) effekten af ikke-linearitet (ikke-lineære elementer kaldes ofte 'vippepunkter'). Ikke-linearitet er et centralt træk ved kompleksitet, fordi det betyder, at en ændring i blot én komponent i et system kan føre til en overraskende og uforholdsmæssig effekt andetsteds."[12] Det er af denne grund, at pandemimodeller så ofte giver en bred vifte af resultater: en forskel i antagelser vedrørende blot én komponent i modellen kan dramatisk påvirke slutresultatet. Når man hører om "sorte svaner", "kendte ukendte" eller "sommerfugleeffekter", er der ikke-linearitet på spil; det er derfor ikke overraskende, at vi ofte forbinder verdenskompleksitet med "overraskelser", "turbulens" og "usikkerhed". For eksempel, hvor mange "eksperter" forudså i 2008, at realkreditobligationer med oprindelse i USA ville lamme banker verden over og i sidste ende

bringe det globale finansielle system til randen af kollaps? Og i de første uger af 2020, hvor mange beslutningstagere forudså i hvilken grad en mulig pandemi ville forårsage kaos i nogle af de mest sofistikerede sundhedssystemer i verden og påføre den globale økonomi så stor skade?

En pandemi er et komplekst adaptivt system, der omfatter mange forskellige komponenter eller informationsstykker (så forskellige som biologi eller psykologi), hvis adfærd påvirkes af variabler som virksomheders rolle, økonomisk politik, regeringsindgriben, sundhedspolitik eller national styring. Af denne grund kan og bør det ses som et "levende netværk", der tilpasser sig skiftende forhold – ikke noget, der er mejslet i sten, men et system af interaktioner, der er både komplekst og adaptivt. Det er komplekst, fordi det repræsenterer en "kattevugge" af indbyrdes afhængighed og sammenkoblinger, som det stammer fra, og adaptivt i den forstand, at dets "adfærd" er drevet af interaktioner mellem noder (organisationerne, menneskene – os!), der kan blive forvirrede og "uregerlige" i stressede tider (Vil vi tilpasse os normerne for indespærring? Vil et flertal af os – eller ej – overholde reglerne? osv.). Håndteringen (inddæmningen, i dette særlige tilfælde) af et komplekst adaptivt system kræver kontinuerligt, men stadigt skiftende samarbejde i realtid mellem en bred vifte af discipliner og mellem forskellige felter inden for disse discipliner. Blot for at give et bredt og forenklet eksempel, vil inddæmmelsen af coronaviruspandemien kræve et globalt overvågningsnetværk, der er i stand til at identificere nye udbrud, så snart de opstår, laboratorier på flere steder rundt om i verden, der hurtigt kan analysere nye virusstammer og udvikle effektive behandlinger, store IT-infrastrukturer, så lokalsamfund kan forberede sig og reagere effektivt, passende og koordinerede politiske mekanismer til effektivt at implementere beslutningerne, når de er truffet, og så videre. Det vigtige punkt er dette: hver enkelt aktivitet i sig selv er nødvendig for at håndtere pandemien, men er utilstrækkelig, hvis den ikke ses i sammenhæng med de andre. Det følger heraf, at dette komplekse adaptive system er større end summen af dets dele. Dets effektivitet afhænger af, hvor godt det fungerer som en helhed, og det er kun så stærkt som dets svageste led.

Mange eksperter har fejlagtigt karakteriseret COVID-19-pandemien som en sort svane-begivenhed, simpelthen fordi den udviser alle karakteristikaene for et komplekst adaptivt system. Men i virkeligheden er det en hvid svane-begivenhed, noget der eksplicit blev præsenteret som sådan af Nassim Taleb i ***The Black Swan***, der blev udgivet i 2007: noget der i sidste ende ville finde sted med stor sikkerhed. [13] —

Ja, sandelig! I årevis har internationale organisationer som Verdenssundhedsorganisationen (WHO), institutioner som World Economic Forum og Coalition for Epidemic Preparedness Innovations (CEPI – lanceret på årsmødet i Davos i 2017) og enkeltpersoner som Bill Gates advaret os om den næste pandemirisiko og endda specificeret, at den: 1) ville opstå i et tætbeholdt område, hvor økonomisk udvikling tvinger mennesker og dyreliv sammen; 2) ville sprede sig hurtigt og lydløst ved at udnytte netværk af menneskelig rejse og handel; og 3) ville nå flere lande ved at modvirke inddæmning. Som vi vil se i de følgende kapitler, er det afgørende at karakterisere pandemien korrekt og forstå dens karakteristika, fordi det var de, der lå til grund for forskellene med hensyn til beredskab. Mange asiatiske lande reagerede hurtigt, fordi de var forberedte logistisk og organisatorisk (på grund af SARS) og dermed var i stand til at mindske pandemiens virkninger. I modsætning hertil var mange vestlige lande uforberedte og blev hærget af pandemien – det er ikke tilfældigt, at det er dem, hvor den falske forestilling om en sort svane-begivenhed cirkulerede mest. Vi kan dog med sikkerhed hævde, at pandemien (en "hvid svane"-begivenhed med høj sandsynlighed og store konsekvenser) vil fremprovokere mange "sorte svane"-begivenheder gennem anden-, tredje-, fjerde- og mere ordens effekter. Det er svært, hvis ikke umuligt, at forudsige, hvad der kan ske for enden af kæden, når effekter af flere ordener og deres efterfølgende kaskader af konsekvenser er opstået efter stigninger i arbejdsløsheden, virksomheder går konkurs, og nogle lande vakler på randen af kollaps. Ingen af disse er i sig selv uforudsigelige, men det er deres tilbøjelighed til at skabe perfekte storme, når de blandes med andre risici, der vil tage os på sengen. Kort sagt er pandemien ikke en "sort svane"-begivenhed, men nogle af dens konsekvenser vil være det.

Det grundlæggende punkt her er dette: kompleksitet skaber grænser for vores viden og forståelse af ting; det kan derfor være, at dagens stigende kompleksitet bogstaveligt talt overvælder politikernes – og beslutningstageres generelt – evne til at træffe velinformerede beslutninger. En teoretisk fysiker, der blev statsoverhoved (præsident Armen Sarkissian fra Armenien), fremførte dette, da han opfandt udtrykket "kvantepolitik", der skitserede, hvordan den klassiske verden af post-newtonsk fysik – lineær, forudsigelig og til en vis grad endda deterministisk – havde vejet pladsen for kvanteverdenen: stærkt forbundet og usikker, utrolig kompleks og også foranderlig afhængigt af observatørens position. Dette udtryk minder om kvantefysik, som forklarer, hvordan alting fungerer, og er "den bedste beskrivelse, vi har af naturen af de partikler, der udgør stof, og de kræfter, de interagerer med." [14] COVID-19-pandemien har blotlagt denne kvanteverden.

1.2. Økonomisk nulstilling

1.2.1. COVID-19's økonomi

Vores moderne økonomi adskiller sig radikalt fra tidligere århundreders. Sammenlignet med fortiden er den uendeligt mere sammenkoblet, indviklet og kompleks. Den er karakteriseret af en verdensbefolkning, der er vokset eksponentielt, af fly, der forbinder ethvert punkt med et andet sted på bare få timer, hvilket resulterer i, at mere end en milliard af os krydser en grænse hvert år, af mennesker, der trænger ind i naturen og dyrelivets levesteder, af allestedsnærværende, vidtstrakte megabyer, der er hjemsted for millioner af mennesker, der lever side om side (ofte uden tilstrækkelig sanitet og lægehjælp). Målt i forhold til landskabet for blot et par årtier siden, for slet ikke at tale om århundreder siden, er dagens økonomi simpelthen uigenkendelig. Ikke desto mindre er nogle af de økonomiske lærdomme, der kan udledes af historiske pandemier, stadig gyldige i dag for at hjælpe med at forstå, hvad der ligger forude. Den globale økonomiske katastrofe, som vi nu står over for, er den dybeste registrerede siden 1945; med hensyn til dens hastighed er den uden sideseende. Selvom den ikke kan konkurrere med de ulykker og den absolutte økonomiske desperation, som samfundene udholdt i fortiden, er der nogle sigende karakteristika, der er uhyggeligt ens. Da den sidste byldepest i 1665, i løbet af 18 måneder, havde udryddet en fjerdedel af Londons befolkning, skrev Daniel Defoe i ***A Journal of the Plague Year***[\[15\]](#) (udgivet i 1722): "Alle handler blev stoppet, beskæftigelsen ophørte: arbejdet, og dermed brødet, for de fattige blev afskåret; og i starten var de fattiges råb yderst beklagelige at høre ... tusindvis af dem var blevet i London, indtil intet andet end desperation sendte dem væk, døden overhalede dem på vejen, og de tjente ikke bedre end dødens budbringere." Defoes bog er fuld af anekdoter, der giver genlyd i nutidens situation, og fortæller os, hvordan de rige flygtede til landet, "tog døden med sig", og observerer, hvordan de fattige var meget mere udsatte for udbruddet, eller beskriver, hvordan "kvaksalvere og mountebanks" solgte falske kure.[\[16\]](#)

Hvad historien om tidligere epidemier viser igen og igen, er hvordan pandemier udnytter handelsruter og den konflikt, der eksisterer mellem folkesundhedens interesser og økonomiens interesser (noget der udgør en økonomisk "aberration", som vi skal se på blot et par sider). Som historikeren Simon Schama beskriver:

Midt i katastrofer var økonomien altid i konflikt med folkesundhedens interesser. Selvom pesten, indtil man havde en forståelse af bakteriebårne sygdomme, for det meste blev tilskrevet 'forurenede luft' og skadelige dampe, der siges at stamme fra stillestående eller forurenede marskområder, var der ikke desto mindre en fornemmelse af, at de handelsårer, der havde skabt velstand, nu var blevet forvandlet til giftbærere. Men da karantæner blev foreslået eller indført (...), gjorde de, der stod over for at miste mest, købmænd og nogle steder håndværkere og arbejdere, hård modstand mod nedlukningen af markeder, messer og handel. Skal økonomien dø, for at den kunne genoplives i et robust og godt helbred? Ja, sagde vogterne af folkesundheden, der blev en del af bylivet i Europa fra det 15. århundrede og fremefter.[17]

Historien viser, at epidemier har været den store genopretning af landes økonomi og sociale struktur. Hvorfor skulle det være anderledes med COVID-19? En skelsættende artikel om de langsigtede økonomiske konsekvenser af store pandemier gennem historien viser, at betydelige makroøkonomiske eftervirkninger kan vare ved i op til 40 år og dermed sænke de reale afkast betydeligt.[18] Dette står i kontrast til krige, der har den modsatte effekt: de ødelægger kapital, mens pandemier ikke gør det – krige udløser højere realrenter, hvilket indebærer større økonomisk aktivitet, mens pandemier udløser lavere realrenter, hvilket indebærer træg økonomisk aktivitet. Derudover har forbrugerne en tendens til at reagere på chokket ved at øge deres opsparing, enten på grund af nye forsigtighedshensyn eller blot for at erstatte den formue, der er gået tabt under epidemien. På arbejdsmarkedet vil der være gevinster på bekostning af kapital, da reallønningerne har tendens til at stige efter pandemier. Helt tilbage til den sorte død, der hærgede Europa fra 1347 til 1351 (og som undertrykte 40 % af Europas befolkning på bare få år), opdagede arbejdere, at ...

første gang i deres liv, at magten til at ændre tingene lå i deres hænder. Knap et år efter at epidemien var aftaget, krævede og modtog tekstilarbejdere i Saint-Omer (en lille by i Nordfrankrig) successive lønstigninger. To år senere forhandlede mange arbejderlaug kortere arbejdstid og højere løn, nogle gange så meget som en tredjedel mere end niveauet før pesten.

Lignende, men mindre ekstreme eksempler fra andre pandemier peger på den samme konklusion: arbejdskraften vinder magt på bekostning af kapitalen. I dag kan dette fænomen blive forværret af den aldring, der finder sted i en stor del af verdens befolkning (Afrika og Indien er bemærkelsesværdige undtagelser), men et sådant scenarie risikerer i dag at blive radikalt ændret af den stigende automatisering, et problem, som vi vender tilbage til i afsnit 1.6. I modsætning til tidligere pandemier er det langt fra sikkert, at COVID-19-krisen vil tippe balancen til fordel for arbejdskraft og imod kapital. Af politiske og sociale årsager kan det, men teknologi ændrer sammensætningen.

1.2.1.1. Usikkerhed

Den store grad af vedvarende usikkerhed omkring COVID-19 gør det utroligt vanskeligt præcist at vurdere den risiko, den udgør. Som med alle nye risici, der er inspiration til frygt, skaber dette en masse social angst, der påvirker økonomisk adfærd. Der er opstået en overvældende konsensus inden for det globale videnskabelige samfund om, at Jin Qi (en af Kinas førende forskere) havde ret, da han i april 2020 sagde: "Det er meget sandsynligt, at dette vil være en epidemi, der sameksisterer med mennesker i lang tid, bliver sæsonbestemt og opretholdes i menneskekroppen." [19]

Lige siden pandemien startede, er vi blevet bombarderet dagligt med en uophørlig strøm af data, men i juni 2020, cirka et halvt år efter udbruddets begyndelse, er vores viden stadig meget mangelfuld, og som følge heraf ved vi stadig ikke rigtig, hvor farlig COVID-19 er. Trods strømmen af videnskabelige artikler, der er offentliggjort om coronavirus, er dens dødelighed som følge af infektion (dvs. antallet af COVID-19-tilfælde, målte eller ej, der resulterer i død) stadig et emne til debat (omkring 0,4%-0,5% og muligvis op til 1%). Forholdet mellem uopdagede og bekræftede tilfælde, antallet af transmissioner fra asymptomatiske individer, sæsonudsvingningen

effekt, inkubationstidens længde, de nationale infektionsrater – der gøres fremskridt med hensyn til forståelsen af hver af disse, men de og mange andre elementer forbliver i vid udstrækning "kendte ukendte". For politikere og embedsmænd gør dette fremherskende niveau af usikkerhed det meget vanskeligt at udtænke den rigtige folkesundhedsstrategi og den dertilhørende økonomiske strategi.

Dette burde ikke komme som en overraskelse. Anne Rimoin, professor i epidemiologi ved UCLA, indrømmer: "Dette er en ny virus, ny for menneskeheden, og ingen ved, hvad der vil ske." [20] Sådanne omstændigheder kræver en god portion ydmyghed, for med Peter Piot's (en af verdens førende virologers) ord: "Jo mere vi lærer om coronavirus, jo flere spørgsmål opstår." [21] COVID-19 er en mester i forklædning, der manifesterer sig med proteinsymptomer, der forvirrer det medicinske samfund. Det er først og fremmest en luftvejssygdom, men for et lille, men betydeligt antal patienter spænder symptomerne fra hjertebetændelse og fordøjelsesproblemer til nyreinfektion, blodpropper og meningitis. Derudover sidder mange mennesker, der kommer sig, tilbage med kroniske nyre- og hjerteproblemer samt varige neurologiske virkninger.

I lyset af usikkerhed giver det mening at ty til scenarier for at få en bedre fornemmelse af, hvad der ligger forude. Med pandemien er det velkendt, at en bred vifte af potentielle udfald er mulige, med forbehold for uforudsete begivenheder og tilfældige hændelser, men tre plausible scenarier skiller sig ud. Hvert scenarie kan hjælpe med at skitsere konturerne af, hvordan de næste to år kan blive.

Disse tre plausible scenarier [22] er alle baseret på den grundlæggende antagelse, at pandemien kan fortsætte med at påvirke os indtil 2022; de kan derfor hjælpe os med at reflektere over, hvad der ligger forude. I det første scenarie efterfølges den indledende bølge, der begyndte i marts 2020, af en række mindre bølger, der forekommer frem til midten af 2020 og derefter over en periode på et til to år, og som gradvist aftager i 2021, som "toppe og dale". Forekomsten og amplituden af disse toppe og dale varierer geografisk og afhænger af de specifikke afbødende foranstaltninger, der implementeres. I det

I dette scenarie efterfølges den første bølge af en større bølge, der finder sted i tredje eller fjerde kvartal af 2020, og en eller flere mindre efterfølgende bølger i 2021 (som under den spanske sygepandemi i 1918-1919). Dette scenarie kræver, at afværgeforanstaltninger genindføres omkring fjerde kvartal af 2020 for at inddæmme spredningen af infektion og forhindre, at sundhedssystemerne overbelastes. I det tredje scenarie, som ikke er set med tidligere influenzapandemier, men muligt for COVID-19, følger en "langsom afbrænding" af igangværende transmission og tilfælde den første bølge af 2020, men uden et klart bølgemønster, blot med mindre op- og nedture. Ligesom i de andre scenarier varierer dette mønster geografisk og er til en vis grad bestemt af arten af de tidligere afværgeforanstaltninger, der er indført i hvert enkelt land eller region. Tilfælde af infektion og dødsfald fortsætter med at forekomme, men kræver ikke, at afværgeforanstaltninger genindføres.

Et stort antal forskere synes at være enige i den ramme, som disse tre scenarier tilbyder. Uanset hvilket af de tre pandemier følger, betyder de alle, som forfatterne eksplicit angiver, at beslutningstagere skal være forberedte på at håndtere "mindst yderligere 18 til 24 måneder med betydelig COVID-19-aktivitet, med periodiske opståen af hotspots i forskellige geografiske områder". Som vi vil argumentere for i det følgende, kan en fuldgældig økonomisk genopretning ikke finde sted, før virussen er besejret eller bag os.

1.2.1.2. Den økonomiske fejlslutning at ofre et par liv for at redde vækst

Gennem hele pandemien har der været en vedvarende debat om at "redde liv versus at redde økonomien" – liv versus levebrød. Dette er en falsk afvejning. Fra et økonomisk synspunkt kan myten om at skulle vælge mellem folkesundheden og et slag mod BNP-væksten let aflives. Hvis man ser bort fra det (ikke ubetydelige) etiske spørgsmål om, hvorvidt det at ofre nogle liv for at redde økonomien er en socialdarwinistisk påstand (eller ej), vil beslutningen om ikke at redde liv ikke forbedre den økonomiske velfærd. Årsagerne er tofoldige:

1. På udbudssiden, hvis en for tidlig lempelse af de forskellige restriktioner og reglerne for social distancering resulterer i en acceleration af smitteudbruddet (hvilket næsten alle forskere mener, det ville), ville flere ansatte og arbejdstagere blive smittet, og flere virksomheder ville simpelthen ophøre med at fungere. Efter pandemiens udbrud i 2020 blev gyldigheden af dette argument bevist ved flere lejligheder. De spændte fra fabrikker, der måtte stoppe driften, fordi for mange arbejdere var blevet syge (primært tilfældet i arbejdsmiljøer, der tvang fysisk nærhed mellem arbejdere, som i kødforarbejdningsanlæg), til flådeskibe, der var strandet, fordi for mange besætningsmedlemmer var blevet smittet, hvilket forhindrede skibet i at operere normalt. En yderligere faktor, der påvirker udbuddet af arbejdskraft negativt, er, at der over hele verden var gentagne tilfælde af arbejdere, der nægtede at vende tilbage til arbejdet af frygt for at blive smittet. I mange store virksomheder skabte medarbejdere, der følte sig sårbare over for sygdommen, en bølge af aktivisme, herunder arbejdsnedlæggelser.
2. På efterspørgselssiden koger argumentet ned til den mest grundlæggende, og alligevel fundamentale, faktor for økonomisk aktivitet: følelser. Fordi forbrugernes følelser er det, der virkelig driver økonomier, vil en tilbagevenden til enhver form for "normal" kun ske, når og ikke før tilliden vender tilbage. Individets opfattelse af sikkerhed driver forbruger- og virksomhedsbeslutninger, hvilket betyder, at vedvarende økonomisk forbedring er betinget af to ting: tilliden til, at pandemien er bag os – uden hvilken folk ikke vil forbruge og investere – og beviset på, at virussen er besejret globalt – uden hvilken folk ikke vil være i stand til at føle sig trygge først lokalt og derefter længere væk.

Den logiske konklusion af disse to punkter er denne: Regeringer skal gøre, hvad der kræves, og bruge, hvad det koster, for at sikre vores sundhed og vores kollektive velstand, så økonomien kan genoprettes bæredygtigt. Som både en økonom og en folkesundhedsspecialist udtrykte det: "Kun at redde liv vil redde levebrød",[23] og gøre det klart, at kun politiske foranstaltninger, der sætter folks sundhed i første række

deres kerne vil muliggøre en økonomisk genopretning, og tilføjer: "Hvis regeringer ikke formår at redde liv, vil folk, der er bange for virussen, ikke genoptage shopping, rejser eller spise ude. Dette vil hindre økonomisk genopretning, uanset om det er en nedlukning eller ingen nedlukning."

Kun fremtidige data og efterfølgende analyser vil give uomtvisteligt bevis på, at der ikke eksisterer en afvejning mellem sundhed og økonomi. Når det er sagt, viste nogle amerikanske data indsamlet i de tidlige faser af genåbningen i nogle stater et fald i udgifter og arbejde, selv før nedlukningen. [24] Da folk begyndte at bekymre sig om pandemien, begyndte de reelt at "lukke ned" for økonomien, selv før regeringen officielt havde bedt dem om det. Et lignende fænomen fandt sted, efter at nogle amerikanske stater besluttede at (delvist) genåbne: forbruget forblev lavt. Dette beviser pointen om, at det økonomiske liv ikke kan aktiveres ved hjælp af fiat, men det illustrerer også den vanskelige situation, som de fleste beslutningstagere oplevede, da de skulle beslutte, om de skulle genåbne eller ej. De økonomiske og samfundsmæssige skader ved en nedlukning er åbenlyse for alle, mens succes med hensyn til at inddæmme udbruddet og forhindre dødsfald – en forudsætning for en vellykket åbning – er mere eller mindre usynlige. Der er ingen offentlig fejring, når et tilfælde af coronavirus eller dødsfald ikke indtræffer, hvilket fører til det folkesundhedspolitiske paradoks om, at "når man gør det rigtigt, sker der ingenting". Derfor har det altid været en så stærk politisk fristelse at udsætte nedlukningen eller åbne for tidligt. Imidlertid har adskillige undersøgelser siden vist, hvordan en sådan fristelse indebar en betydelig risiko. Især to, der kom til lignende konklusioner med forskellige metoder, modellerede, hvad der kunne være sket uden nedlukning. Ifølge en undersøgelse udført af Imperial College London afværgede omfattende strenge nedlukninger, der blev indført i marts 2020, 3,1 millioner dødsfald i 11 europæiske lande (inklusive Storbritannien, Spanien, Italien, Frankrig og Tyskland).[25] Den anden, ledet af University of California, Berkeley, konkluderede, at 530 millioner samlede infektioner, svarende til 62 millioner bekræftede tilfælde, blev afværget i seks lande (Kina, Sydkorea, Italien, Iran, Frankrig og USA) af de nedlukningsforanstaltninger, som hvert enkelt land havde indført.[26] Den enkle konklusion: i lande ramt af

Da antallet af registrerede COVID-19-tilfælde på sit højdepunkt stort set fordobledes hver anden dag, havde regeringerne intet rimeligt alternativ til at indføre strenge nedlukninger. At lade som om andet er at ignorere kraften i eksponentiel vækst og den betydelige skade, den kan forårsage under en pandemi. På grund af den ekstreme hastighed af COVID-19-udbredelsen var timingen og kraften i interventionen af afgørende betydning.

1.2.2. Vækst og beskæftigelse

Før marts 2020 var verdensøkonomien aldrig kommet til et så brat og brutalt stop; aldrig før havde nogen levende oplevet et økonomisk kollaps så dramatisk og drastisk, både i sin natur og sit tempo.

Det chok, som pandemien har påført den globale økonomi, har været mere alvorligt og er sket meget hurtigere end noget andet i den registrerede økonomiske historie. Selv under den store depression i begyndelsen af 1930'erne og den globale finanskrisen i 2008 tog det flere år for BNP at falde med 10 % eller mere, og for at arbejdsløsheden steg til over 10 %. Med pandemien indtraf katastrofeligende makroøkonomiske resultater – især eksploderende arbejdsløshedsniveauer og styrtdyk i BNP – i marts 2020 i løbet af blot tre uger.

COVID-19 forårsagede en krise i både udbud og efterspørgsel, der førte til det dybeste styrtdyk i den globale økonomi nogensinde i over 100 år. Som økonomen Kenneth Rogoff advarede: "Alt afhænger af, hvor længe det varer, men hvis dette fortsætter i lang tid, vil det helt sikkert blive alle finansielle krisers moder." [27]

Længden og omfanget af nedturen, og dens efterfølgende slag mod vækst og beskæftigelse, afhænger af tre ting: 1) udbruddets varighed og alvor; 2) hvert lands succes med at inddæmme pandemien og afbøde dens virkninger; og 3) hvert samfunds sammenhængskraft i håndteringen af foranstaltningerne efter nedlukningen og de forskellige åbningsstrategier. På tidspunktet for skrivningen (slutningen af juni 2020) er alle tre aspekter stadig ukendte.

Der er fornyede bølger af udbrud (store som små), og landenes succes med at inddæmme udbruddet kan enten være ved eller

pludselig blive vendt om af nye bølger, og samfundenes samhørighed kan blive udfordret af fornyet økonomisk og social smerte.

1.2.2.1. Økonomisk vækst

På forskellige tidspunkter mellem februar og maj 2020 traf regeringer verden over den bevidste beslutning at lukke en stor del af deres respektive økonomier ned i et forsøg på at inddæmme pandemien. Denne hidtil usete udvikling har medført et fundamentalt skift i den måde, verdensøkonomien fungerer på, præget af en pludselig og uopfordret tilbagevenden til en form for relativ autarki, hvor alle nationer forsøger at bevæge sig mod visse former for selvforsyning, og en reduktion i den nationale og globale produktion. Virkningen af disse beslutninger virkede endnu mere dramatisk, fordi de først og fremmest vedrørte serviceerhvervene, en sektor, der traditionelt er mere immun end andre brancher (som byggeri eller fremstilling) over for de cykliske udsving i den økonomiske vækst.

Derfor blev servicesektoren, der repræsenterer langt den største del af den økonomiske aktivitet i enhver udviklet økonomi (ca. 70 % af BNP og mere end 80 % af beskæftigelsen i USA), hårdest ramt af pandemien. Den led også af andre særlige karakteristika: I modsætning til fremstillingsindustrien eller landbruget er tabte indtægter fra servicesektoren væk for altid. De kan ikke udskydes, fordi servicevirksomheder ikke har varelagre eller råvarer på lager.

Flere måneder inde i pandemien ser det ud til, at selv en form for tilbagevenden til "business as usual" for de fleste servicevirksomheder er utænkelig, så længe COVID-19 fortsat er en trussel mod vores helbred. Dette tyder på, at en fuldstændig tilbagevenden til "normalen" ikke kan forudses, før en vaccine er tilgængelig. Hvornår kan det være? Ifølge de fleste eksperter er det usandsynligt, at det sker før tidligst første kvartal af 2021. I midten af juni 2020 var der allerede mere end 135 forsøg i gang, hvilket forløb i et bemærkelsesværdigt tempo i betragtning af, at det tidligere kunne tage op til 10 år at udvikle en vaccine (fem i tilfældet med Ebola), så årsagen er ikke videnskab, men produktion. Fremstilling af milliarder af doser udgør den virkelige udfordring, der vil kræve en massiv udvidelse og omlægning af den eksisterende kapacitet. Den næste forhindring er

den politiske udfordring med at vaccinere nok mennesker verden over (vi er kollektivt stærke som det svageste led) med en tilstrækkelig høj overholdelsesgrad på trods af fremkomsten af antivacciner. I de mellemliggende måneder vil økonomien ikke fungere med fuld kapacitet: et landeafhængigt fænomen kaldet 80%-økonomien. Virksomheder i sektorer så forskellige som rejser, hotel- og restaurationsbranchen, detailhandel eller sport og events vil stå over for følgende tredobbelte whammy: 1) færre kunder (som vil reagere på usikkerhed ved at blive mere risikoaverse); 2) dem, der forbruger, vil i gennemsnit bruge mindre (på grund af forholdsregler); og 3) transaktionsomkostningerne vil være højere (at betjene én kunde vil koste mere på grund af fysisk afstand og hygiejneforanstaltninger).

I betragtning af hvor kritiske servicesektoren er for BNP-væksten (jo rigere landet er, desto større betydning har servicesektoren for vækst), rejser denne nye virkelighed med en 80% økonomi spørgsmålet om, hvorvidt successive mulige nedlukninger af forretningsaktiviteter i servicesektoren vil have varige virkninger på den bredere økonomi gennem konkurser og tab af arbejdspladser, hvilket igen rejser spørgsmålet om, hvorvidt disse mulige varige virkninger kan efterfølges af et kollaps i efterspørgslen, da folk mister deres indkomst og deres tillid til fremtiden. Et sådant scenarie vil næsten uundgåeligt føre til et kollaps i investeringer blandt virksomheder og en stigning i forsigtighedsopsparing blandt forbrugerne, med konsekvenser for hele den globale økonomi gennem kapitalflugt, den hurtige og usikre bevægelse af store mængder penge ud af et land, hvilket har tendens til at forværre økonomiske kriser.

Ifølge OECD kan den umiddelbare årlige effekt af at være blevet "slukket ned" af økonomien være en reduktion i BNP i G7-landene på mellem 20 % og 30 %.^[28] Men igen afhænger dette estimat af udbruddets varighed og alvor i hvert land: jo længere nedlukningerne varer, desto større er den strukturelle skade, de forårsager ved at efterlade permanente ar i økonomien gennem jobtab, konkurser og aflysninger af kapitaludgifter. Som en tommelfingerregel kan den årlige vækst falde med yderligere 2 procentpoint hver måned, hvor store dele af en økonomi forbliver lukket. Men som vi ville forvente, er forholdet mellem varigheden af restriktive foranstaltninger og ...

Den tilsvarende indvirkning på BNP er ikke lineær. Det hollandske centrale planlægningsbureau fandt, at hver yderligere måned med inddæmning resulterer i en større, ikke-proportional forværring af den økonomiske aktivitet. Ifølge modellen ville en hel måned med økonomisk "dvale" resultere i et tab på 1,2 % i hollandsk vækst i 2020, mens tre måneder ville forårsage et tab på 5 %.[29]

For de regioner og lande, der allerede har afsluttet nedlukninger, er det for tidligt at sige, hvordan BNP-væksten vil udvikle sig. Ved udgangen af juni 2020 genererede nogle V-formede data (som eurozonens indkøbsindeks for fremstillingsindustrien - PMI) og en smule anekdotisk bevismateriale en stærkere end forventet fortælling om et opsving, men vi bør ikke lade os rive med af to grunde:

1. Den markante forbedring i PMI i eurozonen og USA betyder ikke, at disse økonomier har vendt op og ned. Det indikerer blot, at erhvervsaktiviteten er forbedret i forhold til de foregående måneder, hvilket er naturligt, da en betydelig stigning i aktiviteten bør følge perioden med inaktivitet forårsaget af strenge nedlukninger.
2. Med hensyn til fremtidig vækst er en af de mest betydningsfulde indikatorer at holde øje med opsparingsraten. I april (ganske vist under nedlukningen) steg den amerikanske personlige opsparingsrate til 33 %, mens husholdningernes opsparingsrate i eurozonen (beregnet anderledes end den amerikanske personlige opsparingsrate) steg til 19 %. Begge vil falde betydeligt, efterhånden som økonomierne genåbner, men sandsynligvis ikke nok til at forhindre, at disse rater forbliver på historisk høje niveauer.

I sin "World Economic Outlook Update", der blev offentliggjort i juni 2020, advarede Den Internationale Valutafond (IMF) om "en krise som ingen anden" og en "usikker genopretning".[30] Sammenlignet med april nedjusterede den sine prognoser for global vækst og forventede et globalt BNP på -4,9 % i 2020, næsten to procentpoint under det tidligere estimat.

1.2.2.2. Beskæftigelse

Pandemien konfronterer økonomien med en arbejdsmarkedskrise af gigantiske proportioner. Ødelæggelsen er så pludselig, at selv de mest erfarne politikere næsten er målløse (og værre endnu, nærmest "uden politik"). I en vidneudsagn for det amerikanske senatsudvalg for bankvæsen den 19. maj indrømmede formanden for Federal Reserve System – Jerome "Jay" Powell: "Dette bratte fald i den økonomiske aktivitet har forårsaget en smerte, der er svær at beskrive med ord, da liv vendes på hovedet midt i stor usikkerhed om fremtiden." [31] I løbet af blot de to måneder marts og april 2020 mistede mere end 36 millioner amerikanere deres job, hvilket vendte 10 års jobskabelse. I USA, ligesom andre steder, kan midlertidige afskedigelser forårsaget af de indledende nedlukninger blive permanente og forårsage intens social smerte (som kun robuste sociale sikkerhedsnet kan lindre) og dyb strukturel skade på landenes økonomier.

Niveauet for global arbejdsløshed vil i sidste ende afhænge af dybden af kollapset i den økonomiske aktivitet, men det er en given ting, at den vil ligge omkring eller overstige to cifrede niveauer på verdensplan. I USA, som er et varsel om vanskeligheder andre steder, anslås det, at den officielle arbejdsløshedsprocent kan nå et højdepunkt på 25 % i 2020 – et niveau svarende til niveauet under den store depression – hvilket ville være endnu højere, hvis skjult arbejdsløshed blev taget i betragtning (som f.eks. arbejdstagere, der ikke tæller med i officielle statistikker, fordi de er så modløse, at de har forladt arbejdsstyrken og holdt op med at søge et job, eller deltidsansatte, der leder efter et fuldtidsjob). Situationen for ansatte i servicebranchen vil være særlig alvorlig. Situationen for arbejdstagere, der ikke er officielt ansat, vil være endnu værre.

Hvad angår BNP-væksten, afhænger omfanget og alvoren af arbejdsløshedssituationen af det enkelte land. Hver nation vil blive påvirket forskelligt, afhængigt af dens økonomiske struktur og karakteren af dens sociale kontrakt, men USA og Europa tilbyder to radikalt forskellige modeller for, hvordan problemet håndteres af beslutningstagere, og for, hvad der ligger forude.

Pr. juni 2020 var stigningen i den amerikanske arbejdsløshedsprocent (den lå på blot 3,5 % før pandemien) meget højere

end noget andet sted. I april 2020 var den amerikanske arbejdsløshedsprocent steget med 11,2 procentpoint i forhold til februar, mens den i samme periode i Tyskland var steget med mindre end et procentpoint. To årsager forklarer denne slående forskel: 1) det amerikanske arbejdsmarked har en "ansæt-og-fyr"-kultur, der ikke eksisterer og ofte er forbudt ved lov i Europa; og 2) lige fra krisens begyndelse indførte Europa finanspolitiske foranstaltninger, der skulle støtte beskæftigelsen.

I USA har den statslige støtte indtil videre (juni 2020) været større end i Europa, men af en fundamentalt anderledes karakter. Den yder indkomststøtte til dem, der mistede deres job, med det lejlighedsvis resultat, at de fordrevne er bedre stillet end i deres fuldtidsjob før krisen. I Europa besluttede regeringerne derimod at støtte direkte de virksomheder, der formelt holdt arbejdstagere "beskæftiget" i deres oprindelige job, selv når de ikke længere arbejdede på fuld tid eller slet ikke arbejdede.

I Tyskland erstattede ordningen med nedsat arbejdstid (kaldet **Kurzarbeit** – en model efterlignet andetsteds) op til 60 % af indtjeningen for 10 millioner ansatte, der ellers ville have mistet deres job, mens en lignende ordning i Frankrig også kompenserede et lignende antal arbejdere ved at give dem op til 80 % af deres tidligere løn. Mange andre europæiske lande kom med lignende løsninger, uden hvilke afskedigelser og afskedigelser ville have været langt mere betydningsfulde. Disse arbejdsmarkedsstøttende foranstaltninger ledsages af andre statslige nødforanstaltninger, såsom dem, der giver insolvente virksomheder mulighed for at købe sig tid. I mange europæiske lande behøver virksomheder, hvis de kan bevise, at deres likviditetsproblemer var forårsaget af pandemien, ikke at indgive konkursbegæring før senere (muligvis så sent som i marts 2021 i nogle lande). Dette giver god mening, hvis genopretningen tager fart, men det kan være, at denne politik kun udsætter problemet. Globalt set kan en fuld genopretning af arbejdsmarkedet tage årtier, og i Europa ligesom andre steder er frygten for massekonkurser efterfulgt af massearbejdsløshed stor.

I de kommende måneder vil arbejdsløshedssituationen uundgåeligt forværres yderligere af den simple grund, at den ikke kan forbedres væsentligt, før en bæredygtig økonomisk genopretning begynder. Dette vil ikke ske, før der findes en vaccine eller en behandling, hvilket betyder, at mange mennesker vil være dobbelt bekymrede – for at miste deres job og for ikke at finde et nyt, hvis de mister det (hvilket vil føre til en kraftig stigning i opsparingskvoterne). På lidt længere sigt (fra et par måneder til et par år) vil to kategorier af mennesker stå over for en særlig dyster beskæftigelsessituation: unge, der for første gang træder ind på et arbejdsmarked, der er ødelagt af pandemien, og arbejdstagere, der er udsatte for at blive erstattet af robotter. Dette er grundlæggende spørgsmål i krydsfeltet mellem økonomi, samfund og teknologi med afgørende konsekvenser for fremtidens arbejde. Især automatisering vil være en kilde til akut bekymring. Den økonomiske påstand om, at teknologi altid har en positiv økonomisk effekt på lang sigt, er velkendt. Kernen i argumentet lyder sådan her: automatisering er disruptiv, men den forbedrer produktiviteten og øger velstanden, hvilket igen fører til større efterspørgsel efter varer og tjenester og dermed til nye typer job for at tilfredsstille disse behov. Dette er korrekt, men hvad sker der mellem nu og på lang sigt?

Den recession, som pandemien har forårsaget, vil højst sandsynligt udløse en kraftig stigning i arbejdskraftsubstitution, hvilket betyder, at fysisk arbejdskraft vil blive erstattet af robotter og "intelligente" maskiner, hvilket igen vil fremprovokere varige og strukturelle ændringer på arbejdsmarkedet. I teknologikapitlet analyserer vi mere detaljeret pandemiens indvirkning på automatisering, men der er allerede rigeligt bevis for, at den accelererer tempoet i transformationen. Callcentersektoren er et eksempel på denne situation.

I tiden før pandemien blev nye teknologier baseret på kunstig intelligens (AI) gradvist introduceret for at automatisere nogle af de opgaver, der udføres af menneskelige medarbejdere. COVID-19-krisen og de ledsagende foranstaltninger til social distancering har pludselig accelereret denne proces med innovation og teknologisk forandring. Chatbots, som ofte bruger den samme stemmegenkendelsesteknologi som Amazons Alexa, og anden software, der kan

erstatte opgaver, der normalt udføres af menneskelige medarbejdere, introduceres hurtigt. Disse innovationer, der er fremkaldt af nødvendighed (dvs. sanitære foranstaltninger), vil snart resultere i hundredtusindvis, og potentielt millioner, af jobtab.

Da forbrugerne i nogen tid fremover måske foretrækker automatiserede tjenester frem for ansigt-til-ansigt-interaktioner, vil det, der i øjeblikket sker med callcentre, uundgåeligt også ske i andre sektorer. "Automatiseringsangst" er derfor på vej mod en genoplivning,[32] hvilket den økonomiske recession vil forværre. Automatiseringsprocessen er aldrig lineær; den har en tendens til at ske i bølger og ofte i barske økonomiske tider, hvor faldet i virksomhedernes indtægter gør lønomkostningerne relativt dyrere. Det er her, arbejdsgivere erstatter mindre kvalificerede arbejdere med automatisering for at øge arbejdsproduktiviteten. [33] Lavindkomstarbejdere i rutinejob (inden for fremstilling og service som fødevarer og transport) er dem, der mest sandsynligt vil blive påvirket. Arbejdsmarkedet vil blive mere og mere polariseret mellem højtlønnede arbejde og masser af job, der er forsvundet eller ikke er vellønnede og ikke er særlig interessante. I vækst- og udviklingslande (især dem med en "ungdomsbule") risikerer teknologi at forvandle den "demografiske dividende" til et "demografisk mareridt", fordi automatisering vil gøre det meget sværere at komme med på rulletrappen i den økonomiske vækst.

Det er nemt at give efter for overdreven pessimisme, fordi vi mennesker finder det meget lettere at visualisere, hvad der forsvinder, end hvad der kommer bagefter. Vi ved og forstår, at arbejdsledelseniveauet uundgåeligt vil stige globalt i den overskuelige fremtid, men i de kommende år og årtier kan vi blive overraskede. Vi kan opleve en hidtil uset bølge af innovation og kreativitet drevet af nye produktionsmetoder og -værktøjer. Der kan også komme en global eksplosion af hundredtusindvis af nye mikroindustrier, der forhåbentlig vil beskæftige hundredvis af millioner af mennesker. Vi kan selvfølgelig ikke vide, hvad fremtiden bringer, bortset fra at meget vil afhænge af den fremtidige økonomiske væksts udvikling.

1.2.2.3. Hvordan fremtidig vækst kunne se ud

I tiden efter pandemien kan den nye økonomiske "normal" ifølge de nuværende prognoser være karakteriseret af en langt lavere vækst end i de foregående årtier. Når genopretningen begynder, kan BNP-væksten fra kvartal til kvartal se imponerende ud (fordi den vil starte fra et meget lavt grundlag), men det kan tage år, før den samlede størrelse af de fleste nationers økonomi vender tilbage til niveauet før pandemien.

Dette skyldes også, at alvoren af det økonomiske chok, som coronavirussen har forårsaget, vil stemme overens med en langsigtet tendens: faldende befolkningstal i mange lande og aldring (demografi er "skæbne" og en afgørende drivkraft for BNP-vækst).

Under sådanne forhold, hvor lavere økonomisk vækst synes næsten sikker, spekulerer mange mennesker måske på, om det overhovedet er nyttigt at "besætte" væksten og konkludere, at det ikke giver mening at jage et mål om stadig højere BNP-vækst.

Den dybe forstyrrelse forårsaget af COVID-19 globalt har givet samfundene en tvungen pause til at reflektere over, hvad der virkelig har værdi. Med de økonomiske nødberedskabsforanstaltninger, der nu er på plads, kan muligheden gribes til at foretage den slags institutionelle ændringer og politiske valg, der vil sætte økonomierne på en ny vej mod en mere retfærdig og grønnere fremtid. Historien om radikal gentænkning i årene efter Anden Verdenskrig, som omfattede etableringen af Bretton Woods-institutionerne, FN, EU og udvidelsen af velfærdsstater, viser omfanget af de mulige ændringer.

Dette rejser to spørgsmål: 1) Hvad bør det nye kompas til at spore fremskridt være? og 2) Hvad vil de nye drivkræfter for en økonomi, der er inkluderende og bæredygtig, være?

I forhold til det første spørgsmål vil en ændring af kurs kræve et skift i verdensledernes tankegang, så de i højere grad fokuserer og prioriterer alle borgernes og planetens velbefindende. Historisk set blev national statistik primært indsamlet for at give regeringer en bedre forståelse af de tilgængelige ressourcer til beskatning og krigsførelse. Efterhånden som demokratierne blev stærkere, blev national statistiks ansvarsområde i 1930'erne udvidet til at omfatte befolkningens økonomiske velfærd,[34] dog destilleret til form af BNP. Økonomisk velfærd blev lig med

nuværende produktion og forbrug uden hensyntagen til den fremtidige tilgængelighed af ressourcer. Politikernes overdrevne afhængighed af BNP som en indikator for økonomisk velstand har ført til den nuværende tilstand af udtømming af naturlige og sociale ressourcer.

Hvilke andre elementer bør et forbedret dashboard for fremskridt indeholde? For det første skal selve BNP opdateres for at afspejle den værdi, der skabes i den digitale økonomi, den værdi, der skabes gennem ulønnet arbejde, samt den værdi, der potentielt ødelægges gennem visse typer økonomisk aktivitet. Udeladelsen af værdi skabt gennem arbejde udført i husholdningen har været et langvarigt problem, og forskningsindsatsen for at skabe en måleramme vil kræve ny fremdrift. I takt med at den digitale økonomi udvider sig, er kløften mellem målt aktivitet og faktisk økonomisk aktivitet blevet større. Desuden flytter visse typer finansielle produkter, som gennem deres inkludering i BNP registreres som værdiskabende, blot værdi fra et sted til et andet eller har nogle gange endda den effekt, at de ødelægger det.

For det andet er det ikke kun økonomiens samlede størrelse, der betyder noget, men også fordelingen af gevinster og den gradvise udvikling af adgang til muligheder. Med indkomstulighed mere markant end nogensinde i mange lande og teknologisk udvikling, der driver yderligere polarisering, bliver det samlede BNP eller gennemsnit som BNP pr. indbygger mindre og mindre nyttige som sande indikatorer for individers livskvalitet. Formueulighed er en betydelig dimension af nutidens ulighedsdynamik og bør spores mere systematisk.

For det tredje skal modstandsdygtighed måles og overvåges bedre for at kunne vurdere en økonomis sande sundhedstilstand, herunder produktivitsdeterminanter, såsom institutioner, infrastruktur, menneskelig kapital og innovationsøkosystemer, som er afgørende for et systems samlede styrke. Desuden skal de kapitalreserver, som et land kan trække på i krisetider, herunder finansiell, fysisk, naturlig og social kapital, spores systematisk. Selvom især naturlig og social kapital er vanskelig at måle, er de afgørende for det sociale

samhørighed og miljømæssig bæredygtighed i et land og bør ikke undervurderes. Nylige akademiske bestræbelser begynder at tackle måleudfordringen ved at bringe offentlige og private datakilder sammen.

Der dukker virkelige eksempler på et skift i beslutningstagernes fokus op. Det er ikke tilfældigt, at et land, der var placeret i top 10 i **World Happiness Report**, i 2019 afslørede et "velværesbudget". New Zealands premierministers beslutning om at øremærke penge til sociale problemer, såsom mental sundhed, børnefattigdom og vold i familien, gjorde velvære til et eksplicit mål for den offentlige politik. Dermed forvandlede premierminister Ardern det, som alle har vidst i årevis, til politik, nemlig at en stigning i BNP ikke garanterer en forbedring af levestandarden og den sociale velfærd.

Derudover overvejer adskillige institutioner og organisationer, lige fra byer til Europa-Kommissionen, muligheder, der kan opretholde fremtidig økonomisk aktivitet på et niveau, der matcher opfyldelsen af vores materielle behov med respekt for vores planetariske grænser. Amsterdam Kommune er den første i verden, der formelt har forpligtet sig til denne ramme som udgangspunkt for offentlige politiske beslutninger i verden efter pandemien. Rammen ligner en "donut", hvor den indre ring repræsenterer det minimum, vi har brug for for at leve et godt liv (som formuleret i FN's verdensmål for bæredygtig udvikling), og den ydre ring det økologiske loft defineret af jordforskere (som fremhæver de grænser, som menneskelig aktivitet ikke må krydse for at undgå miljømæssigt negative påvirkninger af klima, jord, have, ozonlaget, ferskvand og biodiversitet). Mellem de to ringe er det optimale punkt (eller "dej"), hvor vores menneskelige behov og planetens behov bliver [opfyldt](#).^[35]

Vi ved endnu ikke, om "BNP-vækstens tyranni" vil forsvinde, men forskellige signaler tyder på, at pandemien kan fremskynde ændringer i mange af vores velfungerende sociale normer. Hvis vi kollektivt anerkender, at lykke ud over et vist niveau af velstand defineret af BNP pr. indbygger afhænger mere af u håndgribelige faktorer såsom tilgængelig sundhedspleje og en robust ...

social struktur end på materielt forbrug, så kan værdier så forskellige som respekt for miljøet, ansvarlig kost, empati eller generøsitet vinde frem og gradvist komme til at karakterisere de nye sociale normer.

Ud over den umiddelbare krise har den økonomiske væksts rolle i at fremme levestandarden i de senere år varieret afhængigt af konteksten. I højindkomstøkonomier er produktivitetsvæksten faldet støt siden 1970'erne, og det er blevet argumenteret for, at der i øjeblikket ikke er klare politiske veje til at genoplive den langsigtede vækst.[36] Derudover tilfaldt den vækst, der materialiserede sig, uforholdsmæssigt meget individer i den øverste ende af indkomstfordelingen. En mere effektiv tilgang kan være, at beslutningstagere målretter velfærdsfremmende interventioner mere direkte. [37] I lav- og mellemindkomstlande har fordelene ved økonomisk vækst løftet millioner ud af fattigdom i store vækstmarkeder. De politiske muligheder for at øge vækstpræstationen er bedre kendte (f.eks. adressering af grundlæggende forvrængninger), men der skal findes nye tilgange, da den produktionsledede udviklingsmodel hurtigt mister sin kraft med fremkomsten af den fjerde industrielle revolution.[38]

Dette fører til det andet centrale spørgsmål omkring fremtidig vækst. Hvis retningen og kvaliteten af økonomisk vækst betyder lige så meget som – eller måske endda mere end – dens hastighed, hvad er så sandsynligvis de nye drivkræfter for denne kvalitet i den post-pandemiske økonomi? Flere områder har potentiale til at tilbyde et miljø, der kan fremme en mere inkluderende og bæredygtig dynamik.

Den grønne økonomi spænder over en række muligheder, lige fra grønnere energi til økoturisme og cirkulær økonomi. For eksempel kan et skift fra en "take-make-dispose"-tilgang til produktion og forbrug til en model, der er "restorativ og regenerativ i design"[39], bevare ressourcer og minimere spild ved at bruge et produkt igen, når det når slutningen af sin levetid, og dermed skabe yderligere værdi, som igen kan generere økonomiske fordele ved at bidrage til innovation, jobskabelse og i sidste ende vækst. Virksomheder og strategier, der favoriserer reparerbare produkter med længere levetid (fra telefoner og biler til mode)

der endda tilbyder gratis reparationer (som Patagonia udendørstøj) og platforme til handel med brugte produkter, ekspanderer alle hurtigt.[40]

Socialøkonomien spænder over andre områder med høj vækst og jobskabelse inden for pleje og personlige tjenester, uddannelse og sundhed. Investeringer i børnepasning, ældrepleje og andre elementer af plejeøkonomien ville skabe 13 millioner job alene i USA og 21 millioner job i syv økonomier og ville føre til en stigning på 2 % i BNP-væksten i de undersøgte lande.[41] Uddannelse er også et område med massiv jobskabelse, især når man betragter grundskole- og ungdomsuddannelse, teknisk og erhvervsrettet uddannelse, universitets- og voksenuddannelse samlet. Sundhed kræver, som pandemien har vist, langt større investeringer både med hensyn til infrastruktur og innovation samt menneskelig kapital. Disse tre områder skaber en multiplikatoreffekt både gennem deres eget beskæftigelsespotentialer og de langsigtede fordele, de frigør på tværs af samfundene med hensyn til lighed, social mobilitet og inkluderende vækst.

Innovation inden for produktion, distribution og forretningsmodeller kan generere effektivitetsgevinster og nye eller bedre produkter, der skaber højere værditilvækst, hvilket fører til nye job og økonomisk velstand.

Regeringer har således værktøjer til rådighed til at foretage overgangen til mere inkluderende og bæredygtig velstand ved at kombinere den offentlige sektors retningsbestemmelse og incitamenter med kommerciel innovationskapacitet gennem en fundamental gentænkning af markeder og deres rolle i vores økonomi og samfund. Dette kræver, at der investeres anderledes og bevidst i de ovenfor beskrevne frontiermarkeder, områder hvor markeds kræfterne kan have en transformerende effekt på økonomier og samfund, men hvor nogle af de nødvendige forudsætninger for at fungere stadig mangler (for eksempel er den tekniske kapacitet til bæredygtigt at producere et produkt eller aktiv i stor skala stadig utilstrækkelig, standarderne er ikke veldefinerede, eller de juridiske rammer er endnu ikke veludviklede). Udformningen af reglerne og mekanismerne for disse nye markeder kan have en transformerende indvirkning på økonomien. Hvis regeringer ønsker overgangen til en ny og bedre form for vækst, har de et vindue af muligheder for at handle nu for at skabe incitamenter til innovation og kreativitet på de ovenfor beskrevne områder.

Nogle har opfordret til "nedvækst", en bevægelse, der omfavner nul eller endda negativ BNP-vækst, som vinder frem (i hvert fald i de rigeste lande). Efterhånden som kritikken af økonomisk vækst kommer i centrum, vil forbrugerismens finansielle og kulturelle dominans i det offentlige og private liv blive revurderet.[42]

Dette fremgår tydeligt af forbrugerdrevet aktivisme mod vækst i visse nichesegmenter – som f.eks. at tale for mindre kød eller færre flyrejser. Ved at udløse en periode med tvungen vækst har pandemien ansporet til fornyet interesse for denne bevægelse, der ønsker at vende tempoet i den økonomiske vækst, hvilket har ført til, at mere end 1.100 eksperter fra hele verden i maj 2020 offentliggjorde et manifest, der fremlagde en strategi for vækstnedbringelse til at håndtere den økonomiske og menneskelige krise forårsaget af COVID-19.[43] Deres åbne brev opfordrer til vedtagelsen af en demokratisk "planlagt, men adaptiv, bæredygtig og retfærdig nedskalering af økonomien, der fører til en fremtid, hvor vi kan leve bedre med mindre".

Pas dog på, at jagten på nedvækst viser sig at være lige så retningsløs som jagten på vækst! De mest fremsynede lande og deres regeringer vil i stedet prioritere en mere inkluderende og bæredygtig tilgang til at styre og måle deres økonomier, en tilgang, der også driver jobvækst, forbedringer i levestandarden og beskytter planeten. Teknologien til at gøre mere med mindre findes allerede.[44] Der er ingen grundlæggende afvejning mellem økonomiske, sociale og miljømæssige faktorer, hvis vi anvender denne mere holistiske og langsigtede tilgang til at definere fremskridt og incitamentere investeringer i grønne og sociale frontmarkeder.

1.2.3. Finans- og pengepolitik

Den finans- og pengepolitiske reaktion på pandemien har været beslutsom, massiv og hurtig.

I systemisk vigtige lande besluttede centralbankerne næsten umiddelbart efter udbruddets begyndelse at sænke renten, samtidig med at de lancerede store kvantitative lempelsesprogrammer og forpligtede sig til at trykke de nødvendige penge for at holde omkostningerne ved statslig låntagning lave. Den amerikanske centralbank (Fed) forpligtede sig til at købe statsobligationer og værdipapirer med sikkerhed i realkreditinstitutter, mens

Den Europæiske Centralbank lovede at købe ethvert instrument, som regeringer ville udstede (et træk, der lykkedes med at reducere spredningen i låneomkostninger mellem svagere og stærkere medlemmer af eurozonen).

Samtidig iværksatte de fleste regeringer ambitiøse og hidtil usete finanspolitiske reaktioner. Der blev truffet hastende og ekspansive foranstaltninger meget tidligt i krisen med tre specifikke mål: 1) bekæmpe pandemien med så mange udgifter som nødvendigt for at bringe den under kontrol så hurtigt som muligt (gennem produktion af tests, hospitalskapacitet, forskning i lægemidler og vacciner osv.); 2) yde nødhjælp til husholdninger og virksomheder på randen af konkurs og katastrofe; og 3) støtte den samlede efterspørgsel, så økonomien kan fungere så tæt som muligt på sit potentiale.[45]

Disse tiltag vil føre til meget store budgetunderskud, med en sandsynlig stigning i gældsforholdet på 30 % af BNP i de rige økonomier. På globalt plan vil den samlede stimulus fra de offentlige udgifter sandsynligvis overstige 20 % af det globale BNP i 2020 med betydelig variation på tværs af landene, lige fra 33 % i Tyskland til mere end 12 % i USA.

Denne udvidelse af finanspolitiske kapaciteter har dramatisk forskellige konsekvenser afhængigt af, om det pågældende land er et avanceret eller et vækstland. Højindkomstlande har mere finanspolitisk råderum, fordi et højere gælds niveau burde vise sig bæredygtigt og medføre et levedygtigt niveau af velfærdsomkostninger for fremtidige generationer, af to grunde: 1) centralbankernes forpligtelse til at købe det nødvendige antal obligationer for at opretholde lave renter; og 2) tilliden til, at renterne sandsynligvis vil forblive lave i den nærmeste fremtid, fordi usikkerheden fortsat vil hæmme private investeringer og vil retfærdiggøre et højt niveau af forsigtighedsopsparing. I modsætning hertil kunne situationen ikke være mere alvorlig i vækst- og udviklingsøkonomier. De fleste af dem har ikke det nødvendige finanspolitiske råderum til at reagere på pandemichokket; de lider allerede under store kapitaludstrømninger og et fald i råvarepriserne, hvilket betyder, at deres valutakurs vil blive hårdt ramt, hvis de beslutter at lancere ekspansiv finanspolitik. I

Under disse omstændigheder vil hjælp i form af tilskud og gældssanering, og muligvis et fuldstændigt moratorium,[46] ikke blot være nødvendig, men også afgørende.

Dette er hidtil usete programmer til en hidtil uset situation, noget så nyt, at økonomen Carmen Reinhart har kaldt det et "hvad-som-helst-tager-øjeblik for størstilet, ud over boksen finans- og pengepolitik".[47] Foranstaltninger, der ville have virket utænkelige før pandemien, kan meget vel blive standard verden over, efterhånden som regeringer forsøger at forhindre, at den økonomiske recession udvikler sig til en katastrofal depression. I stigende grad vil der blive opfordret til, at regeringen fungerer som en "sidste instansbetaler"[48] for at forhindre eller dæmme op for bølgen af massefyringer og virksomhedsnedbrydning, som pandemien har udløst.

Alle disse ændringer ændrer reglerne for det økonomiske og pengepolitiske "spil". Den kunstige barriere, der gør monetære og finanspolitiske myndigheder uafhængige af hinanden, er nu blevet afviklet, hvor centralbankfolk (i en relativ grad) er blevet underordnet valgte politikere. Det er nu tænkeligt, at regeringen i fremtiden vil forsøge at udøve sin indflydelse på centralbanker for at finansiere store offentlige projekter, såsom en infrastrukturfond eller en grøn investeringsfond. Tilsvarende kan princippet om, at regeringen kan gribe ind for at bevare arbejdstagernes job eller indkomster og beskytte virksomheder mod konkurs, fortsætte, efter at disse politikker er ophørt. Det er sandsynligt, at det offentlige og politiske pres for at opretholde sådanne ordninger vil fortsætte, selv når situationen forbedres. En af de største bekymringer er, at dette implicitte samarbejde mellem finans- og pengepolitik fører til ukontrollerbar inflation. Det stammer fra ideen om, at beslutningstagere vil implementere massiv finanspolitisk stimulus, der vil blive fuldt monetariseret, dvs. ikke finansieret gennem standard statsgæld. Det er her, moderne monetær teori (MMT) og helikopterpenge kommer ind i billedet: med renter, der svæver omkring nul, kan centralbanker ikke stimulere økonomien med klassiske monetære værktøjer; dvs. en rentesænkning – medmindre de besluttere at gå efter dybt negative renter, et problematisk træk, som de fleste centralbanker modsætter sig.[49] Stimulansen skal derfor komme fra en stigning i de finanspolitiske underskud.

(hvilket betyder, at de offentlige udgifter vil stige på et tidspunkt, hvor skatteindtægterne falder). Sagt på den enkleste mulige (og i dette tilfælde forenkede) måde, fungerer MMT således: Regeringer udsteder gæld, som centralbanken køber. Hvis den aldrig sælger den tilbage, svarer det til monetær finansiering: Underskuddet monetariseres (ved at centralbanken køber de obligationer, som regeringen udsteder), og regeringen kan bruge pengene, som den finder passende. Den kan f.eks. metaforisk sende dem fra helikoptere til de mennesker i nød. Ideen er tiltalende og realiserbar, men den indeholder et stort spørgsmål om sociale forventninger og politisk kontrol: Når borgerne indser, at penge kan findes på et "magisk pengetræ", vil valgte politikere være under hårdt og ubarmhjertigt offentligt pres for at skabe mere og mere, og det er her, problemet med inflation sætter ind.

1.2.3.1. Deflation eller inflation?

To tekniske elementer, der er indlejret i spørgsmålet om monetær finansiering, er forbundet med risikoen for inflation. For det første behøver beslutningen om at engagere sig i evig kvantitativ lempelse (dvs. i monetær finansiering) ikke at blive truffet, når centralbanken køber den gæld, der er udstedt af regeringen; det kan overlades til den betingede fremtid at skjule eller omgå ideen om, at penge "vokser på træer".

For det andet er den inflationære effekt af helikopterpenge ikke relateret til, om underskuddet er finansieret eller ufinansieret, men er direkte proportional med mængden af penge, der er involveret. Der er ingen nominelle grænser for, hvor mange penge en centralbank kan skabe, men der er fornuftige grænser for, hvor meget de ønsker at skabe for at opnå reflation uden at risikere for meget inflation. Den resulterende stigning i det nominelle BNP vil blive opdelt mellem en reel outputeffekt og en stigning i prisniveaueffekten – denne balance og dens inflationære karakter vil afhænge af, hvor stramme udbudsbegrænsningerne er, så i sidste ende af mængden af penge, der skabes. Centralbankfolk kan beslutte, at der ikke er noget at bekymre sig om med en inflation på 2 % eller 3 %, og at 4 % til 5 % også er fint, men de bliver nødt til at definere en øvre grænse, hvor inflationen bliver forstyrrende og en reel bekymring. Udfordringen bliver at bestemme, hvornår

Niveauinflation bliver ætsende og en kilde til obsessiv bekymring for forbrugerne.

For øjeblikket frygter nogle deflation, mens andre bekymrer sig om inflation. Hvad ligger der bag disse forskellige bekymringer for fremtiden?

Deflationsbekymrere peger på et kollapsende arbejdsmarked og faldende råvarepriser og undrer sig over, hvordan inflationen overhovedet kan stige under disse forhold.

Inflationsbekymrere observerer de betydelige stigninger i centralbankernes balancer og budgetunderskud og spørger, hvordan disse ikke en dag vil føre til inflation, og muligvis høj inflation, og endda hyperinflation.

De peger på eksemplet med Tyskland efter Første Verdenskrig, som oppustede sin indenlandske krigsgæld under hyperinflationen i 1923, eller Storbritannien, som med en smule inflation udhulede den massive gæld (250%), som landet arvede fra Anden Verdenskrig. Disse bekymrere erkender, at deflation på kort sigt kan være den største risiko, men argumenterer for, at inflation i sidste ende er uundgåelig i betragtning af de massive og uundgåelige mængder stimulus.

På dette nuværende tidspunkt er det svært at forestille sig, hvordan inflationen kan stige lige foreløbig. Omlokalisering af produktionsaktiviteter kan generere lejlighedsvis inflationsområder, men de vil sandsynligvis forblive begrænsede. Kombinationen af stærke, langsigtede, strukturelle tendenser som aldring og teknologi (begge er af deflationær karakter) og en usædvanlig høj arbejdsløshedsprocent, der vil begrænse lønstigninger i årevis, lægger et stærkt nedadgående pres på inflationen. I tiden efter pandemien er en stærk forbrugerefterspørgsel usandsynlig. Smerten forårsaget af udbredt arbejdsløshed, lavere indkomster for store dele af befolkningen og usikkerhed om fremtiden vil sandsynligvis føre til en stigning i forsigtighedsopsparing. Når social distancering til sidst letter, kan den ophobede efterspørgsel fremprovokere en smule inflation, men det vil sandsynligvis være midlertidigt og vil derfor ikke påvirke inflationsforventningerne.

Olivier Blanchard, den tidligere cheføkonom i IMF, mener, at kun kombinationen af følgende tre elementer kan skabe inflation: 1) en meget stor stigning i gældskvoten, større end den nuværende prognose på 20-30 %; 2) en meget stor stigning i den neutrale rente (dvs. den sikre realrente, der kræves for at holde økonomien på sit potentiale); og 3) finanspolitisk dominans af pengepolitiske forhold.

politik. [50] Sandsynligheden for hver enkelt individuelt er allerede lav, så sandsynligheden for, at de tre forekommer i forbindelse med hinanden, er ekstremt lav (men ikke nul). Obligationsinvestorer tænker ens. Dette kan naturligvis ændre sig, men i øjeblikket tegner den lave renteforskel mellem nominelle og inflationsindekserede obligationer i bedste fald et billede af fortsat meget lav inflation.

I de kommende år kan højindkomstlande meget vel stå over for en situation, der ligner den, Japan har oplevet i de seneste årtier: strukturelt svag efterspørgsel, meget lav inflation og ultralave renter. Den mulige "japanisering" af den (rige) verden fremstilles ofte som en håbløs kombination af ingen vækst, ingen inflation og uudholdelige gælds niveauer. Dette er misvisende. Når dataene justeres for demografi, klarer Japan sig bedre end de fleste. BNP pr. indbygger er højt og voksende, og siden 2007 er det reelle BNP pr. medlem af den erhvervsaktive befolkning steget hurtigere end i noget andet G7-land. Der er naturligvis mange idiosynkratiske årsager til dette (et meget højt niveau af social kapital og tillid, men også en vækst i arbejdsproduktiviteten, der overstiger gennemsnittet, og en vellykket absorption af ældre arbejdstagere i arbejdsstyrken), men det viser, at en faldende befolkning ikke behøver at føre til økonomisk glemsel. Japans høje levestandard og velfærdsindikatorer giver en gavnlig lektie om, at der er håb i lyset af økonomiske vanskeligheder.

1.2.3.2. Den amerikanske dollars skæbne

I årtier har USA haft det "ublu privilegium" at beholde den globale valutareserve, en status, der længe har været "en fordel ved imperial magt og en økonomisk eliksir".[51] I betydelig grad er amerikansk magt og velstand blevet opbygget og forstærket af den globale tillid til dollaren og kundernes villighed i udlandet til at holde den, oftest i form af amerikanske statsobligationer. Det faktum, at så mange lande og udenlandske institutioner ønsker at holde dollars som et værdiopbevaringsmiddel og som et bytteinstrument (til handel), har forankret dens status som den globale reservevaluta. Dette har gjort det muligt for USA at låne billigt i udlandet og drage fordel af lave renter derhjemme, hvilket igen har tilladt amerikanerne at forbruge ud over deres evner. Det

har også muliggjort store amerikanske statsunderskud for nylig, tilladt USA at have betydelige handelsunderskud, reduceret valutakursrisikoen og gjort de amerikanske finansmarkeder mere likvide. Kernen i den amerikanske dollars status som reservevaluta ligger et kritisk spørgsmål om tillid: Ikke-amerikanere, der holder dollars, har tillid til, at USA vil beskytte både sine egne interesser (ved at forvalte sin økonomi fornuftigt) og resten af verden, hvad angår den amerikanske dollar (ved at forvalte sin valuta fornuftigt, f.eks. ved at forsyne det globale finansielle system med dollarlikviditet effektivt og hurtigt).

I et stykke tid har nogle analytikere og beslutningstagere overvejet en mulig og progressiv afslutning på dollarens dominans. De mener nu, at pandemien kan være den katalysator, der giver dem ret. Deres argument er dobbelt og vedrører begge sider af tillidsspørgsmålet.

På den ene side (fornuftig økonomistyring) peger tvivlere på den amerikanske dollars dominans på den uundgåelige og kraftige forværring af den amerikanske finanspolitiske situation. I deres øjne vil uholdbare gældsniveauer i sidste ende undergrave tilliden til den amerikanske dollar. Lige før pandemien udgjorde de amerikanske forsvarsudgifter plus renter på den føderale gæld plus de årlige pensionsudbetalinger – Medicare, Medicaid og social sikring – 112 % af de føderale skatteindtægter (mod 95 % i 2017). Denne uholdbare udvikling vil forværres i tiden efter pandemien og redningspakken. Dette argument antyder, at noget større derfor bliver nødt til at ændre sig, enten gennem en stærkt reduceret geopolitisk rolle eller højere beskatning, eller begge dele, ellers vil det stigende underskud nå en tærskel, over hvilken ikke-amerikanske investorer ikke er villige til at finansiere det. Status som reservevaluta kan trods alt ikke vare længere end udenlandsk tillid til indehaverens evne til at opfylde sine betalinger.

På den anden side (ved at forvalte den amerikanske dollar fornuftigt for resten af verden) peger tvivlere om dollarens dominans på uforeneligheden mellem dens status som global reservevaluta og den stigende økonomiske nationalisme på hjemmefronten. Selvom Fed og det amerikanske finansministerium forvalter dollaren og dens indflydelsesrige netværk på verdensplan effektivt, understreger skeptikere, at USA's villighed til at

Hvis den amerikanske administration bruger den til at bevæbne den amerikanske dollar til geopolitiske formål (som at straffe lande og virksomheder, der handler med Iran eller Nordkorea), vil det uundgåeligt give dollarindehavere incitament til at søge efter alternativer.

Findes der nogen levedygtige alternativer? USA er fortsat en formidabel global finanshegemon (dollarens rolle i internationale finansielle transaktioner er langt større, omend mindre synlig, end i international handel), men det er også sandt, at mange lande gerne vil udfordre dollarens globale dominans. På kort sigt er der ingen alternativer. Den kinesiske renminbi (RMB) kunne være en mulighed, men ikke før strenge kapitalkontroller er afskaffet, og RMB bliver til en markedsbestemt valuta, hvilket sandsynligvis ikke vil ske i den nærmeste fremtid. Det samme gælder euroen; det kunne være en mulighed, men ikke før tvivlen om en mulig implosion af eurozonen forsvinder for altid, hvilket igen er en usandsynlig udsigt i de næste par år. Hvad angår en global virtuel valuta, er der endnu ingen i sigte, men der er forsøg på at lancere nationale digitale valutaer, der i sidste ende kan afsætte den amerikanske dollars overherredømme. Det mest betydningsfulde forsøg fandt sted i Kina i slutningen af april 2020 med en test af en national digital valuta i fire store byer.[52] Landet er år foran resten af verden i udviklingen af en digital valuta kombineret med kraftfulde elektroniske betalingsplatforme; dette eksperiment viser tydeligt, at der findes monetære systemer, der forsøger at blive uafhængige af amerikanske formidlere, samtidig med at de bevæger sig mod større digitalisering.

I sidste ende vil den mulige afslutning på den amerikanske dollars forrang afhænge af, hvad der sker i USA. Som Henry Paulson, en tidligere amerikansk finansminister, siger: "Den amerikanske dollars fremtrædende plads begynder derhjemme (...). USA skal opretholde en økonomi, der inspirerer global troværdighed og tillid. Hvis dette ikke gøres, vil det med tiden bringe den amerikanske dollars position i fare".[53] I høj grad afhænger USA's globale troværdighed også af geopolitik og appellen af dens sociale model. Det "ublu privilegium" er tæt forbundet med global magt, opfattelsen af USA som en pålidelig partner og dets rolle i multilaterale institutioners arbejde. "Hvis denne rolle blev set som mindre sikker, og at sikkerhed ..."

"garantien er mindre jernbeklædt, fordi USA trak sig tilbage fra global geopolitik til fordel for mere uafhængige, indadvendte politikker, og dermed kunne den sikkerhedspræmie, som den amerikanske dollar nyder godt af, falde," advarer Barry Eichengreen og repræsentanter for Den Europæiske Centralbank.[54]

Spørgsmål og tvivl om dollarens fremtidige status som global valutareserve er en passende påmindelse om, at økonomi ikke eksisterer i isolation. Denne virkelighed er særligt barsk i overgældstyngede vækstlande og fattige lande, der nu ikke er i stand til at tilbagebetale deres gæld, der ofte er denomineret i dollar. For dem vil denne krise tage enorme proportioner og tage år at løse, med betydelig økonomisk skade, der hurtigt omsættes til social og humanitær smerte. I alle disse lande kan COVID-krisen meget vel sætte en stopper for den gradvise konvergensproces, der skulle bringe højt udviklede og vækst- eller udviklingslande tættere på hinanden. Dette vil føre til en stigning i samfundsmæssige og geopolitiske risici – en barsk påmindelse om, i hvilket omfang økonomiske risici krydser hinanden med samfundsmæssige problemer og geopolitik.

1.3. Samfundsmæssig nulstilling

Historisk set har pandemier sat samfund på prøve i deres grundvold; COVID-19-krisen i 2020 vil ikke være nogen undtagelse. Sammenlignet med økonomien, som vi lige har set, og geopolitikken, som vi vil se i næste kapitel, vil den samfundsmæssige omvæltning, som COVID-19 har udløst, vare i årevis, og muligvis generationer. Den mest umiddelbare og synlige effekt er, at mange regeringer vil blive taget til ansvar, med megen vrede rettet mod de beslutningstagere og politiske personligheder, der har virket utilstrækkelige eller dårligt forberedte i forhold til deres reaktion på håndteringen af COVID-19. Som Henry Kissinger bemærkede: "Nationer samles og trives i den tro, at deres institutioner kan forudse katastrofer, standse dens virkninger og genoprette stabilitet. Når COVID-19-pandemien er overstået, vil mange landes institutioner blive opfattet som havende fejlet".[55] Dette vil især være tilfældet for nogle rige lande, der er udstyret med sofistikerede sundhedssystemer og stærke aktiver inden for forskning, videnskab og innovation, hvor borgerne vil spørge, hvorfor deres myndigheder klarede sig så dårligt sammenlignet med andre. I disse lande kan selve essensen af deres sociale struktur og socioøkonomiske system komme frem og blive fordømt som den "virkelige" synder, skyldig i ikke at garantere økonomisk og social velfærd for størstedelen af borgerne. I fattigere lande vil pandemien kræve en dramatisk vejafgift i form af sociale omkostninger. Den vil forværre de samfundsmæssige problemer, der allerede plager dem – især fattigdom, ulighed og korrupsion. Dette kan i nogle tilfælde føre til ekstreme konsekvenser så alvorlige som social og samfundsmæssig opløsning ("social" refererer til interaktioner mellem individer eller grupper af individer, mens "samfundsmæssig" er adjektivet, der refererer til samfundet som helhed).

Er der nogen systemiske erfaringer at drage i forhold til, hvad der har og ikke har virket i forhold til at håndtere pandemien? I hvilken grad afslører forskellige nationers reaktion nogle indre styrker og svagheder ved bestemte samfund eller styringssystemer? Nogle, såsom Singapore, Sydkorea og Danmark (blandt andre), syntes at klare sig ret godt og bestemt bedre end de fleste. Andre, såsom Italien, Spanien, USA eller

Storbritannien syntes at klare sig dårligere på forskellige punkter, hvad enten det gjaldt forberedelse, krisestyring, offentlig kommunikation, antallet af bekræftede tilfælde og dødsfald og forskellige andre målinger. Nabolande, der deler mange strukturelle ligheder, såsom Frankrig og Tyskland, havde et omtrent tilsvarende antal bekræftede tilfælde, men et markant anderledes antal dødsfald som følge af COVID-19. Hvad forklarer disse tilsyneladende anomalier, bortset fra forskelle i sundhedsinfrastrukturen?

I øjeblikket (juni 2020) står vi stadig over for adskillige "ukendte faktorer" vedrørende årsagerne til, at COVID-19 ramte og spredte sig med særlig virulens i nogle lande og regioner, men ikke i andre. Samlet set deler de lande, der klarer sig bedre, dog følgende brede og fællestræk:

- De var "forberedte" på, hvad der skulle komme (logistisk og organisatorisk).
- De traf hurtige og afgørende beslutninger.
- De har et omkostningseffektivt og inkluderende sundhedssystem.
- De er samfund med høj tillid, hvor borgerne har tillid til både lederskabet og den information, de leverer.
- De synes under pres at udvise en reel følelse af solidaritet og favorisere det fælles bedste frem for individuelle forhåbninger og behov.

Med delvis undtagelse af den første og anden egenskab, som er mere tekniske (omend teknikalitet har indlejrede kulturelle elementer), kan alle de andre kategoriseres som "gunstige" samfundsmæssige karakteristika, hvilket beviser, at kerneværdier som inklusion, solidaritet og tillid er stærke afgørende elementer og vigtige bidragydere til succes med at inddæmme en epidemi.

Det er naturligvis alt for tidligt at beskrive præcist, hvilken form den samfundsmæssige omstilling vil tage i forskellige lande, men nogle af dens brede globale konturer kan allerede skitseres. Først og fremmest vil tiden efter pandemien indlede en periode med massiv omfordeling af velstand, fra de rige til de fattige.

og fra kapital til arbejdskraft. For det andet vil COVID-19 sandsynligvis lyde dødsstødet for neoliberalismen, et korpus af ideer og politikker, der løst kan defineres som favorisering af konkurrence frem for solidaritet, kreativ destruktion frem for statslig intervention og økonomisk vækst frem for social velfærd. I en årrække har den neoliberale doktrin været aftagende, hvor mange kommentatorer, erhvervsledere og politiske beslutningstagere i stigende grad fordømmer dens "markedsfetichisme", men COVID-19 bragte nådestødet. Det er ikke tilfældigt, at de to lande, der i de seneste år har omfavnet neoliberalismens politikker med mest iver - USA og Storbritannien - er blandt dem, der led flest tab under pandemien. Disse to samtidige kræfter - massiv omfordeling på den ene side og opgivelse af neoliberale politikker på den anden - vil have en afgørende indflydelse på vores samfunds organisering, lige fra hvordan uligheder kan anspore til social uro til regeringers stigende rolle og omdefinering af sociale kontrakter.

1.3.1. Uligheder

En alvorligt misvisende kliché om coronavirus ligger i metaforen om COVID-19 som en "stor udjævner".[56] Virkeligheden er stik modsat. COVID-19 har forværret eksisterende uligheder, uanset hvor og hvornår den rammer. Som sådan er den ikke en "udjævner", hverken medicinsk eller økonomisk, socialt eller psykologisk. Pandemien er i virkeligheden en "stor ulighedsskaber"[57], der har forværret ulighederne i indkomst, velstand og muligheder. Den har blotlagt for alle ikke kun det store antal mennesker i verden, der er økonomisk og socialt sårbare, men også dybden og graden af deres skrøbelighed – et fænomen, der er endnu mere udbredt i lande med lave eller ikke-eksisterende sociale sikkerhedsnet eller svage familie- og sociale bånd.

Denne situation stammer naturligvis fra før pandemien, men som vi har observeret i forbindelse med andre globale problemer, fungerede virussen som en forstærker og tvang os til at erkende og erkende alvoren af de problemer, der er forbundet med ulighed, som tidligere blev ignoreret af alt for mange i alt for lang tid.

Den første effekt af pandemien har været at forstørre den makroøkonomiske udfordring med sociale uligheder ved at sætte fokus på de chokerende forskelle i den risiko, som forskellige sociale klasser er udsat for. I store dele af verden opstod en omtrentlig, omend afslørende, fortælling under nedlukningerne. Den beskrev en dikotomi: Over- og middelklassen var i stand til at telearbejde og selvskole deres børn hjemmefra (primær eller, når det var muligt, sekundær, mere afsidesliggende boliger, der blev betragtet som sikrere), mens medlemmer af arbejderklassen (for dem med et job) ikke var hjemme og ikke overvågede deres børns uddannelse, men arbejdede i frontlinjen for at redde liv (direkte eller ej) og økonomien – rengjorde hospitaler, bemandede kasserne, transporterede fornødenheder og sikrede vores sikkerhed. I tilfælde af en højt udviklet serviceøkonomi som USA kan omtrent en tredjedel af de samlede job udføres hjemmefra eller eksternt, med betydelige uoverensstemmelser, der er stærkt korreleret med indtjening fordelt på sektorer. Mere end 75 % af amerikanske finans- og forsikringsmedarbejdere kan udføre deres arbejde eksternt, mens kun 3 % af langt lavere betalte arbejdere i fødevareindustrien kan gøre [det](#).^[58] Midt i pandemien (midten af april) gjorde de fleste nye tilfælde af infektion og dødsfald det tydeligere end nogensinde, at COVID-19 langt fra var den "store udjævner" eller "udligner", som så mange mennesker henviste til i begyndelsen af pandemien.

I stedet kom det hurtigt frem, at der ikke var noget retfærdigt eller upartisk ved, hvordan virussen udførte sit dødbringende arbejde.

I USA har COVID-19 haft en uforholdsmæssig stor indflydelse på afroamerikanere, lavindkomstgrupper og sårbare befolkningsgrupper, såsom hjemløse. I staten Michigan, hvor mindre end 15 % af befolkningen er sort, repræsenterede sorte indbyggere omkring 40 % af dødsfaldene som følge af COVID-19-komplicationer.

At COVID-19 ramte sorte samfund så uforholdsmæssigt hårdt, er blot en afspejling af eksisterende uligheder. I Amerika, ligesom i mange andre lande, er afroamerikanere fattigere, mere tilbøjelige til at være arbejdsløse eller underbeskæftigede og ofre for underlødige bolig- og levevilkår. Som følge heraf lider de mere af præeksisterende helbredsproblemer som fedme, hjertesygdomme eller diabetes, der gør COVID-19 særligt dødelig.

Den anden effekt af pandemien og den efterfølgende nedlukning var at afsløre den dybe kløft mellem den essentielle natur og medfødte værdi af et udført arbejde og den økonomiske belønning, det medfører. Med andre ord: Vi værdsætter økonomisk set mindst de individer, som samfundet har mest brug for. Den alvorlige sandhed er, at heltene i den umiddelbare COVID-19-krise, dem der (på personlig risiko) tog sig af de syge og holdt økonomien i gang, er blandt de dårligst betalte fagfolk – sygeplejersker, rengøringsassistenter, chauffører, arbejdere på fødevarefabrikker, plejehjem og lagre, blandt andre. Det er ofte deres bidrag til økonomisk og samfundsmæssig velfærd, der er mindst anerkendt. Fænomenet er globalt, men særligt markant i de angelsaksiske lande, hvor fattigdom er kombineret med usikkerhed i ansættelsesforhold. Borgerne i denne gruppe er ikke kun de dårligst betalte, men også dem, der er mest i risiko for at miste deres job. I Storbritannien arbejder et stort flertal (næsten 60%) af plejeudbydere, der arbejder i samfundet, for eksempel på "nul-timers kontrakter", hvilket betyder, at de ikke har nogen garanterede regelmæssige timer og som følge heraf ingen sikkerhed for en regelmæssig indkomst. Ligeledes er arbejdere på fødevarefabrikker ofte på midlertidige ansættelseskontrakter med færre rettigheder end normalt og uden sikkerhed. Hvad angår leveringschaufførerne, der for det meste kategoriseres som selvstændige, får de løn pr. "aflevering" og modtager ingen syge- eller feriepenge – en virkelighed, der er gribende skildret i Ken Loachs seneste værk "Sorry We Missed You", en film, der illustrerer den dramatiske grad, i hvilken disse arbejdere altid kun er ét uheld væk fra fysisk, følelsesmæssig eller økonomisk ruin, med kaskadeeffekter, der forværres af stress og angst.

Vil de sociale uligheder stige eller falde i tiden efter pandemien? Meget anekdotisk bevismateriale tyder på, i det mindste på kort sigt, at ulighederne sandsynligvis vil stige. Som tidligere beskrevet lider personer med ingen eller lave indkomster uforholdsmæssigt meget under pandemien: de er mere modtagelige for kroniske helbredsproblemer og immundefekter og er derfor mere tilbøjelige til at blive smittet med COVID-19 og lide af alvorlige infektioner. Dette vil fortsætte i månederne efter udbruddet.

Som med tidligere pandemier som pesten, er det ikke alle, der

vil have lige stor gavn af medicinske behandlinger og vacciner.

Især i USA, som Angus Deaton, nobelpristageren der sammen med Anne Case skrev ***Deaths of Despair and the Future of Capitalism***, bemærkede: "vil medicinproducenter og hospitaler være mere magtfulde og rigere end nogensinde før",[59] til ulempe for de fattigste dele af befolkningen. Derudover vil ultra-lempelige pengepolitikker, der føres rundt om i verden, øge ulighederne i formue ved at øge aktivpriserne, især på finansmarkederne og i ejendomme.

Men hvis man ser bort fra den nærmeste fremtid, kan tendensen vende og fremprovokere det modsatte – mindre ulighed. Hvordan kan det ske? Det kan være, at tilstrækkeligt mange mennesker er tilstrækkeligt forargede over den åbenlyse uretfærdighed i den præferencebehandling, som udelukkende de rige nyder godt af, til at det fremprovokerer en bred samfundsmæssig modreaktion.

I USA kan et flertal eller et meget højlydt mindretal kræve national eller lokalsamfundsmæssig kontrol over sundhedsvæsenet, mens underfinansiering af sundhedssystemet i Europa ikke længere vil være politisk acceptabelt. Det kan også være, at pandemien i sidste ende vil tvinge os til at gentænke de erhverv, vi virkelig værdsætter, og vil tvinge os til at redesigne, hvordan vi kollektivt aflønner dem. Vil samfundet i fremtiden acceptere, at en stjerne-hedgefondforvalter, der specialiserer sig i short selling (hvis bidrag til økonomisk og social velfærd i bedste fald er tvivlsomt), kan modtage en indkomst i millionklassen om året, mens en sygeplejerske (hvis bidrag til social velfærd er uomtvisteligt) tjener en uendeligt lille brøkdel af dette beløb? I et sådant optimistisk scenarie, hvor vi i stigende grad erkender, at mange arbejdere i lavtlønnede og usikre job spiller en afgørende rolle i vores kollektive velbefindende, vil politikkerne justeres for at forbedre både deres arbejdsvilkår og aflønning. Bedre lønninger vil følge, selvom de ledsages af reducerede overskud for virksomheder eller højere priser; der vil være et stærkt socialt og politisk pres for at erstatte usikre kontrakter og udnyttende smuthuller med faste stillinger og bedre uddannelse. Ulighederne kan derfor falde, men hvis historien er en pegepind, er det usandsynligt, at dette optimistiske scenarie vil sejre uden først massiv social uro.

1.3.2. Social uro

En af de mest dybtgående farer i tiden efter pandemien er social uro. I nogle ekstreme tilfælde kan det føre til samfundsmæssig opløsning og politisk kollaps. Utallige undersøgelser, artikler og advarsler har fremhævet denne særlige risiko, baseret på den åbenlyse observation, at når folk ikke har noget job, ingen indkomst og ingen udsigter til et bedre liv, tyr de ofte til vold. Følgende citat indfanger problemets kerne. Det gælder for USA, men dets konklusioner er gyldige for de fleste lande verden over:

De, der står tilbage uden håb, arbejdsløshed og aktiver, kan let vende sig mod dem, der har det bedre. Allerede nul eller negativ formue er omkring 30 % af amerikanerne. Hvis flere mennesker kommer ud af den nuværende krise uden hverken penge, job eller adgang til sundhedspleje, og hvis disse mennesker bliver desperate og vrede, kan scener som den nylige flugt af fanger i Italien eller plyndringen, der fulgte efter orkanen Katrina i New Orleans i 2005, blive almindelige. Hvis regeringer er nødt til at ty til at bruge paramilitære eller militære styrker til at undertrykke f.eks. optøjer eller angreb på ejendom, kan samfund begynde at gå i opløsning.[60]

Længe før pandemien opslugte verden, havde social uro været stigende globalt, så risikoen er ikke ny, men er blevet forstærket af COVID-19. Der er forskellige måder at definere, hvad der udgør social uro, men i løbet af de sidste to år har mere end 100 betydelige regeringsfjendtlige protester fundet sted rundt om i verden,[61] i både rige og fattige lande, fra de gule vestes optøjer i Frankrig til demonstrationer mod stærke mænd i lande som Bolivia, Iran og Sudan. De fleste (af sidstnævnte) blev undertrykt af brutale tiltag, og mange gik i dvale (ligesom den globale økonomi), da regeringer tvang deres befolkninger til nedlukninger for at inddæmme pandemien. Men efter at forbuddet mod at samles i grupper og gå på gaden er ophævet, er det svært at forestille sig, at gamle klager og midlertidigt undertrykt social uro ikke vil bryde ud igen, muligvis med fornyet styrke. I tiden efter pandemien er antallet af

Antallet af arbejdsløse, bekymrede, ulykkelige, vrede, syge og sultne vil være steget dramatisk. Personlige tragedier vil hobe sig op og opildne til vrede, bitterhed og irritation i forskellige sociale grupper, herunder arbejdsløse, fattige, migranter, fanger, hjemløse, alle dem, der er udeladt... Hvordan kunne alt dette pres ikke ende i et udbrud? Sociale fænomener udviser ofte de samme karakteristika som pandemier, og som observeret på de foregående sider gælder vendepunkter ligeligt for begge. Når fattigdom, en følelse af at være frataget retten og magtesløshed når et vist vendepunkt, bliver forstyrrende social handling ofte den sidste udvej.

I krisens tidlige dage gentog fremtrædende personer sådanne bekymringer og advarede verden om den voksende risiko for social uro. Jacob Wallenberg, den svenske industrimand, er en af dem. I marts 2020 skrev han: "Hvis krisen fortsætter længe, kan arbejdsløsheden nå 20-30 procent, mens økonomierne kan skrumpe med 20-30 procent ... Der vil ikke være nogen genopretning. Der vil være social uro. Der vil være vold. Der vil være socioøkonomiske konsekvenser: dramatisk arbejdsløshed. Borgerne vil lide dramatisk: nogle vil dø, andre vil have det forfærdeligt." [62] Vi er nu ud over tærsklen for, hvad Wallenberg anså for at være "bekymrende", med en arbejdsløshed på over 20% til 30% i mange lande verden over, og hvor de fleste økonomier i andet kvartal af 2020 er skrumpet ud over et niveau, der tidligere blev betragtet som bekymrende. Hvordan vil dette udspille sig, og hvor er det mest sandsynligt, at social uro vil forekomme, og i hvilken grad?

I skrivende stund har COVID-19 allerede udløst en global bølge af social uro. Det startede i USA med Black Lives Matter-protesterne efter drabet på George Floyd i slutningen af maj 2020, men det spredte sig hurtigt over hele verden. COVID-19 var et afgørende element: George Floyds død var gnisten, der tændte den sociale uro, men de underliggende forhold skabt af pandemien, især de racemæssige uligheder, den afdækkede, og den stigende arbejdsløshed, var det brændstof, der forstærkede protesterne og holdt dem i gang. Hvordan? I løbet af de sidste seks år har næsten 100 afrikanere ...

Amerikanere er døde i politiets varetægt, men det krævede drabet på George Floyd at udløse et nationalt oprør. Derfor er det ikke tilfældigt, at dette vredesudbrud fandt sted under pandemien, der har påvirket det afroamerikanske samfund i USA uforholdsmæssigt hårdt (som tidligere påpeget). Ved udgangen af juni 2020 var dødeligheden forårsaget af COVID-19 blandt sorte amerikanere 2,4 gange højere end for hvide amerikanere. Samtidig blev beskæftigelsen blandt sorte amerikanere decimeret af coronakrisen. Dette burde ikke komme som en overraskelse: den økonomiske og sociale kløft mellem afroamerikanere og hvide amerikanere er så dyb, at sorte arbejdere ifølge næsten alle målinger er dårligere stillet end hvide arbejdere.[63]

I maj 2020 lå arbejdsløsheden blandt afroamerikanere på 16,8 % (sammenlignet med et nationalt niveau på 13,3 %), et meget højt niveau, der bidrager til et fænomen, som sociologer beskriver som "biografisk tilgængelighed":[64] fraværet af fuldtidsbeskæftigelse har en tendens til at øge deltagelsesniveauet i sociale bevægelser. Vi ved ikke, hvordan Black Lives Matter-bevægelsen vil udvikle sig, og hvis den fortsætter, hvilken form den vil tage. Der er dog tegn på, at den er ved at udvikle sig til noget bredere end racespecifikke problemer. Protesterne mod systemisk racisme har ført til mere generelle opfordringer til økonomisk retfærdighed og inklusion. Dette er en logisk overgang til de ulighedsproblemer, der blev behandlet i det foregående underkapitel, som også illustrerer, hvordan risici interagerer med hinanden og forstærker hinanden.

Det er vigtigt at understrege, at ingen situation er mejslet i sten, og at der ikke er nogen "mekaniske" udlødere for social uro – den forbliver et udtryk for en kollektiv menneskelig dynamik og sindstilstand, der er afhængig af en lang række faktorer. Tro mod forestillingerne om sammenhæng og kompleksitet er udbrud af social uro indbegrebet af ikke-lineære begivenheder, der kan udløses af en bred vifte af politiske, økonomiske, samfundsmæssige, teknologiske og miljømæssige faktorer. De spænder fra så forskellige ting som økonomiske chok, modgang forårsaget af ekstreme vejrbegivenheder, racemæssige spændinger, fødevaremangel og endda følelser af uretfærdighed.

Alle disse, og mere til, interagerer næsten altid med hinanden og skaber kaskadeeffekter. Derfor kan specifikke situationer med uro

kan ikke forudsiges, men kan dog forudses. Hvilke lande er mest modtagelige? Ved første øjekast er fattigere lande uden sikkerhedsnet og rige lande med svage sociale sikkerhedsnet mest udsatte, fordi de ikke har nogen eller færre politiske foranstaltninger som arbejdsløshedsunderstøttelse til at afbøde chokket ved indkomsttab. Af denne grund kan stærkt individualistiske samfund som USA være mere udsatte end europæiske eller asiatiske lande, der enten har en større solidaritetsfølelse (som i Sydeuropa) eller et bedre socialt system til at hjælpe de underprivilegerede (som i Nordeuropa). Nogle gange går de to hånd i hånd. Lande som Italien har for eksempel både et stærkt socialt sikkerhedsnet og en stærk solidaritetsfølelse (især på tværs af generationer). I samme ånd sætter den konfucianisme, der er udbredt i så mange asiatiske lande, en følelse af pligt og generationssolidaritet over individuelle rettigheder; den lægger også stor vægt på foranstaltninger og regler, der gavner samfundet som helhed. Alt dette betyder naturligvis ikke, at europæiske eller asiatiske lande er immune over for social uro. Langt fra! Som de gule veste-bevægelser demonstrerede i Frankrigs tilfælde, kan voldelige og vedvarende former for social uro bryde ud selv i lande, der er udstyret med et robust socialt sikkerhedsnet, men hvor sociale forventninger mangler.

Social uro påvirker både økonomisk og social velfærd negativt, men det er vigtigt at understrege, at vi ikke er magtesløse over for potentiel social uro af den simple grund, at regeringer og i mindre grad virksomheder og andre organisationer kan forberede sig på at afbøde risikoen ved at gennemføre de rigtige politikker. Den største underliggende årsag til social uro er ulighed. De politiske værktøjer til at bekæmpe uacceptable niveauer af ulighed findes, og de ligger ofte i regeringernes hænder.

1.3.3. Den "store" regerings tilbagevenden

Med John Micklethwait og Adrian Wooldridges ord: "COVID-19-pandemien har gjort regeringen vigtig igen. Ikke bare magtfuld igen (se på de engang så mægtige virksomheder, der tigger om hjælp), men også vital igen: Det betyder enormt meget, om dit land har et godt sundhedsvæsen, kompetente bureaukrater og

sunde finanser. God regeringsførelse er forskellen på at leve og dø".[65]

En af de store lektier fra de sidste fem århundreder i Europa og Amerika er denne: Akutte kriser bidrager til at styrke statens magt. Det har altid været tilfældet, og der er ingen grund til, at det skulle være anderledes med COVID-19-pandemien. Historikere peger på, at de stigende finanspolitiske ressourcer i kapitalistiske lande fra det 18. århundrede og fremefter altid var tæt forbundet med behovet for at udkæmpe krige, især dem, der fandt sted i fjerne lande, og som krævede maritim kapacitet.

Sådan var det med Syvårskrigen i 1756-1763, der blev beskrevet som den første virkelig globale krig, der involverede alle Europas stormagter på det tidspunkt. Siden da har reaktionerne på større kriser altid yderligere konsolideret statens magt, startende med beskatning: "en iboende og væsentlig egenskab ved suveræniteten, der tilhører enhver uafhængig regering som *en ret*".[66] Et par eksempler, der illustrerer pointen, tyder stærkt på, at beskatningen denne gang, ligesom tidligere, vil stige. Som tidligere vil den sociale begrundelse og politiske begrundelse bag stigningerne være baseret på fortællingen om "lande i krig" (bare denne gang mod en usynlig fjende).

Frankrigs højeste indkomstskat var nul i 1914; et år efter afslutningen af Første Verdenskrig var den 50%. Canada indførte indkomstskat i 1917 som en "midlertidig" foranstaltning til at finansiere krigen, og udvidede den derefter dramatisk under Anden Verdenskrig med en flad tillægsskat på 20% pålagt al indkomstskat, der skulle betales af andre personer end virksomheder, og indførelsen af høje marginalsattesatser (69%). Sætserne faldt efter krigen, men forblev væsentligt højere end de havde været før. Tilsvarende ændrede indkomstskatten i Amerika sig under Anden Verdenskrig fra en "klasseskat" til en "masseskat", hvor antallet af betalere steg fra 7 millioner i 1940 til 42 millioner i 1945. De mest progressive skatteår i amerikansk historie var 1944 og 1945, med en sats på 94% anvendt på enhver indkomst over \$200.000 (svarende til \$2,4 millioner i 2009). Sådanne topsatser, ofte fordømt som konfiskerende af dem, der skulle betale dem, ville ikke falde til under 80% i yderligere 20 år. Ved slutningen af Anden Verdenskrig indførte mange andre lande lignende og ofte ekstreme skatter.

foranstaltninger. I Storbritannien steg den øverste indkomstskattesats under krigen til utroligt imponerende 99,25 %!^[67]

Til tider medførte statens suveræne magt til at beskatte håndgribelige samfundsmæssige gevinster på forskellige områder, såsom oprettelsen af et velfærdssystem. Disse massive overgange til noget helt "nyt" blev dog altid defineret som en reaktion på et voldsomt eksternt chok eller truslen om et kommende.

Anden Verdenskrig førte for eksempel til indførelsen af statslige velfærdssystemer, der gik fra vugge til grav, i det meste af Europa. Det samme gjorde den kolde krig: Regeringer i kapitalistiske lande var så bekymrede over et internt kommunistisk oprør, at de indførte en statsledet model for at forhindre det. Dette system, hvor statslige bureaukrater administrerede store dele af økonomien, lige fra transport til energi, forblev gældende langt ind i 1970'erne.

I dag er situationen fundamentalt anderledes; i de mellemliggende årtier (i den vestlige verden) er statens rolle skrumpet betydeligt ind. Dette er en situation, der er ved at ændre sig, fordi det er svært at forestille sig, hvordan et eksogent chok af en sådan størrelsesorden som det, der blev forårsaget af COVID-19, kunne håndteres med rent markedsbaserede løsninger. Allerede og næsten natten over lykkedes det coronavirus at ændre opfattelsen af den komplekse og skrøbelige balance mellem det private og det offentlige til fordel for sidstnævnte. Det har afsløret, at social sikring er effektiv, og at det at flytte en stadig større mængde ansvar (som sundhed og uddannelse) til enkeltpersoner og markederne måske ikke er i samfundets bedste interesse. I en overraskende og pludselig vending kan ideen, som ville have været en bandlyst for bare få år siden, om at regeringer kan fremme det offentlige gode, mens løbende økonomier uden tilsyn kan skabe kaos i den sociale velfærd, nu blive normen. På den skala, der måler kontinuumet mellem regeringen og markederne, har nålen afgørende bevæget sig mod venstre.

For første gang siden Margaret Thatcher indfangede en tids tidsånd, da hun erklærede, at "der ikke findes noget som samfund", har regeringerne overtaget. Alt, hvad der sker i tiden efter pandemien, vil få os til at gentænke.

regeringernes rolle. I stedet for blot at afhjælpe markedsfejl, når de opstår, bør de, som foreslået af økonomen Mariana Mazzucato: "bevæge sig mod aktivt at forme og skabe markeder, der leverer bæredygtig og inkluderende vækst. De bør også sikre, at partnerskaber med virksomheder, der involverer offentlige midler, er drevet af offentlig interesse, ikke profit".[68]

Hvordan vil denne udvidede rolle for regeringer manifestere sig? Et betydeligt element af en ny "større" regering er allerede på plads med den stærkt øgede og næsten øjeblikkelige regeringskontrol over økonomien. Som beskrevet i kapitel 1 er offentlig økonomisk intervention sket meget hurtigt og i et hidtil uset omfang. I april 2020, lige da pandemien begyndte at opsluge verden, havde regeringer over hele kloden annonceret stimulusprogrammer til en værdi af flere billioner dollars, som om otte eller ni Marshall-planer var blevet iværksat næsten samtidigt for at støtte de fattigste menneskers grundlæggende behov, bevare arbejdspladser, når det var muligt, og hjælpe virksomheder med at overleve. Centralbankerne besluttede at sænke renten og forpligtede sig til at stille al den nødvendige likviditet til rådighed, mens regeringerne begyndte at udvide sociale ydelser, foretage direkte kontantoverførsler, dække lønninger og suspendere lån- og realkreditbetalinger, blandt andre tiltag. Kun regeringer havde magten, kapaciteten og rækkevidden til at træffe sådanne beslutninger, uden hvilke økonomisk katastrofe og et fuldstændigt socialt sammenbrud ville have hersket.

Når man ser fremad, vil regeringer højst sandsynligt, men med forskellig intensitet, beslutte, at det er i samfundets bedste interesse at omskrive nogle af spillets regler og permanent øge deres rolle. Ligesom det skete i 1930'erne i USA, hvor massiv arbejdsløshed og økonomisk usikkerhed gradvist blev adresseret af en større rolle for regeringen, vil en lignende fremgangsmåde i dag sandsynligvis præge den overskuelige fremtid. Vi gennemgår i andre underkapitler, hvilken form dette vil tage (som i det næste om den nye sociale kontrakt), men lad os kort identificere nogle af de mest fremtrædende punkter.

Syge- og arbejdsløshedsforsikring skal enten oprettes fra bunden eller styrkes, hvor den allerede findes.

Sociale sikkerhedsnet skal også styrkes – i de angelsaksiske samfund, der er mest "markedsorienterede"; udvidede arbejdsløshedsunderstøttelse, sygeorlov og mange andre sociale foranstaltninger skal implementeres for at afbøde effekten af chokket, og det vil derefter blive normen. I mange lande vil fornyet fagforeningsengagement fremme denne proces. Aktionærværdi vil blive en sekundær overvejelse, hvilket bringer interessentkapitalismens forrang i forgrunden. Finansialiseringen af verden, der har vundet så meget frem i de seneste år, vil sandsynligvis gå i baglæns retning. Regeringer, især i de lande, der er mest berørt af den – USA og Storbritannien – vil blive tvunget til at genoverveje mange aspekter af denne besættelse af finans. De kan beslutte en bred vifte af foranstaltninger, lige fra at gøre aktietilbagekøb ulovlige til at forhindre banker i at fremme forbrugergæld. Den offentlige kontrol af private virksomheder vil øges, især (men ikke kun) for alle de virksomheder, der har haft gavn af offentlige midler. Nogle lande vil nationalisere, mens andre vil foretrække at tage aktieposter eller yde lån. Generelt vil der være mere regulering, der dækker mange forskellige spørgsmål, såsom arbejdstagersikkerhed eller indenlandsk indkøb af visse varer. Virksomheder vil også blive holdt ansvarlige for sociale og miljømæssige brud, som de forventes at være en del af løsningen på. Derudover vil regeringer kraftigt opfordre til offentlig-private partnerskaber, så private virksomheder bliver mere involveret i afbødningen af globale risici.

Uanset detaljerne vil statens rolle stige, og dermed vil det i væsentlig grad påvirke den måde, hvorpå virksomheder drives. Virksomhedsledere i alle brancher og alle lande vil i varierende grad være nødt til at tilpasse sig til større statslig indgriben. Forskning og udvikling inden for globale offentlige goder såsom sundhed og klimaforandringsløsninger vil blive aktivt forfulgt. Beskatning vil stige, især for de mest privilegerede, fordi regeringer bliver nødt til at styrke deres modstandsdygtighedskapacitet og ønsker at investere mere i dem. Som Joseph Stiglitz talte for:

Den første prioritet er at (...) sørge for mere finansiering til den offentlige sektor, især til de dele af den, der er designet

at beskytte mod de mange risici, som et komplekst samfund står over for, og at finansiere fremskridt inden for videnskab og uddannelse af højere kvalitet, som vores fremtidige velstand afhænger af. Dette er områder, hvor produktive job – forskere, lærere og dem, der hjælper med at drive de institutioner, der støtter dem – hurtigt kan skabes. Selv når vi kommer ud af denne krise, bør vi være opmærksomme på, at en anden krise helt sikkert lurker lige om hjørnet. Vi kan ikke forudsige, hvordan den næste vil se ud – andet end at den vil se anderledes ud end den sidste.[69]

Intet sted vil denne indtrængen af regeringer, hvis form kan være godartet eller ondsindet afhængigt af landet og den kultur, den finder sted i, manifestere sig med større kraft end i omdefineringen af den sociale kontrakt.

1.3.4. Den sociale kontrakt

Det er næsten uundgåeligt, at pandemien vil få mange samfund verden over til at genoverveje og omdefinere vilkårene i deres sociale kontrakt. Vi har allerede hentydet til, at COVID-19 har forstærket allerede eksisterende forhold og bragt langvarige problemer frem i lyset, der skyldes dybe strukturelle skrøbeligheder, som aldrig er blevet ordentligt adresseret. Denne dissonans og en fremvoksende tvivl om status quo kommer til udtryk i et stigende krav om at revidere de sociale kontrakter, som vi alle mere eller mindre er bundet af.

Bredt defineret refererer den "sociale kontrakt" til det (ofte implicite) sæt af ordninger og forventninger, der styrer forholdet mellem individer og institutioner. Kort sagt er det den "lim", der binder samfund sammen; uden den falder den sociale struktur fra hinanden. I årtier har den langsomt og næsten umærkeligt udviklet sig i en retning, der har tvunget individer til at tage større ansvar for deres individuelle liv og økonomiske resultater, hvilket har ført til, at store dele af befolkningen (mest tydeligt i lavindkomstgrupperne) har konkluderet, at den sociale kontrakt i bedste fald blev udhulet, om ikke i nogle tilfælde helt brød sammen. Den tilsyneladende illusion af lav eller ingen inflation er et praktisk og illustrativt eksempel på, hvordan denne erosion udspiller sig i virkeligheden. For mange

I de seneste år er inflationen verden over faldet for mange varer og tjenesteydelser, med undtagelse af de tre ting, der betyder mest for et stort flertal af os: bolig, sundhedspleje og uddannelse. For alle tre er priserne steget kraftigt, hvilket har absorberet en stadig større andel af de disponible indkomster og i nogle lande endda tvunget familier til at stifte gæld for at modtage lægebehandling. Tilsvarende var beskæftigelsesmulighederne i tiden før pandemien blevet udvidet i mange lande, men stigningen i beskæftigelsesfrekvensen faldt ofte sammen med indkomststagnation og polarisering af arbejdet. Denne situation endte med at undergrave den økonomiske og sociale velfærd for et stort flertal af mennesker, hvis indkomst ikke længere var tilstrækkelig til at garantere en beskedent anstændig livsstil (herunder blandt middelklassen i den rige verden). I dag samles de grundlæggende årsager til tabet af tillid til vores sociale kontrakter omkring spørgsmål om ulighed, ineffektiviteten af de fleste omfordelingspolitikker, en følelse af udelukkelse og marginalisering og en generel følelse af uretfærdighed. Det er derfor, mange borgere er begyndt at fordømme et sammenbrud af den sociale kontrakt og udtrykker mere og mere kraftfuldt et generelt tab af tillid til institutioner og ledere. [70] I nogle lande har denne udbredte irritation taget form af fredelige eller voldelige demonstrationer; i andre har den ført til valgsejre for populistiske og ekstremistiske partier. Uanset hvilken form den tager, har etablisementets reaktion i næsten alle tilfælde været mangelfuld – dårligt forberedt på oprøret og manglet ideer og politiske midler til at løse problemet. Selvom de er komplekse, findes de politiske løsninger, og de består i vid udstrækning i at tilpasse velfærdsstaten til nutidens verden ved at styrke mennesker og ved at imødekomme kravene om en mere retfærdig social kontrakt. I løbet af de seneste år har adskillige internationale organisationer og tænketanke tilpasset sig denne nye virkelighed og skitseret forslag til, hvordan man kan få det til at ske.[71] Pandemien vil markere et vendepunkt ved at fremskynde denne overgang. Den har krystalliseret problemet og gjort en tilbagevenden til status quo før pandemien umulig.

Hvilken form kan den nye sociale kontrakt tage? Der findes ingen færdige modeller, fordi hver potentiel løsning afhænger af historien og kulturen i det land, den vedrører.

gælder. Uundgåeligt og forståeligt nok vil en "god" social kontrakt for Kina være forskellig fra en for USA, som til gengæld ikke vil ligne Sveriges eller Nigerias. De kunne dog alle dele nogle fællestræk og principper, hvis absolutte nødvendighed er blevet endnu mere tydelig af de sociale og økonomiske konsekvenser af pandemikrisen. To især skiller sig ud:

1. En bredere, om ikke universel, levering af social bistand, socialforsikring, sundhedspleje og basale kvalitetsydelser.
2. Et skridt i retning af forbedret beskyttelse af arbejdstagere og for de mest sårbare i øjeblikket (som dem, der er ansat i og driver gig-økonomien, hvor fuldtidsansatte erstattes af uafhængige entreprenører og freelancere).

Det siges ofte, at en nations reaktion på en katastrofe siger meget om dens styrker og dysfunktioner, og først og fremmest om "kvaliteten" og robustheden af dens sociale kontrakt.

Efterhånden som vi gradvist bevæger os væk fra krisens mest akutte øjeblikke og begynder en grundig undersøgelse af, hvad der gik godt, og hvad der ikke gik, bør vi forvente en masse selvransagelse, som i sidste ende vil føre til en omdefinering af vilkårene i vores sociale kontrakt.

I lande, der blev opfattet som værende med en undermålsrespons på pandemien, vil mange borgere begynde at stille kritiske spørgsmål som: Hvorfor manglede mit land ofte masker, åndedrætsværn og ventilatorer midt i pandemien? Hvorfor var det ikke ordentligt forberedt? Har det at gøre med besættelsen af kortsigtethed? Hvorfor er vi så rige målt på BNP og så ineffektive til at levere god sundhedspleje til alle dem, der har brug for det?

Hvordan kan det være, at en person, der har brugt mere end 10 års uddannelse til læge, og hvis "resultater" ved årets udgang måles i liv, modtager en compensation, der er mager sammenlignet med en trader eller en hedgefondsforvalter?

COVID-19-krisen har afsløret den utilstrækkelige tilstand i de fleste nationale sundhedssystemer, både med hensyn til patienters og sygeplejerskers og lægers livsomkostninger. I rige lande, hvor skattefinansierede sundhedsydelser i lang tid har lidt under mangel på ressourcer (det britiske nationale sundhedsvæsen er det mest udsatte)

(et ekstremt eksempel) på grund af politiske bekymringer over stigende skatter vil krav om flere udgifter (og dermed højere skatter) blive højere, med en voksende erkendelse af, at "effektiv forvaltning" ikke kan kompensere for underinvestering.

COVID-19 har også afsløret gabende huller i de fleste velfærdssystemer. Ved første øjekast er de nationer, der reagerede på den mest inkluderende måde, dem med et omfattende velfærdssystem, især de skandinaviske lande. For at give et eksempel garanterede Norge allerede i marts 2020 80 % af selvstændiges gennemsnitlige indkomst (baseret på selvangivelserne fra de foregående tre år), mens Danmark garanterede 75 %. I den anden ende af spektret indhentede de mest markedsorienterede økonomier det forsømte og udviste ubeslutsomhed i forhold til, hvordan man beskytter de mest sårbare segmenter af arbejdsmarkedet, især gig-arbejdere, selvstændige entreprenører samt tilkalde- og vikaransatte, hvis beskæftigelse består af indkomstskabende aktiviteter, der ligger uden for det traditionelle arbejdsgiver-arbejdstagerforhold.

Et vigtigt emne, der kan have en afgørende indflydelse på den nye sociale kontrakt, er sygeorlov. Økonomer er tilbøjelige til at være enige om, at fraværet af betalt sygeorlov gør det sværere at inddæmme spredningen af en epidemi. Den simple årsag er, at hvis medarbejdere nægtes adgang til den, kan de blive fristet eller tvunget til at gå på arbejde, mens de er smittede, og dermed sprede sygdommen. Dette gælder især for lavindkomst- og servicearbejdere (de to går ofte hånd i hånd). Da svineinfluenza-pandemien (H1N1) udbrød i 2009-2010, anslog American Public Health Association, at omkring 7 millioner mennesker var smittet, og yderligere 1.500 døde, fordi smitsomme medarbejdere ikke havde råd til ikke at gå på arbejde. Blandt de rige økonomier er det kun USA, der har et system, der overlader det til arbejdsgiverne at beslutte, om de skal yde betalt sygeorlov. I 2019 nød næsten en fjerdedel af alle amerikanske arbejdstagere (ca. 40 millioner, hovedsageligt koncentreret i lavtlønnede stillinger) ikke godt af det. I marts 2020, da pandemien begyndte at rase i USA, underskrev præsident Trump en ny lovgivning, der midlertidigt krævede, at arbejdsgivere skulle yde to ugers sygeorlov plus familieorlov med delvis løn, men kun

for arbejdstagere med børnepasningsproblemer. Det er endnu uvist, hvordan dette vil indgå i omdefineringen af den sociale kontrakt i USA.

I modsætning hertil kræver næsten alle europæiske lande, at arbejdsgivere yder betalt sygeorlov i varierende perioder, hvor arbejdstagere også er beskyttet mod afskedigelse. Nye love, der blev bekendtgjort i begyndelsen af pandemien, betød også, at staten ville kompensere en del af eller hele lønnen for personer, der er hjemmebundet, herunder dem, der arbejder i gigøkonomien og freelancere. I Japan har alle arbejdstagere ret til op til 20 dages betalt orlov hvert år, mens de i Kina har ret til sygeløn, der varierer fra 60 % til 100 % af den daglige løn i enhver sygdomsperiode, hvor sygeorlovens længde er kontraktligt aftalt eller defineret mellem arbejdstagere og arbejdsgivere. Efterhånden som vi bevæger os fremad, bør vi forvente, at sådanne spørgsmål i stigende grad vil trænge sig ind i omdefineringen af vores sociale kontrakt.

Et andet aspekt, der er afgørende for sociale kontrakter i vestlige demokratier, vedrører friheder og selvstændighed. Der er i øjeblikket en voksende bekymring for, at kampen mod denne og fremtidige pandemier vil føre til oprettelsen af permanente overvågningssamfund.

Dette problem undersøges mere detaljeret i kapitlet om den teknologiske nulstilling, men det er tilstrækkeligt at sige, at en nødsituation kun kan berettiges, når en trussel er offentlig, universel og eksistentiel.

Derudover understreger politiske teoretikere ofte, at ekstraordinære beføjelser kræver bemyndigelse fra folket og skal være tids- og proportionsbegrænsede. Man kan være enig i den første del af påstanden (offentlig, universel og eksistentiel trussel), men hvad med sidstnævnte? Forvent, at det vil være en fremtrædende del af fremtidige diskussioner om, hvordan vores sociale kontrakt bør se ud.

Kollektivt at omdefinere vilkårene i vores sociale kontrakter er en epokale opgave, der binder de betydelige udfordringer i nuet sammen med fremtidens håb. Som Henry Kissinger mindede os om: "Den historiske udfordring for ledere er at håndtere krisen, samtidig med at de bygger fremtiden. Fiasko kan sætte verden i brand".[72]

Mens vi reflekterer over de konturer, vi mener, en fremtidig social kontrakt kan følge, ignorerer vi på egen risiko den yngre generations mening, som vil blive bedt om at leve med den. Deres tilslutning er afgørende, og for bedre at forstå, hvad de ønsker, må vi derfor

Glem ikke at lytte. Dette gøres endnu mere betydningsfuldt af, at den yngre generation sandsynligvis vil være mere radikal end den ældre i at omforme vores sociale kontrakt. Pandemien har vendt op og ned på deres liv, og en hel generation over hele kloden vil blive defineret af økonomisk og ofte social usikkerhed, hvor millioner vil træde ind på arbejdsmarkedet midt i en dyb recession.

De vil bære disse ar for evigt. Derudover vil det sandsynligvis have langsigtede virkninger at starte med et underskud – mange studerende har uddannelsesgæld. Allerede nu er millennials (i hvert fald i den vestlige verden) dårligere stillet end deres forældre med hensyn til indtjening, aktiver og formue. De er mindre tilbøjelige til at eje et hjem eller få børn end deres forældre var. Nu træder en anden generation (Generation Z) ind i et system, som de ser som fejlslagne, og som vil blive plaget af langvarige problemer, der er blevet afsløret og forværret af pandemien. Som en tredjeårstuderende, citeret i **The New York Times**, udtrykte det: "Unge mennesker har et dybt ønske om radikal forandring, fordi vi ser den brudte vej forude." [73]

Hvordan vil denne generation reagere? Ved at foreslå radikale løsninger (og ofte radikale handlinger) i et forsøg på at forhindre den næste katastrofe i at ramme – hvad enten det er klimaforandringer eller social ulighed. Den vil højst sandsynligt kræve et radikalt alternativ til den nuværende kurs, fordi dens medlemmer er frustrerede og plaget af en nagende overbevisning om, at det nuværende system er brudt op og uopretteligt.

Ungdomsaktivisme er stigende på verdensplan, [74] og revolutioneres af sociale medier, der øger mobiliseringen i et omfang, der ville have været umuligt før. [75] Det tager mange forskellige former, lige fra ikke-institutionaliseret politisk deltagelse til demonstrationer og protester, og adresserer emner så forskellige som klimaforandringer, økonomiske reformer, ligestilling mellem kønnene og LGBTQ-rettigheder. Den unge generation er solidt i spidsen for social forandring. Der er ingen tvivl om, at det vil være katalysatoren for forandring og en kilde til afgørende momentum for den store nulstilling.

1.4. Geopolitisk nulstilling

Forbindelsen mellem geopolitik og pandemier går begge veje. På den ene side gør den kaotiske afslutning på multilateralismen, et vakuum af global styring og fremkomsten af forskellige former for nationalisme[76] det vanskeligere at håndtere udbruddet. Coronavirussen spreder sig globalt og skåner ingen, samtidig med at de geopolitiske brudlinjer, der deler samfund, ansporer mange ledere til at fokusere på nationale reaktioner – en situation, der begrænser kollektiv effektivitet og reducerer evnen til at udrydde pandemien. På den anden side forværrer og accelererer pandemien tydeligvis geopolitiske tendenser, der allerede var tydelige, før krisen brød ud. Hvad var de, og hvad er den nuværende geopolitiske situation?

Den afdøde økonom Jean-Pierre Lehmann (som underviste på IMD i Lausanne) opsummerede dagens situation med stor skarpsindighed, da han sagde: "Der er ingen ny global orden, kun en kaotisk overgang til usikkerhed." For nylig udtrykte Kevin Rudd, præsident for Asia Society Policy Institute og tidligere australsk premierminister, lignende følelser og bekymrede sig specifikt om det "kommende anarki efter COVID-19": "Forskellige former for udbredt nationalisme erstatter orden og samarbejde. Den kaotiske karakter af nationale og globale reaktioner på pandemien står således som en advarsel om, hvad der kan komme i endnu større skala." [77] Dette har været undervejs i årevis med flere årsager, der krydser hinanden, men det afgørende element for geopolitisk ustabilitet er den progressive genbalancering fra Vest til Øst - en overgang, der skaber stress, og som i processen også genererer global uorden. Dette fanges i den såkaldte Thukydids fælde - den strukturelle stress, der uundgåeligt opstår, når en fremadstormende magt som Kina konkurrerer med en herskende magt som USA. Denne konfrontation vil være en kilde til global rod, uorden og usikkerhed i de kommende år.

Uanset om man "kan lide" USA eller ej, er dets gradvise tilbagetrækning (svarende til en "geopolitisk nedtrapning", som historikeren Niall Ferguson udtrykker det) fra den internationale scene

uundgåeligt til at øge den internationale volatilitet. Lande, der havde en tendens til at være afhængige af globale offentlige goder leveret af den amerikanske "hegemon" (til sikkerhed af søveje, kampen mod international terrorisme osv.), vil nu i stigende grad selv skulle passe deres egne baghaver. Det 21. århundrede vil højst sandsynligt være en æra uden en absolut hegemon, hvor ingen enkelt magt opnår absolut dominans – som følge heraf vil magt og indflydelse blive omfordelt kaotisk og i nogle tilfælde modvilligt.

I denne rodede nye verden, der er defineret af et skift mod multipolaritet og intens konkurrence om indflydelse, vil konflikterne eller spændingerne ikke længere være drevet af ideologi (med den delvise og begrænsede undtagelse af radikal islam), men ansporet af nationalisme og konkurrence om ressourcer. Hvis ingen enkelt magt kan håndhæve orden, vil vores verden lide af et "globalt ordensunderskud". Medmindre individuelle nationer og internationale organisationer formår at finde løsninger til bedre samarbejde på globalt plan, risikerer vi at træde ind i en "entropiens tidsalder", hvor nedskæringer, fragmentering, vrede og snæversynethed i stigende grad vil definere vores globale landskab og gøre det mindre forståeligt og mere uordentligt. Pandemikrisen har både afsløret og forværret denne triste situation. Omfanget og konsekvensen af det chok, den har forårsaget, er sådan, at intet ekstremt scenarie nu kan tages af bordet. Implosionen af nogle fejlslagne stater eller petrostater, den mulige opløsning af EU, et sammenbrud mellem Kina og USA, der fører til krig: alle disse og mange flere er nu blevet plausible (omend forhåbentlig usandsynlige) scenarier.

På de følgende sider gennemgår vi fire hovedproblemer, der vil blive mere udbredte i tiden efter pandemien, og som er i konflikt med hinanden: globaliseringens udhuling, fraværet af global styring, den stigende rivalisering mellem USA og Kina samt skrøbelige og fejlslagne staters skæbne.

1.4.1. Globalisering og nationalisme

Globalisering – et universelt ord – er et bredt og vagt begreb, der refererer til den globale udveksling af varer, tjenester, mennesker, kapital og nu endda data mellem nationer. Det har

lykkedes med at løfte hundredvis af millioner af mennesker ud af fattigdom, men i en årrække er det blevet sat spørgsmålstegn ved og endda begyndt at trække sig tilbage. Som tidligere fremhævet er verden i dag mere forbundet end nogensinde før, men i mere end et årti har den økonomiske og politiske drivkraft, der argumenterede for og støttede den stigende globalisering, været aftagende. De globale handelsforhandlinger, der startede i begyndelsen af 2000'erne, mislykkedes med at føre til en aftale, mens den politiske og samfundsmæssige modreaktion mod globaliseringen i samme periode ubarmhertigt tog til i styrke. Efterhånden som de sociale omkostninger, der var forårsaget af globaliseringens asymmetriske effekter, steg (især med hensyn til arbejdsløshed i fremstillingsindustrien i højdinkomstlande), blev risiciene ved finansiell globalisering stadig mere tydelige efter den store finanskrisen, der begyndte i 2008. Således kombineret udløste den fremkomsten af populistiske og højreorienterede partier rundt om i verden (især i Vesten), som, når de kommer til magten, ofte trækker sig tilbage til nationalisme og fremmer en isolationistisk dagsorden – to forestillinger, der er i modstrid med globalisering.

Den globale økonomi er så indviklet sammenflettet, at det er umuligt at bringe globaliseringen til ophør. Det er dog muligt at bremse den og endda sætte den i den modsatte retning. Vi forventer, at pandemien vil gøre netop det. Den har allerede genoprettet grænser med hævn og forstærket tendenser, der allerede var i fuld glød, før den brød ud med fuld kraft i marts 2020 (hvor den blev en virkelig global pandemi, der ikke skånede noget land), til ekstreme tider, såsom strengere grænsekontrol (primært på grund af frygt for immigration) og større protektionisme (primært på grund af frygt for globalisering). Strengere grænsekontrol med det formål at styre pandemiens udvikling giver god mening, men risikoen for, at nationalstatens genoplivning gradvist fører til langt større nationalisme, er reel, en realitet, som "globaliseringstrilemmaet" præsenteret af Dani Rodrik indfangede. I begyndelsen af 2010'erne, da globaliseringen var ved at blive et følsomt politisk og socialt emne, forklarede Harvard-økonomen, hvorfor det ville være det uundgåelige offer, hvis nationalismen steg. Trilemmaet antyder, at de tre begreber om økonomisk globalisering, politisk demokrati og nationalstat er gensidigt uforenelige, baseret på logikken

at kun to effektivt kan sameksistere på et givet tidspunkt.[78]

Demokrati og national suverænitet er kun forenelige, hvis globaliseringen er inddæmmet. Hvis derimod både nationalstaten og globaliseringen blomstrer, bliver demokratiet uholdbart. Og hvis både demokrati og globalisering udvider sig, er der ingen plads til nationalstaten. Derfor kan man altid kun vælge to ud af de tre – dette er essensen af trilemmaet. Den Europæiske Union er ofte blevet brugt som et eksempel for at illustrere relevansen af den konceptuelle ramme, som trilemmaet tilbyder.

Kombinationen af økonomisk integration (en stedfortræder for globalisering) med demokrati indebærer, at de vigtige beslutninger skal træffes på et overnationalt niveau, hvilket på en eller anden måde svækker nationalstatens suverænitet. I det nuværende miljø antyder den "politiske trilemma"-ramme, at globaliseringen nødvendigvis skal inddæmmes, hvis vi ikke skal opgive noget national suverænitet eller noget demokrati. Derfor gør nationalismens fremgang globaliseringens tilbagetog uundgåeligt i det meste af verden – en impuls, der er særligt bemærkelsesværdig i Vesten.

Afstemningen om Brexit og valget af præsident Trump på en protektionistisk platform er to skelsættende markører for den vestlige modreaktion mod globalisering.

Efterfølgende undersøgelser bekræfter ikke blot Rodriks trilemma, men viser også, at vælgernes afvisning af globalisering er en rationel reaktion, når økonomien er stærk, og uligheden er høj.[79]

Den mest synlige form for progressiv deglobalisering vil finde sted i hjertet af dens "atomreaktor": den globale forsyningskæde, der er blevet symbolsk for globaliseringen. Hvordan og hvorfor vil dette udspille sig? Forkortelsen eller omlokaliseringen af forsyningskæder vil blive fremmet af: 1) virksomheder, der ser det som en risikoreducerende foranstaltning mod forstyrrelser i forsyningskæden (afvejningen mellem modstandsdygtighed og effektivitet); og 2) politisk pres fra både højre- og venstrefløj. Siden 2008 har stræben efter større lokalisering været solidt på den politiske dagsorden i mange lande (især i Vesten), men den vil nu blive accelereret i post-pandemiens æra. På højrefløj er modstanden mod globalisering drevet af protektionister og nationale sikkerhedshøge, der allerede samlede kræfter, før pandemien startede. Nu vil de skabe

alliancer og sommetider fusionere med andre politiske kræfter, der vil se fordelene ved at omfavne en antiglobaliseringsdagsorden. På venstrefløj vil aktivister og grønne partier, der allerede stigmatiserede flyrejser og bad om en tilbagerulning af globaliseringen, blive opmuntret af den positive effekt, pandemien havde på vores miljø (langt færre kulstofemissioner, meget mindre luft- og vandforurening). Selv uden pres fra den yderste højrefløj og de grønne aktivister vil mange regeringer indse, at nogle situationer med handelsafhængighed ikke længere er politisk acceptable. Hvordan kan den amerikanske administration for eksempel acceptere, at 97 % af de antibiotika, der leveres i landet, kommer fra Kina?[80]

Denne proces med at vende globaliseringen vil ikke ske natten over; at forkorte forsyningskæder vil være både meget udfordrende og meget dyrt. For eksempel ville en grundig og altomfattende afkobling fra Kina kræve, at virksomheder, der foretager et sådant skridt, investerer hundredvis af milliarder dollars i nyetablerede fabrikker, og at regeringer foretager tilsvarende beløb for at finansiere ny infrastruktur, såsom lufthavne, transportforbindelser og boliger, for at betjene de flyttede forsyningskæder.

Selvom det politiske ønske om afkobling i nogle tilfælde kan være stærkere end den faktiske evne til at gøre det, er tendensens retning ikke desto mindre klar. Den japanske regering gjorde dette tydeligt, da den afsatte 243 milliarder af sin redningspakke på 108 billioner japanske yen til at hjælpe japanske virksomheder med at trække deres aktiviteter ud af Kina. Ved flere lejligheder har den amerikanske regering antydning lignende foranstaltninger.

Det mest sandsynlige resultat på globaliseringssporet – intet globaliseringskontinuum – ligger i en mellemløsning: regionalisering. EU's succes som frihandelsområde eller det nye regionale omfattende økonomiske partnerskab i Asien (en foreslået frihandelsaftale mellem de 10 lande, der udgør ASEAN) er vigtige illustrative eksempler på, hvordan regionalisering meget vel kan blive en ny udvandet version af globalisering. Selv de tre stater, der udgør Nordamerika, handler nu mere med hinanden end med Kina eller Europa. Som Parag Khanna påpeger: "Regionalisme overhalede tydeligvis globalismen, før pandemien afslørede..."

sårbarheder i vores langdistanceafhængighed".[81] I årevis, med delvis undtagelse af direkte handel mellem USA og Kina, var globaliseringen (målt ved udveksling af varer) allerede ved at blive mere intraregional end interregional. I begyndelsen af 1990'erne absorberede Nordamerika 35% af Østasiens eksport, mens denne andel i dag er nede på 20%, primært fordi Østasiens andel af eksporten til sig selv vokser hvert år – en naturlig situation, da asiatiske lande bevæger sig opad i værdikæden og forbruger mere af det, de producerer. I 2019, da USA og Kina udløste en handelskrig, steg den amerikanske handel med Canada og Mexico, mens den faldt med Kina. Samtidig steg Kinas handel med ASEAN for første gang til over 300 milliarder dollars. Kort sagt var deglobalisering i form af større regionalisering allerede i gang.

COVID-19 vil blot accelerere denne globale divergens, efterhånden som Nordamerika, Europa og Asien i stigende grad fokuserer på regional selvforsyning snarere end på de fjerne og udviklede globale forsyningskæder, der tidligere var indbegrebet af globaliseringens essens. Hvilken form kan dette tage? Det kunne ligne rækkefølgen af begivenheder, der bragte en tidligere periode med globalisering til ophør, men med et regionalt twist. Antiglobaliseringen var stærk i tiden op til 1914 og frem til 1918, derefter mindre i 1920'erne, men den blussede op igen i 1930'erne som følge af den store depression, hvilket udløste en stigning i told- og ikke-toldmæssige barrierer, der ødelagde mange virksomheder og påførte de største økonomier på den tid megen smerte. Det samme kunne ske igen, med en stærk impuls til reshore, der spreder sig ud over sundhedspleje og landbrug til at omfatte store kategorier af ikke-strategiske produkter. Både den yderste højrefløj og den yderste venstrefløj vil udnytte krisen til at fremme en protektionistisk dagsorden med højere barrierer for den frie strøm af kapitalgoder og mennesker. Adskillige undersøgelser foretaget i de første par måneder af 2020 viste, at internationale virksomheder frygter en tilbagevenden og forværring af protektionisme i USA, ikke kun inden for handel, men også inden for grænseoverskridende fusioner og opkøb samt offentlige indkøb.[82] Det, der sker i USA, vil uundgåeligt rikoettere andre steder, hvor andre avancerede økonomier indfører flere barrierer for handel og investeringer, hvilket trodser ...

appeller fra eksperter og internationale organisationer om at afstå fra protektionisme.

Dette dystre scenarie er ikke uundgåeligt, men i løbet af de næste par år bør vi forvente, at spændingerne mellem nationalismens og åbenhedens kræfter vil udspille sig på tværs af tre kritiske dimensioner: 1) globale institutioner; 2) handel; og 3) kapitalstrømme.

For nylig er globale institutioner og internationale organisationer enten blevet svækket, såsom Verdenshandelsorganisationen eller WHO, eller ikke klaret opgaven, sidstnævnte mere på grund af at være "underfinansieret og overstyret"[83] end på grund af iboende utilstrækkelighed.

Som vi så i det foregående kapitel, vil den globale handel næsten helt sikkert skrumpe ind, efterhånden som virksomheder forkorter deres forsyningskæde og sikrer, at de ikke længere er afhængige af et enkelt land eller en enkelt virksomhed i udlandet for kritiske dele og komponenter. I tilfælde af særligt følsomme industrier (som lægemidler eller sundhedsmaterialer) og sektorer, der anses for at være af national sikkerhedsinteresse (som telekommunikation eller energiproduktion), kan der endda være en igangværende proces med deintegration. Dette er allerede ved at blive et krav i USA, og det ville være overraskende, hvis denne holdning ikke spredte sig til andre lande og andre sektorer.

Geopolitik påfører også en vis økonomisk smerte gennem den såkaldte våbenisering af handel, hvilket udløser frygt blandt globale virksomheder for, at de ikke længere kan antage en ordnet og forudsigelig løsning af handelskonflikter gennem international retsstatsprincippet.

Hvad angår internationale kapitalstrømme, synes det allerede tydeligt, at nationale myndigheder og offentligt trods vil begrænse dem. Som allerede vist af så mange lande og regioner så forskellige som Australien, Indien eller EU, vil protektionistiske overvejelser blive stadig mere fremtrædende i tiden efter pandemien. Foranstaltningerne vil spænde fra nationale regerings køb af andele i "strategiske" virksomheder for at forhindre udenlandske overtagelser eller indførelse af forskellige restriktioner for sådanne overtagelser, til udenlandske direkte investeringer (FDI), der skal godkendes af regeringen. Det er sigende, at USA i april 2020

Kinas regering besluttede at blokere en offentligt administreret pensionsfond fra at investere i

I de kommende år synes det uundgåeligt, at der vil ske en vis deglobalisering, ansporet af den stigende nationalisme og større international fragmentering. Der er ingen mening i at forsøge at genoprette status quo ex ante ("hyperglobalisering" har mistet al sin politiske og sociale kapital, og det er ikke længere politisk holdbart at forsvare den), men det er vigtigt at begrænse ulemperne ved et muligt frit fald, der ville udløse store økonomiske skader og social lidelse. En forhastet tilbagetrækning fra globaliseringen ville medføre handels- og valutakrige, der ville skade alle landes økonomi, provokere social kaos og udløse etnisk- eller klannationalisme. Etableringen af en langt mere inkluderende og retfærdig form for globalisering, der gør den bæredygtig, både socialt og miljømæssigt, er den eneste levedygtige måde at håndtere tilbagetrækningen på. Dette kræver politiske løsninger, der er behandlet i det afsluttende kapitel, og en form for effektiv global styring. Fremskridt er faktisk mulige på de globale områder, der traditionelt har nydt godt af internationalt samarbejde, såsom miljøaftaler, folkesundhed og skattely.

Dette vil kun ske gennem forbedret global styring – den mest "naturlige" og effektive afbødende faktor mod protektionistiske tendenser. Vi ved dog endnu ikke, hvordan dens rammer vil udvikle sig i den overskuelige fremtid. I øjeblikket er tegnene ildevarslende på, at det ikke går i den rigtige retning.

Der er ingen tid at spille. Hvis vi ikke forbedrer vores globale institutioners funktion og legitimitet, vil verden snart blive uhåndterlig og meget farlig. Der kan ikke være en varig genopretning uden en global strategisk ramme for styring.

1.4.2. Global styring

Global styring defineres almindeligvis som den proces, hvor tværnationale aktører samarbejder med det formål at finde løsninger på globale problemer (dem, der påvirker mere end én stat eller region). Det omfatter samtlige institutioner,

Politikker, normer, procedurer og initiativer, hvorigennem nationalstater forsøger at skabe mere forudsigelighed og stabilitet i deres reaktioner på transnationale udfordringer. Denne definition gør det klart, at enhver global indsats vedrørende ethvert globalt problem eller bekymring er dømt til at være tandløs uden nationale regeringers samarbejde og deres evne til at handle og lovgive for at støtte deres mål. Nationalstater muliggør global styring (den ene leder den anden), hvilket er grunden til, at FN siger, at "effektiv global styring kun kan opnås med effektivt internationalt samarbejde".[84] De to begreber global styring og internationalt samarbejde er så sammenflettede, at det er næsten umuligt for global styring at blomstre i en splittet verden, der skærer ned og fragmenterer. Jo mere nationalisme og isolationisme gennemsyrrer den globale politik, desto større er chancen for, at global styring mister sin relevans og bliver ineffektiv.

Desværre er vi nu på dette kritiske tidspunkt. Kort sagt lever vi i en verden, hvor ingen rigtig har kontrollen.

COVID-19 har mindet os om, at de største problemer, vi står over for, er globale af natur. Uanset om det er pandemier, klimaforandringer, terrorisme eller international handel, er det alle globale problemer, som vi kun kan håndtere, og hvis risici kun kan afbødes kollektivt. Men verden er, med Ian Bremmers ord, blevet en G0-verden, eller værre, en G-minus-2-verden (USA og Kina), ifølge den indiske økonom Arvind Subramanian[85] (for at forklare de to giganters manglende lederskab — ved opposition til G7, gruppen af syv rigeste nationer — eller G20 – G7 plus 13 andre betydningsfulde lande og organisationer, der formodes at lede). Ofte og ofte finder de store problemer, der plager os, sted uden for selv de mest magtfulde nationalstaters kontrol; de risici og problemer, der skal konfronteres, er i stigende grad globaliserede, indbyrdes afhængige og sammenkoblede, mens den globale styringskapacitet til at gøre det svigter faretruende og truet af nationalismens genopblussen. En sådan mangel på sammenhæng betyder ikke blot, at de mest kritiske globale problemer håndteres på en meget fragmenteret og dermed utilstrækkelig måde, men også at de faktisk forværres af denne manglende håndtering af dem ordentligt. Indtil videre

Ved at forblive konstante (med hensyn til den risiko, de udgør), pustes de op og ender med at øge den systemiske skrøbelighed. Dette er vist i figur 1; der er stærke forbindelser mellem global styringssvigt, klimaindsatssvigt, national regeringssvigt (som det har en selvforstærkende effekt på), social ustabilitet og naturligvis evnen til at håndtere pandemier med succes. Kort sagt er global styring omdrejningspunktet for alle disse andre problemer. Bekymringen er derfor, at vi uden passende global styring vil blive lammede i vores forsøg på at adressere og reagere på globale udfordringer, især når der er så stærk dissonans mellem kortsigtede, indenlandske imperativer og langsigtede, globale udfordringer. Dette er en stor bekymring i betragtning af, at der i dag ikke er nogen "komité til at redde verden" (udtrykket blev brugt for mere end 20 år siden, på højdepunktet af den asiatiske finanskrisen). Hvis man fortsætter argumentet yderligere, kunne man endda hævde, at det "generelle institutionelle forfald", som Fukuyama beskriver i ***Political Order and Political Decay***[86], forstærker problemet med en verden uden global styring. Det sætter gang i en ond cirkel, hvor nationalstater håndterer de store udfordringer, der plager dem, dårligt, hvilket derefter fører til — offentlighedens mistillid til staten, hvilket igen fører til, at staten mister autoritet og ressourcer, hvilket igen fører til endnu dårligere præstationer og manglende evne eller vilje til at håndtere spørgsmål vedrørende global styring.

COVID-19 fortæller netop en sådan historie om mislykket global styring. Lige fra begyndelsen underminerede et vakuum i den globale styring, forværret af de anstrengte forhold mellem USA og Kina, de internationale bestræbelser på at reagere på pandemien. Ved krisens begyndelse var det internationale samarbejde ikke-eksisterende eller begrænset, og selv i den periode, hvor det var mest nødvendigt (på krisens højdepunkt: i andet kvartal af 2020), forblev det iøjnefaldende ved sit fravær. I stedet for at udløse en række globalt koordinerede foranstaltninger førte COVID-19 til det modsatte: en strøm af grænselukninger, restriktioner i international rejse og handel indført næsten uden nogen koordinering, hyppige afbrydelser af distributionen af medicinske forsyninger og den deraf følgende konkurrence om ressourcer, især

synligt i forskellige forsøg fra adskillige nationalstater på at finde hårdt tiltrængt medicinsk udstyr på alle mulige måder. Selv i EU valgte landene i første omgang at gå alene, men denne fremgangsmåde ændrede sig senere med praktisk bistand mellem medlemslandene, et ændret EU-budget til støtte for sundhedssystemer og fælles forskningsmidler til udvikling af behandlinger og vacciner. (Og der er nu blevet indført ambitiøse foranstaltninger, som ville have virket utænkelige i tiden før pandemien, der kan have presset EU mod yderligere integration, især en genopretningsfond på 750 milliarder euro, som Europa-Kommissionen har fremsat.) I en fungerende global styringsramme burde nationerne have stået sammen om at kæmpe en global og koordineret "krig" mod pandemien. I stedet sejrede "mit land først"-responsen og hæmmede alvorligt forsøgene på at inddæmme spredningen af den første bølge af pandemien. Den lagde også begrænsninger på tilgængeligheden af beskyttelsesudstyr og behandling, hvilket igen underminerede de nationale sundhedssystemers modstandsdygtighed. Desuden bragte denne fragmenterede tilgang forsøg på at koordinere exitpolitikker, der havde til formål at "genstarte" den globale økonomiske motor, i fare. I tilfælde af pandemien, i modsætning til andre nylige globale kriser som 9/11 eller finanskrisen i 2008, fejlede det globale styringssystem og viste sig enten at være ikke-eksisterende eller dysfunktionelt. USA trak derefter finansieringen tilbage fra WHO, men uanset den underliggende begrundelse for denne beslutning er det en kendsgerning, at det er den eneste organisation, der er i stand til at koordinere en global reaktion på pandemien, hvilket betyder, at en, omend langt fra perfekt, WHO er uendeligt at foretrække frem for en ikke-eksisterende, et argument, som Bill Gates overbevisende og præcist fremførte i et tweet: "Deres arbejde bremser spredningen af COVID-19, og hvis det arbejde stoppes, kan ingen anden organisation erstatte dem. Verden har brug for @WHO nu mere end nogensinde."

Denne fiasko er ikke WHO's skyld. FN-agenturet er blot symptomet på, ikke årsagen til, global styringssvigt. WHO's respektfulde holdning over for donorlande afspejler dens fuldstændige afhængighed af stater, der accepterer at samarbejde med den. FN-organisationen har ingen beføjelse til at påtvinge informationsdeling eller

håndhæve pandemiberedskab. Ligesom andre lignende FN-agenturer, for eksempel inden for menneskerettigheder eller klimaforandringer, er WHO bebyrdet med begrænsede og svindende ressourcer: i 2018 havde organisationen et årligt budget på 4,2 milliarder dollars, hvilket er minimalt i sammenligning med noget sundhedsbudget i verden. Derudover er organisationen altid overladt til medlemsstaternes nåde og har reelt ingen værktøjer til rådighed til direkte at overvåge udbrud, koordinere pandemiplanlægning eller sikre effektiv implementering af beredskab på landeniveau, endsiqe allokere ressourcer til de lande, der har størst behov.

Denne dysfunktion er symptomatisk for et brudt globalt styringssystem, og det er endnu uvist, om eksisterende globale styringskonfigurationer som FN og WHO kan genbruges for at imødegå nutidens globale risici. For nuværende er bundlinjen denne: i lyset af et sådant vakuum i global styring er det kun nationalstater, der er sammenhængende nok til at være i stand til at træffe kollektive beslutninger, men denne model fungerer ikke i tilfælde af globale risici, der kræver samordnede globale beslutninger.

Verden vil være et meget farligt sted, hvis vi ikke forbedrer de multilaterale institutioner. Global koordinering vil være endnu mere nødvendig i kølvandet på den epidemiologiske krise, for det er utænkeligt, at den globale økonomi kunne "genstarte" uden vedvarende internationalt samarbejde. Uden det vil vi være på vej mod "en fattigere, mere snæver og mindre verden".[87]

1.4.3. Den voksende rivalisering mellem Kina og USA

I tiden efter pandemien kan COVID-19 måske huskes som vendepunktet, der indvarslede en "ny type kold krig"[88] mellem Kina og USA (de to ord "ny type" har — stor betydning: i modsætning til Sovjetunionen søger Kina ikke at påtvinge sin ideologi verden over). Før pandemien var der allerede spændinger mellem de to dominerende magter ved at opbygges på mange forskellige områder (handel, ejendomsrettigheder, militærbaser i det Sydkinesiske Hav og især teknologi og investeringer i strategiske industrier), men efter 40 års strategisk engagement synes USA og Kina nu ude af stand til at bygge bro over...

ideologiske og politiske skel, der adskiller dem. Langt fra at forene de to geopolitiske giganter gjorde pandemien det stik modsatte ved at forværre deres rivalisering og intensivere konkurrencen mellem dem.

De fleste analytikere vil være enige om, at den politiske og ideologiske kløft mellem de to giganter voksede under COVID-19-krisen.

Ifølge Wang Jisi, en anerkendt kinesisk forsker og dekan for School of International Studies ved Peking University, har eftervirkningerne af pandemien skubbet forholdet mellem Kina og USA til det værste niveau siden 1979, hvor formelle bånd blev etableret. Efter hans mening er den bilaterale økonomiske og teknologiske afkobling "allerede uoprettelig", [89] og den kan gå så langt, som Wang Huiyao, præsident for Center for China and Globalization i Beijing, advarer om, at "det globale system bryder i to dele". [90] Selv offentlige personer har offentligt udtrykt deres bekymring. I en artikel offentliggjort i juni 2020 advarede Lee Hsien Loong, Singapores premierminister, mod farerne ved konfrontation mellem USA og Kina, som med hans egne ord: "rejser dybe spørgsmål om Asiens fremtid og formen af den nye internationale orden". Han tilføjede, at: "Sydøstasiatiske lande, herunder Singapore, er særligt bekymrede, da de lever i krydsfeltet mellem forskellige stormagters interesser og skal undgå at blive fanget i midten eller tvunget til uheldige valg." [91]

—

Synspunkterne er naturligvis radikalt forskellige med hensyn til, hvilket land der har "ret" eller vil komme "på toppen" ved at drage fordel af den andens opfattede svagheder og skrøbeligheder. Men det er vigtigt at sætte dem i kontekst. Der er ikke et "rigtigt" synspunkt og et "forkert" synspunkt, men forskellige og ofte divergerende fortolkninger, der ofte korrelerer med oprindelsen, kulturen og den personlige historie hos dem, der bekender sig til dem. Hvis man videre følger den tidligere nævnte "kvanteverden"-metafor, kan man udlede af kvantefysikken, at objektiv virkelighed ikke eksisterer. Vi mener, at observation og måling definerer en "objektiv" mening, men mikroverdenen af atomer og partikler (ligesom geopolitikens makroverden) styres af kvantemekanikkens mærkelige regler, hvor to ...

Forskellige observatører har ret til deres egne meninger (dette kaldes en "superposition": "partikler kan være flere steder eller i flere stater på én gang").[92] I den internationale verden, hvis to forskellige observatører har ret til deres egne meninger, gør det dem subjektive, men ikke mindre virkelige og ikke mindre gyldige. Hvis en observatør kun kan forstå "virkeligheden" gennem forskellige idiosynkratiske linser, tvinger det os til at gentænke vores opfattelse af objektivitet. Det er tydeligt, at repræsentationen af virkeligheden afhænger af observatørens position. I den forstand kan et "kinesisk" syn og et "amerikansk" syn sameksistere sammen med flere andre synspunkter langs dette kontinuum - alle virkelige! I betydelig grad og af forståelige grunde er det kinesiske verdenssyn og dets plads i den påvirket af den ydmygelse, der blev lidt under den første opiumskrig i 1840 og den efterfølgende invasion i 1900, hvor Otte Nationers Alliance plyndrede Beijing og andre kinesiske byer, før de krævede kompensation.[93] Omvendt er USA's syn på verden og sin plads i den i høj grad baseret på de værdier og principper, der har formet det amerikanske offentlige liv siden landets grundlæggelse.[94] Disse har bestemt både dets fremtrædende globale position og dets unikke tiltrækningskraft for mange immigranter i 250 år. Det amerikanske perspektiv er også forankret i den uovertrufne dominans, det har haft over resten af verden i de seneste årtier, og den uundgåelige tvivl og usikkerhed, der følger med et relativt tab af absolut overherredømme. Af forståelige grunde har både Kina og USA en rig historie (Kinas går 5.000 år tilbage), som de er stolte af, hvilket får dem, som Kishore Mahbubani bemærkede, til at overvurdere deres egne styrker og undervurdere den andens styrker.

For at underbygge ovenstående pointe har alle analytikere og prognosemagere, der specialiserer sig i Kina, USA eller begge, adgang til mere eller mindre de samme data og information (nu en global handelsvare), ser, hører og læser mere eller mindre de samme ting, men når nogle gange diametralt modsatte konklusioner. Nogle ser USA som den ultimative vinder, andre hævder, at Kina allerede har vundet, og en tredje gruppe hævder, at der ikke vil være nogen vindere. Lad os kort gennemgå hvert af deres argumenter efter tur.

Kina som vinder

Argumentet fra dem, der hævder, at pandemien har gavnet Kina, samtidig med at den har afsløret USA's svagheder, er trefoldigt.

1. Det har gjort den amerikanske styrke som verdens mest fremtrædende militærmagt irrelevant i mødet med en usynlig og mikroskopisk fjende.
2. Med ordene fra den amerikanske akademiker, der opfandt udtrykket, skadede det den amerikanske bløde magt på grund af "dens reaktions inkompetence".[95] (En vigtig advarsel: Spørgsmålet om, hvorvidt en offentlig reaktion på COVID-19 var "kompetent" eller "inkompetent", har givet anledning til et utal af meninger og fremprovokeret megen uenighed. Alligevel er det stadig vanskeligt at fælde dom. I USA var den politiske reaktion for eksempel i vid udstrækning staternes og endda byernes ansvar. Derfor var der i realiteten ingen national amerikansk politisk reaktion som sådan. Det, vi diskuterer her, er subjektive meninger, der formede de offentlige holdninger.)
3. Det har afsløret aspekter af det amerikanske samfund, som nogle kan finde chokerende, såsom den dybe ulighed i lyset af udbruddet, manglen på universel lægedækning og problemet med systemisk racisme, der er rejst af Black Lives Matter-bevægelsen.

Alt dette fik Kishore Mahbubani, en indflydelsesrig analytiker af rivaliseringen mellem USA og Kina,[96] til at argumentere for, at COVID-19 har vendt begge landes roller om med hensyn til håndtering af katastrofer og støtte til andre. Mens USA tidligere altid var de første til at ankomme med hjælp, hvor der var behov for hjælp (som den 26. december 2004, da en større tsunami ramte Indonesien), tilhører denne rolle nu Kina, siger han. I marts 2020 sendte Kina 31 tons medicinsk udstyr (ventilatorer, masker og beskyttelsesdragter) til Italien, som EU ikke kunne levere. Efter hans mening er de 6 milliarder mennesker, der udgør "resten af verden", og som bor i 191 lande, allerede begyndt...

forbereder sig på den geopolitiske konkurrence mellem USA og Kina. Mahbubani siger, at det er deres valg, der vil afgøre, hvem der vinder rivaliseringen, og at disse vil være baseret på "fornuftens kolde kalkulus til at udarbejde cost-benefit-analyser af, hvad både USA og Kina har at tilbyde dem".[97] Følelser spiller måske ikke den store rolle, fordi alle disse lande vil basere deres valg på, hvilket land, USA eller Kina, der i sidste ende vil forbedre deres borgeres levevilkår, men et stort flertal af dem ønsker ikke at blive fanget i et geopolitisk nulsumsspil og foretrækker at holde alle deres muligheder åbne (dvs. ikke at blive tvunget til at vælge mellem USA og Kina). Men som eksemplet med Huawei har vist, bliver selv traditionelle amerikanske allierede som Frankrig, Tyskland og Storbritannien presset af USA til at gøre det. De beslutninger, som lande træffer, når de står over for et så barskt valg, vil i sidste ende afgøre, hvem der står som vinder i den voksende rivalisering mellem USA og Kina.

USA som vinder

I lejligheden, hvor Amerika er den endelige vinder, er argumenterne centreret omkring USA's iboende styrker såvel som Kinas opfattede strukturelle svagheder.

Fortællerne for "USA som vinder" mener, at det er for tidligt at opfordre til en brat afslutning på amerikansk overherredømme i tiden efter pandemien og fremfører følgende argument: Landet er måske i tilbagegang relativt set, men det er stadig en formidabel hegemon i absolutte tal og besidder fortsat en betydelig mængde blød magt; dets appel som global destination er måske på en eller anden måde aftagende, men det forbliver ikke desto mindre stærkt, som det fremgår af succesen med amerikanske universiteter i udlandet og appellen fra dets kulturindustri. Derudover forbliver dollarens dominans som en global valuta, der bruges i handel og opfattes som et sikkert tilflugtssted, stort set udfordret for øjeblikket. Dette omsættes til betydelig geopolitisk magt, der gør det muligt for de amerikanske myndigheder at udelukke virksomheder og endda lande (som Iran eller Venezuela) fra dollarsystemet. Som vi så i det foregående kapitel, kan dette ændre sig i fremtiden, men i løbet af de næste par år er der intet alternativ til den amerikanske dollars verdensdominans. Mere

Grundlæggende set vil fortalere for amerikansk "irreducerbarhed" argumentere med Ruchir Sharma om, at: "USA's økonomiske overherredømme har gentagne gange modbevist deklinister".[98] De vil også være enige med Winston Churchill, der engang bemærkede, at USA har en medfødt evne til at lære af sine fejl, da han bemærkede, at USA altid gjorde det rigtige, når alle alternativer var udtømte.

Hvis man ser bort fra det stærkt ladede politiske argument (demokrati versus autokrati), understreger de, der mener, at USA vil forblive en "vinder" i mange år endnu, også, at Kina står over for sine egne modvind på sin vej til global supermagtstatus.

De hyppigst nævnte er følgende: 1) landet lider af en demografisk ulempe med en hurtigt aldrende befolkning og en befolkning i den erhvervsaktive alder, der toppede i 2015; 2) landets indflydelse i Asien er begrænset af eksisterende territoriale tvister med Brunei, Indien, Indonesien, Japan, Malaysia, Filippinerne og Vietnam; og 3) landet er stærkt energifhængigt.

Ingen vinder

Hvad mener de, der hævder, at "pandemien varsler dårligt for både amerikansk og kinesisk magt – og for den globale orden"?[99]

De argumenterer for, at både Kina og USA, ligesom næsten alle andre lande verden over, med sikkerhed vil lide massiv økonomisk skade, der vil begrænse deres evne til at udvide deres rækkevidde og indflydelse. Kina, hvis handelssektor repræsenterer mere end en tredjedel af det samlede BNP, vil have vanskeligt ved at iværksætte en vedvarende økonomisk genopretning, når dets store handelspartnere (som USA) drastisk skærer ned. Hvad angår USA, vil dets overgæld før eller siden begrænse udgifterne efter genopretningen med den altid tilstedeværende risiko for, at den nuværende økonomiske krise metastaserer til en systemisk finanskris.

Med henvisning til det økonomiske slag og de indenrigspolitiske vanskeligheder i begge lande hævder tvivlerne, at begge lande sandsynligvis vil komme betydeligt svækket ud af denne krise. "Hverken en ny Pax Sinica eller en fornyet Pax Americana vil rejse sig fra ruinerne. Tværtimod vil begge magter blive svækket, både hjemme og i udlandet".

En underliggende årsag til argumentet om "ingen vinder" er en spændende idé fremsat af flere akademikere, især Niall Ferguson. Den siger i bund og grund, at coronakrisen har afsløret supermagters som USA og Kinas fiasko ved at fremhæve små staters succes. Med Fergusons ord: "Den virkelige lektie her er ikke, at USA er færdig, og at Kina vil blive den dominerende magt i det 21. århundrede. Jeg tror, at virkeligheden er, at alle supermagterne – USA, Folkerepublikken Kina og Den Europæiske Union – er blevet afsløret som yderst dysfunktionelle." [100] At være stor, som fortællerne for denne idé argumenterer for, indebærer stordriftsfordele: lande eller imperier er vokset så store, at de har nået en tærskel, ud over hvilken de ikke effektivt kan styre sig selv. Dette er igen grunden til, at små økonomier som Singapore, Island, Sydkorea og Israel ser ud til at have klaret sig bedre end USA med at inddæmme pandemien og håndtere den.

At forudsige er en gætteleg for tåber. Den enkle sandhed er, at ingen med nogen grad af rimelig sikkerhed eller sikkerhed kan sige, hvordan rivaliseringen mellem USA og Kina vil udvikle sig – bortset fra at sige, at den uundgåeligt vil vokse. Pandemien har forværret den rivalisering, der modsætter sig den siddende magt og den nye magt. USA er snublet i pandemikrisen, og dets indflydelse er aftaget. I mellemtiden forsøger Kina muligvis at drage fordel af krisen ved at udvide sin rækkevidde i udlandet. Vi ved meget lidt om, hvad fremtiden bringer med hensyn til strategisk konkurrence mellem Kina og USA. Den vil svinge mellem to yderpunkter: en inddæmning og håndterbar forværring dæmpet af forretningsinteresser i den ene ende af spektret, til permanent og total fjendtlighed i den anden.

1.4.4. Skrøbelige og svigtende stater

Grænserne mellem statsskrøbelighed, en fejlslagen stat og en fejlslagen stat er flydende og spinkle. I dagens komplekse og tilpasningsdygtige verden betyder princippet om ikke-linearitet, at en skrøbelig stat pludselig kan blive til en fejlslagen stat, og at en fejlslagen stat omvendt kan se sin situation forbedres med lige så stor hastighed takket være formidling af internationale organisationer eller endda en tilførsel af

udenlandsk kapital. I de kommende år, i takt med at pandemien påfører globale vanskeligheder, er det højst sandsynligt, at dynamikken kun vil gå én vej for verdens fattigste og mest skrøbelige lande: fra dårligt til værre. Kort sagt risikerer mange stater, der udviser karakteristika af skrøbelighed, at mislykkes.

Statsskrøbelighed er fortsat en af de mest kritiske globale udfordringer, især udbredt i Afrika. Årsagerne er mange og sammenflettede; de spænder fra økonomisk ulighed, sociale problemer, politisk korrupsion og ineffektivitet til eksterne eller interne konflikter og naturkatastrofer. I dag anslås det, at omkring 1,8-2 milliarder mennesker boede i skrøbelige stater, et tal der helt sikkert vil stige i tiden efter pandemien, fordi skrøbelige lande er særligt sårbare over for et udbrud af COVID-19.

[101] Selve essensen af deres skrøbelighed – svag statskapacitet og den dertilhørende manglende evne til at sikre de grundlæggende funktioner inden for basale offentlige tjenester og sikkerhed – gør dem mindre i stand til at håndtere virussen. Situationen er endnu værre i svigtende og fejlslagne stater, der næsten altid er ofre for ekstrem fattigdom og opsplittet vold og som sådan knap nok eller ikke længere kan udføre basale offentlige funktioner som uddannelse, sikkerhed eller regeringsførelse.

Inden for deres magtvakuum bliver hjælpeløse mennesker ofre for konkurrerende fraktioner og kriminalitet, hvilket ofte tvinger FN eller en nabostat (ikke altid med gode intentioner) til at gribe ind for at forhindre en humanitær katastrofe. For mange sådanne stater vil pandemien være det eksogene chok, der tvinger dem til at fejle og falde yderligere.

Af alle disse grunde er det næsten en tautologi at sige, at den skade, som pandemien påfører skrøbelige og svigtende stater, vil være langt dybere og mere langvarig end i de rigere og mest udviklede økonomier. Den vil ødelægge nogle af verdens mest sårbare samfund. I mange tilfælde vil en økonomisk katastrofe udløse en form for politisk ustabilitet og voldsudbrud, fordi verdens fattigste lande vil lide under to vanskelige situationer: for det første vil sammenbruddet i handel og forsyningskæder forårsaget af pandemien fremkalde øjeblikkelig ødelæggelse, såsom manglende pengeoverførsler eller øget sult; og for det andet vil de senere opleve et langvarigt og alvorligt tab af

beskæftigelse og indkomst. Dette er grunden til, at det globale udbrud har et så stort potentiale til at skabe kaos i verdens fattigste lande. Det er dér, at den økonomiske nedgang vil have en endnu mere umiddelbar effekt på samfundene. Især i store dele af Afrika syd for Sahara, men også i dele af Asien og Latinamerika, er millioner afhængige af en beskeden daglig indkomst for at brødføde deres familier. Enhver nedlukning eller sundhedskrise forårsaget af coronavirus kan hurtigt skabe udbredt desperation og uorden, hvilket potentielt kan udløse massiv uro med globale dominoeffekter.

Konsekvenserne vil være særligt skadelige for alle de lande, der er fanget midt i en konflikt. For dem vil pandemien uundgåeligt forstyrre humanitær bistand og hjælpestrømme. Den vil også begrænse fredsoperationer og udsætte diplomatiske bestræbelser på at bringe konflikterne til ophør.

Geopolitiske chok har en tilbøjelighed til at overraske iagttagere med ringvirkninger og dominoeffekter, der skaber konsekvenser af anden, tredje og mere orden, men hvor er risiciene mest tydelige i øjeblikket?

Alle råvarelande er i fare (Norge og et par andre kvalificerer sig ikke). I skrivende stund er de særligt hårdt ramt af faldet i energi- og råvarepriser, som forværrer de problemer, som pandemien og alle de andre problemer, de er forbundet med (arbejdsløshed, inflation, utilstrækkelige sundhedssystemer og naturligvis fattigdom). For rige og relativt udviklede energiafhængige økonomier som Den Russiske Føderation og Saudi-Arabien repræsenterer faldet i oliepriserne "kun" et betydeligt økonomisk slag, der sætter anstrengte budgetter og valutareserver under pres og udgør akutte risici på mellemlang og lang sigt. Men for lavindkomstlande som Sydsudan, hvor olie tegner sig for næsten hele eksporten (99%), kan slaget simpelthen være ødelæggende.

Dette gælder for mange andre skrøbelige råvarelande. Et direkte kollaps er ikke et usandsynligt scenarie for petrostater som Ecuador eller Venezuela, hvor virussen meget hurtigt kan overvælde landenes få fungerende hospitaler. I mellemtiden forværrer amerikanske sanktioner i Iran problemerne forbundet med den høje COVID-19-infektionsrate.

Særligt i farezonen er nu mange lande i Mellemøsten og Maghreb, hvor den økonomiske smerte var mere og mere tydelig før pandemien og med rastløse, ungdommelige befolkninger og voldsom arbejdsløshed. Det tredobbelte slag fra COVID-19, faldet i oliepriserne (for nogle) og stop for turisme (en vital kilde til beskæftigelse og valuta-indtægter) kan udløse en bølge af massive anti-regeringsdemonstrationer, der minder om Det Arabiske Forår i 2011. Som et ildevarslende tegn fandt der i slutningen af april 2020 og midt i nedlukningen optøjer om bekymringer om arbejdsløshed og stigende fattigdom sted i Libanon.

Pandemien har bragt spørgsmålet om fødevarer-sikkerhed tilbage med hævn, og i mange lande kan det medføre en humanitær katastrofe og en fødevarer-krise-katastrofe. Embedsmænd fra FN's Fødevarer- og Landbrugsorganisation forudsiger, at antallet af mennesker, der lider af akut fødevarer-sikkerhed, kan fordobles i 2020 til 265 millioner. Kombinationen af bevægelses- og handelsrestriktioner forårsaget af pandemien med en stigning i arbejdsløshed og begrænset eller ingen adgang til fødevarer kan udløse omfattende social uro efterfulgt af massebevægelser af migration og flygtninge. I skrøbelige og svigtende stater forværrer pandemien den eksisterende fødevarer-mangel gennem handelsbarrierer og forstyrrelser i globale fødevarer-forsyningskæder. Det sker i så betydelig grad, at David Beasley, administrerende direktør for FN's Verdensfødevarerprogram, den 21. april 2020 advarede FN's Sikkerhedsråd om, at "flere hungersnød af bibelske proportioner" var blevet mulige i omkring tre dusin lande, især Yemen, Congo, Afghanistan, Venezuela, Etiopien, Sydsudan, Syrien, Sudan, Nigeria og Haiti.

I verdens fattigste lande vil nedlukningerne og den økonomiske recession, der finder sted i højindkomstlande, udløse store indkomsttab for de arbejdende fattige og alle dem, der er afhængige af dem. Faldet i oversøiske pengeoverførsler, der tegner sig for en så stor andel af BNP (mere end 30%) i nogle lande som Nepal, Tonga eller Somalia, er et godt eksempel. Det vil påføre deres økonomier et ødelæggende chok med dramatiske sociale konsekvenser. Ifølge Verdensbanken vil virkningen af

Nedlukninger og den deraf følgende økonomiske "dvale", der har fundet sted i så mange lande verden over, vil forårsage et fald på 20 % i pengeoverførsler til lav- og mellemindkomstlande, fra 554 milliarder dollars sidste år til 445 milliarder dollars i [2020](#).^[102] I større lande som Egypten, Indien, Pakistan, Nigeria og Filippinerne, hvor pengeoverførsler er en afgørende kilde til ekstern finansiering, vil dette skabe store vanskeligheder og gøre deres økonomiske, sociale og politiske situation endnu mere skrøbelig med den meget reelle mulighed for destabilisering. Derudover er der turisme, en af de hårdest ramte industrier af pandemien, som er en økonomisk livline for mange fattige nationer. I lande som Etiopien, hvor turismeindtægterne tegner sig for næsten halvdelen (47 %) af den samlede eksport, vil det tilsvarende tab af indkomst og beskæftigelse forårsage betydelig økonomisk og social smerte. Det samme gælder for Maldiverne, Cambodja og flere andre.

Derudover er der alle de konfliktzoner, hvor mange væbnede grupper overvejer, hvordan de kan bruge pandemien som undskyldning til at fremme deres dagsorden (som i Afghanistan, hvor Taliban anmoder om, at deres fanger løslades fra fængslet, eller i Somalia, hvor al-Shabaab-gruppen præsenterer COVID-19 som et forsøg på at destabilisere dem). Den globale våbenhvileopfordring, der blev fremsat den 23. marts 2020 af FN's generalsekretær, er faldet for døve ører. Ud af 43 lande med mindst 50 rapporterede hændelser med organiseret vold i 2020, reagerede kun 10 positivt (oftest med simple støtteerklæringer, men ingen forpligtelse til handling).

Blandt de andre 31 lande med igangværende konflikter undlod aktørerne ikke blot at tage skridt til at imødekomme opfordringen, men mange øgede faktisk niveauet af organiseret vold.^[103] De tidlige håb om, at bekymringer over pandemien og den efterfølgende sundhedskrise kunne dæmpe langvarige konflikter og katalysere fredsforhandlinger, er forduftet. Dette er endnu et eksempel på, at pandemien ikke blot ikke formår at standse en bekymrende eller farlig tendens, men faktisk accelererer den.

Rigere lande ignorerer tragedien, der udspiller sig i skrøbelige og fejlslagne lande, på egen risiko. På den ene eller anden måde vil risiciene give genlyd i form af større ustabilitet eller endda kaos. En af de mest åbenlyse dominoeffekter for de rigere dele af verden...

Økonomisk elendighed, utilfredshed og sult i de mest skrøbelige og fattigste stater vil føre til en ny bølge af massemigration i dens retning, ligesom dem, der fandt sted i Europa i 2016.

1.5. Miljønulstilling

Ved første øjekast kan pandemien og miljøet synes at være fjernt beslægtede fætre og kusiner; men de er meget tættere og mere sammenflettede, end vi tror. Begge har og vil fortsat interagere på uforudsigelige og særprægede måder, lige fra den rolle, som formindsket biodiversitet spiller i infektionssygdommes opførsel, til den effekt, som COVID-19 kan have på klimaforandringer, hvilket illustrerer den faretruende subtile balance og komplekse interaktioner mellem menneskehed og natur.

Desuden er det, hvad angår globale risici, klimaforandringer og økosystemkollaps (de to centrale miljørisici), at pandemien lettest kan sidestilles med klimaforandringer og økosystemkollaps (de to vigtigste miljørisici). De tre repræsenterer, af natur og i varierende grad, eksistentielle trusler mod menneskeheden, og vi kan argumentere for, at COVID-19 allerede har givet os et glimt af, eller en forsmag på, hvad en fuldgyltig klimakrise og økosystemkollaps kan medføre fra et økonomisk perspektiv: kombinerede udbuds- og efterspørgselschok og forstyrrelser af handel og forsyningskæder med ringvirkninger og dominoeffekter, der forstærker risici (og i nogle tilfælde muligheder) i de andre makrokategorier: geopolitik, samfundsmæssige problemer og teknologi. Hvis klimaforandringer, økosystemkollaps og pandemier ligner hinanden så meget som globale risici, hvordan kan de så egentlig sammenlignes? De har mange fælles egenskaber, samtidig med at de udviser stærke forskelle.

De fem vigtigste fælles egenskaber er: 1) de er kendte (dvs. hvide svaner) systemiske risici, der spreder sig meget hurtigt i vores sammenkoblede verden og dermed forstærker andre risici fra forskellige kategorier; 2) de er ikke-lineære, hvilket betyder, at de ud over en bestemt tærskel eller et vippepunkt kan udøve katastrofale virkninger (som "superspredning" på et bestemt sted og derefter overvælde sundhedssystemets kapacitet i tilfælde af pandemien); 3) sandsynlighederne og fordelingen af deres virkninger er meget vanskelige, hvis ikke umulige, at måle – de ændrer sig konstant og skal genovervejes under reviderede antagelser, hvilket igen gør dem ekstremt vanskelige at håndtere fra et politisk perspektiv; 4) de er globale af natur og

kan derfor kun håndteres korrekt på en globalt koordineret måde; og 5) de påvirker uforholdsmæssigt de allerede mest sårbare lande og befolkningsgrupper.

Og hvad er deres forskelle? Der er flere, hvoraf de fleste er af konceptuel og metodologisk karakter (ligesom en pandemi som en smitterisiko, mens klimaforandringer og økosystemkollaps er akkumuleringsrisici), men de to, der betyder mest, er: 1) tidshorisontforskellen (den har en afgørende betydning for politikker og afbødende handlinger); og 2) årsagssammenhængsproblemet (den gør det vanskeligere for offentligheden at acceptere afbødende strategier):

1. Pandemier er en næsten øjeblikkelig risiko, hvis overhængende nærhed og fare er synlig for alle. Et udbrud truer vores overlevelse – som individer eller art – og vi reagerer derfor øjeblikkeligt og med beslutsomhed, når vi står over for risikoen. I modsætning hertil er klimaforandringer og naturtab gradvise og kumulative, med virkninger, der hovedsageligt er synlige på mellemlang og lang sigt (og på trods af flere og flere klimarelaterede og "ekstraordinære" naturtabshændelser er der stadig et betydeligt antal, der forbliver uoverbeviste om klimakrisens umiddelbare nærhed).

Denne afgørende forskel mellem de respektive tidshorisonter for en pandemi og klimaforandringer og naturtab betyder, at en pandemirisiko kræver øjeblikkelig handling, der vil blive efterfulgt af et hurtigt resultat, mens klimaforandringer og naturtab også kræver øjeblikkelig handling, men resultatet (eller "fremtidig belønning" i økonomers jargon) vil kun følge med en vis tidsforskydning. Mark Carney, tidligere chef for Bank of England, som nu er FN's særlige udsending for klimaindsats og finans, har observeret, at dette problem med tidsasynkronitet skaber en "horisonttragedie": i modsætning til umiddelbare og observerbare risici kan klimaforandringsrisici virke fjerne (med hensyn til tid og geografi), i hvilket tilfælde de ikke vil blive reageret med den alvor, de fortjener og kræver. Som et eksempel kan den materielle risiko, som global opvarmning og stigende vandstand udgør for et fysisk aktiv (som en

strandferieresort) eller en virksomhed (som en hotelgruppe) vil ikke nødvendigvis blive betragtet som væsentlig af investorer og vil derfor ikke blive prissat ind af markederne.

2. Årsagsproblemet er let at forstå, ligesom årsagerne til at implementere de respektive politikker er det. I tilfælde af pandemien er årsagssammenhængen mellem virussen og sygdommen åbenlys: SARS-CoV-2 forårsager COVID-19. Bortset fra en håndfuld konspirationsteoretikere vil ingen bestride det. I tilfælde af miljørisici er det meget vanskeligere at tilskrive direkte årsagssammenhæng til en specifik begivenhed. Ofte kan forskere ikke pege på en direkte årsagssammenhæng mellem klimaændringer og en specifik vejrbegebenhed (som en tørke eller en orkans alvor). Ligeledes er de ikke altid enige om, hvordan en specifik menneskelig aktivitet påvirker bestemte arter, der trues af udryddelse. Dette gør det utroligt vanskeligere at afbøde klimaændringer og risici for naturtab. Mens et flertal af borgerne i forbindelse med en pandemi vil være enige i nødvendigheden af at indføre tvangsforanstaltninger, vil de modsætte sig begrænsende politikker i tilfælde af miljørisici, hvor beviserne kan bestrides. En mere grundlæggende grund findes også: Bekæmpelse af en pandemi kræver ikke en væsentlig ændring af den underliggende socioøkonomiske model og af vores forbrugsvaner. Det gør bekæmpelse af miljørisici.

1.5.1. Coronavirus og miljøet

1.5.1.1. Naturlige og zoonotiske sygdomme

Zoonotiske sygdomme er dem, der spredes fra dyr til mennesker. De fleste eksperter og naturforkæmpere er enige om, at de er steget drastisk i de senere år, især på grund af skovrydning (et fænomen, der også er forbundet med en stigning i kuldioxidudledning), hvilket øger risikoen for tæt interaktion og kontaminering mellem mennesker og dyr. I mange år mente forskere, at naturlige miljøer som tropiske skove og deres rige dyreliv udgjorde en trussel mod mennesker, fordi dette

er der, hvor patogenerne og viraene, der er ophav til nye sygdomme hos mennesker, såsom denguefeber, ebola og hiv, kan findes. I dag ved vi, at dette er forkert, fordi årsagssammenhængen går den anden vej.

Som David Quammen, forfatter til ***Spillover: Animal Infections and the Next Human Pandemic***, argumenterer: "Vi invaderer tropiske skove og andre vilde landskaber, som huser så mange dyre- og plantearter – og inden i disse skabninger, så mange ukendte vira. Vi fælder træerne; vi dræber dyrene eller sætter dem i bur og sender dem til markeder. Vi forstyrrer økosystemer, og vi ryster vira løs fra deres naturlige værter. Når det sker, har de brug for en ny vært. Ofte er det os, der er [den](#)."[\[104\]](#) Efterhånden har et stigende antal forskere vist, at det faktisk er ødelæggelsen af biodiversitet forårsaget af mennesker, der er kilden ~~til~~ nye vira som COVID-19. Disse forskere har samlet sig omkring den nye disciplin "planetarisk sundhed", der studerer de subtile og komplekse forbindelser, der eksisterer mellem menneskers, andre levende arters og hele økosystemers velbefindende, og deres resultater har gjort det klart, at ødelæggelsen af biodiversitet vil øge antallet af pandemier.

I et nyligt brev til den amerikanske kongres anslår 100 dyrelivs- og miljøgrupper, at zoonotiske sygdomme er firedoblet i løbet af de sidste 50 år.[\[105\]](#) Siden 1970 har ændringer i arealanvendelsen haft den største ~~relative~~ negative indvirkning på naturen (og i processen forårsaget en fjerdedel af de menneskeskabte emissioner).

Landbrug alene dækker mere end en tredjedel af landarealet og er den økonomiske aktivitet, der forstyrrer naturen mest.

En nylig akademisk gennemgang konkluderer, at landbrugets drivkræfter er forbundet med mere end 50 % af zoonotiske sygdomme. [\[106\]](#) Efterhånden som menneskelige aktiviteter som landbrug (sammen med mange andre som minedrift, skovhugst eller turisme) griber ind i naturlige økosystemer, nedbryder de barriererne mellem menneskelige populationer og dyr og skaber betingelserne for, at infektionssygdomme kan opstå ved at sprede sig fra dyr til mennesker. Tabet af dyrs naturlige levesteder og handel med vilde dyr er særligt relevante, fordi når dyr, der er kendt for at være forbundet med bestemte sygdomme (som flagermus og pangolin med coronavirus), tages ud af naturen og flyttes til byer, opstår der simpelthen et reservoir af vilde sygdomme.

transporteret ind i et tætbeboet område. Dette er, hvad der muligvis er sket på markedet i Wuhan, hvor den nye coronavirus menes at stamme fra (de kinesiske myndigheder har siden permanent forbudt handel med og forbrug af vilde dyr).

I dag er de fleste forskere enige om, at jo større befolkningstilvæksten er, jo mere vi forstyrrer miljøet, jo mere intensivt landbruget bliver uden tilstrækkelig biosikkerhed, jo højere er risikoen for nye epidemier. Den vigtigste modgift, vi i øjeblikket har til rådighed til at inddæmme udviklingen af zoonotiske sygdomme, er respekt for og bevarelse af det naturlige miljø og aktiv beskyttelse af biodiversiteten. For at gøre dette effektivt vil det være vores alles pligt at gentænke vores forhold til naturen og sætte spørgsmålstegn ved, hvorfor vi er blevet så fremmedgjorte fra den. I det afsluttende kapitel giver vi specifikke anbefalinger til, hvilken form en "naturvenlig" genopretning kan tage.

1.5.1.2. Luftforurening og pandemirisiko

Det har været kendt i årevis, at luftforurening, der i vid udstrækning er forårsaget af emissioner, som også bidrager til global opvarmning, er en stille dræber, der er forbundet med forskellige helbredsproblemer, lige fra diabetes og kræft til hjerte-kar-sygdomme og luftvejssygdomme. Ifølge WHO indånder 90 % af verdens befolkning luft, der ikke lever op til dens sikkerhedsretningslinjer, hvilket forårsager 7 millioner menneskers for tidlige død hvert år og har fået organisationen til at betegne luftforurening som en "folkesundhedskrise".

Vi ved nu, at luftforurening forværrer virkningen af en given coronavirus (ikke kun den nuværende SARS-CoV-2) på vores helbred. Allerede i 2003 antydede en undersøgelse, der blev offentliggjort midt i SARS-epidemien, at luftforurening kunne forklare variationen i dødelighedsniveauet, [\[107\]](#) hvilket for første gang gjorde det klart, at jo højere niveauet af luftforurening er, desto større er sandsynligheden for død som følge af sygdommen forårsaget af en coronavirus. Siden da har en voksende mængde forskning vist, hvordan et helt liv med at indånde mere beskidt luft kan gøre folk mere modtagelige for coronavirus. I USA konkluderede en nylig medicinsk artikel, at de regioner med mere forurenet luft vil opleve højere risiko for død som følge af COVID-19, hvilket viser, at amerikanske amter med højere forureningsnive

vil opleve et højere antal hospitalsindlæggelser og flere dødsfald.[108] Der er dannet enighed i ~~det~~ medicinske og offentlige samfund om, at der er en synergistisk effekt mellem eksponering for luftforurening og den mulige forekomst af COVID-19, og et værre udfald, når virussen rammer. Forskningen, der stadig er i sin spæde fase, men som vokser hurtigt, har endnu ikke bevist, at der findes en årsagssammenhæng, men den afslører utvetydigt en stærk sammenhæng mellem luftforurening og spredningen af coronavirussen og dens alvorlighed. Det ser ud til, at luftforurening generelt, og koncentrationen af partikler i særdeleshed, forringer luftvejene - lungernes første forsvarslinje - hvilket betyder, at mennesker (uanset deres alder), der bor i stærkt forurenede byer, vil have en større risiko for at blive smittet med COVID-19 og dø af det. Dette kan forklare, hvorfor folk i Lombardiet (en af Europas mest forurenede regioner), der havde fået virussen, viste sig at være dobbelt så tilbøjelige til at dø af COVID-19 end folk næsten andre steder i Italien.

1.5.1.3. Nedlukning og CO2-udledning

Det er for tidligt at definere, hvor meget de globale kuldioxidemissioner vil falde med i 2020, men Det Internationale Energiagentur (IEA) anslår i sin **Global Energy Review 2020**, at de vil falde med 8%.[109] Selvom dette tal ville svare til den største årlige reduktion nogensinde, er det stadig minimalt sammenlignet med problemets størrelse, og det er fortsat under den årlige reduktion i emissioner på 7,6% i løbet af det næste årti, som FN mener er nødvendig for at holde den globale temperaturstigning under 1,5°C.[110]

I betragtning af nedlukningernes alvor ser tallet på 8 % ret skuffende ud. Det tyder på, at små individuelle handlinger (at forbruge meget mindre, ikke bruge vores biler og ikke flyve) er af ringe betydning sammenlignet med størrelsen af de emissioner, der genereres af elektricitet, landbrug og industri, de "store udledere", der fortsatte med at operere under nedlukningerne (med delvis undtagelse af nogle industrier). Det afslører også, at de største "syndere" med hensyn til CO2-udledning ikke altid er dem, der ofte opfattes som de åbenlyse syndere. En nylig bæredygtighedsrapport viser, at de samlede CO2-udledninger

Den elproduktion, der genereres af den elproduktion, der kræves til at drive vores elektroniske enheder og overføre deres data, svarer nogenlunde til den globale luftfartsindustri. [111] Konklusionen? Selv hidtil usete og drakoniske nedlukninger, hvor en tredjedel af verdens befolkning var indespærret i deres hjem i mere end en måned, kom slet ikke i nærheden af at være en levedygtig dekarboniseringsstrategi, fordi verdensøkonomien alligevel fortsatte med at udlede store mængder kuldioxid. Hvordan kunne en sådan strategi så se ud? Udfordringens betydelige størrelse og omfang kan kun håndteres ved en kombination af: 1) en radikal og større systemisk ændring i, hvordan vi producerer den energi, vi har brug for til at fungere; og 2) strukturelle ændringer i vores forbrugsadfærd. Hvis vi i post-pandemiens æra beslutter at genoptage vores liv præcis som før (ved at køre i de samme biler, ved at flyve til de samme destinationer, ved at spise de samme ting, ved at opvarme vores hus på samme måde osv.), vil COVID-19-krisen være gået til spilde, hvad angår klimapolitikker. Omvendt, hvis nogle af de vaner, vi blev tvunget til at tilegne os under pandemien, omsættes til strukturelle adfærdssændringer, kan klimaresultatet være anderledes. Mindre pendling, lidt mere fjernarbejde, cykling og gang i stedet for at køre bil for at holde luften i vores byer lige så ren, som den var under nedlukningerne, og ferie tættere på hjemmet: alt dette kan, hvis det samles i stor skala, føre til en vedvarende reduktion i CO₂-udledning. Dette bringer os til det altafgørende spørgsmål om, hvorvidt pandemien i sidste ende vil have en positiv eller negativ effekt på klimapolitikkerne.

1.5.2. Pandemiens indvirkning på klimaændringer og andre miljøpolitikker

Pandemien er dømt til at dominere det politiske landskab i årevis, med den alvorlige risiko for, at den kan overskygge miljøhensyn. I en sigende anekdote blev conferencecentret i Glasgow, hvor FN's COP-26-klimatopmøde skulle have fundet sted i november 2020, i april omdannet til et hospital for COVID-19-patienter. Klimaforhandlingerne er allerede blevet forsinket, og politiske initiativer er blevet udskudt, hvilket nærer fortællingen om, at regeringsledere i lang tid kun vil være

med fokus på den mangesidede række af umiddelbare problemer, som pandemikrisen har skabt. En anden fortælling er også dukket op, uddybet af nogle nationale ledere, ledende erhvervsledere og fremtrædende meningsdannere. Den går i retning af, at COVID-19-krisen ikke kan gå til spilde, og at det nu er tid til at indføre bæredygtige miljøpolitikker.

I virkeligheden kan kampen mod klimaforandringer i tiden efter pandemien gå i to modsatte retninger. Den første svarer til ovenstående fortælling: pandemiens økonomiske konsekvenser er så smertefulde, vanskelige at håndtere og komplekse at implementere, at de fleste regeringer verden over kan beslutte at "midlertidigt" lægge bekymringer om global opvarmning til side for at fokusere på den økonomiske genopretning. Hvis dette er tilfældet, vil politiske beslutninger støtte og stimulere industrier med tunge fossile brændstoffer og CO₂-udledning ved at subsidiere dem. De vil også afvikle strenge miljøstandarder, der ses som en hindring for en hurtig økonomisk genopretning, og vil tilskynde virksomheder og forbrugere til at producere og forbruge så mange "ting" som muligt. Den anden er ansporet af en anden fortælling, hvor virksomheder og regeringer er opmuntret af en ny social samvittighed blandt store dele af den generelle befolkning om, at livet kan være anderledes, og som fremmes af aktivister: øjeblikket skal gribes til at udnytte dette unikke vindue af muligheder til at redesigne en mere bæredygtig økonomi til gavn for vores samfund.

Lad os undersøge begge de forskellige mulige udfald mere detaljeret. Det siger sig selv, at de er afhængige af land og region (EU). Ingen to lande vil vedtage de samme politikker eller bevæge sig i samme hastighed, men i sidste ende bør de alle følge den mindre kulstofintensive tendens.

Tre hovedårsager kan forklare, hvorfor dette ikke er en selvfølge, og hvorfor fokus på miljøet kan falme, når pandemien begynder at aftage:

1. Regeringer kunne beslutte, at det er i den bedste kollektive interesse at forfølge vækst for enhver pris for at afbøde

virksomheden på arbejdsløsheden.

2. Virksomheder vil være under et sådant pres for at øge omsætningen, at bæredygtighed generelt og klimahensyn i særdeleshed vil blive sekundære.
3. Lave oliepriser (hvis de fortsætter, hvilket er sandsynligt) kan tilskynde både forbrugere og virksomheder til at blive endnu mere afhængige af kulstofintensiv energi.

Disse tre grunde er overbevisende nok til at gøre dem overbevisende, men der er andre, der måske netop kan skubbe tendensen i den modsatte retning. Fire især kan lykkes med at gøre verden renere og mere bæredygtig:

1. **Oplyst lederskab.** Nogle ledere og beslutningstagere, der allerede var i spidsen for kampen mod klimaforandringer, ønsker måske at udnytte det chok, pandemien har påført dem, til at implementere langvarige og bredere miljøændringer. De vil i realiteten "gøre god brug" af pandemien ved ikke at lade krisen gå til spilde. Opfordringen fra forskellige ledere, lige fra Hans Kongelige Højhed Prinsen af Wales til Andrew Cuomo, om at "bygge det bedre op igen", går i den retning. Det samme gør en dobbelt erklæring fra IEA med Dan Jørgensen, Danmarks klima-, energi- og forsyningsminister, der antyder, at omstillinger til ren energi kan hjælpe med at kickstarte økonomier: "Verden over gør ledere sig klar nu og udarbejder massive økonomiske stimuluspakker."

Nogle af disse planer vil give kortsigtede boosts, andre vil forme infrastrukturen i årtier fremover. Vi mener, at ved at gøre ren energi til en integreret del af deres planer kan regeringer skabe job og økonomisk vækst, samtidig med at de sikrer, at deres energisystemer moderniseres, er mere robuste og mindre forurenende."[112] Regeringer ledet af oplyste ledere vil gøre deres stimuluspakker betinget af grønne forpligtelser. De vil for eksempel give mere generøse økonomiske vilkår for virksomheder med lavemissionsforretningsmodeller.

2. **Risikobevidsthed.** Pandemien spillede en stor rolle som en "risikoopvågning", der gjorde os langt mere bevidste om de risici, vi kollektivt står over for, og mindede os om, at vores verden er tæt forbundet. COVID-19 gjorde det klart, at vi ignorerer videnskab og ekspertise på egen risiko, og at konsekvenserne af vores kollektive handlinger kan være betydelige. Forhåbentlig vil nogle af disse erfaringer, der giver os en bedre forståelse af, hvad en eksistentiel risiko virkelig betyder og indebærer, nu blive overført til klimarisici.

Som Nicholas Stern, formand for Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment, udtalte: "Det, vi har set ud fra alt dette, er, at vi kan foretage ændringer (...). Vi er nødt til at erkende, at der vil komme andre pandemier, og være bedre forberedte. [Men] vi skal også erkende, at klimaforandringer er en dybere og større trussel, der ikke forsvinder, og som er lige så presserende." [113]

Efter at have bekymret os i månedsvis om pandemien og dens effekt på vores lunger, vil vi blive besatte af ren luft. Under nedlukningerne har et betydeligt antal af os selv set og lugtet fordelene ved reduceret luftforurening, hvilket muligvis har ført til en kollektiv erkendelse af, at vi kun har få år til at håndtere de værste konsekvenser af global opvarmning og klimaforandringer. Hvis dette er tilfældet, vil samfundsmæssige (kollektive og individuelle) ændringer følge.

3. **Ændring i adfærd.** Som følge af ovenstående punkt kan samfundets holdninger og krav udvikle sig mod større bæredygtighed i højere grad end almindeligt antaget. Vores forbrugsmønstre ændrede sig dramatisk under nedlukningerne ved at tvinge os til at fokusere på det essentielle og ikke give os andet valg end at leve "grønnere". Dette kan være ved og få os til at ignorere alt, hvad vi ikke rigtig har brug for, og sætte en positiv cirkel i gang for miljøet. Ligeledes kan vi beslutte, at det at arbejde hjemmefra (når det er muligt) er godt for både miljøet og vores individuelle velbefindende (pendling er en "ødelægger" af velbefindende – jo længere det varer, jo mere skadeligt bliver det for vores fysiske og mentale ...)

sundhed). Disse strukturelle ændringer i, hvordan vi arbejder, forbruger og investerer, kan tage lidt tid, før de bliver udbredte nok til at gøre en reel forskel, men som vi tidligere har argumenteret for, er det, der betyder noget, retningen og styrken af tendensen. Digteren og filosofen Lao Tzu havde ret, da han sagde: "En rejse på tusind mil begynder med et enkelt skridt." Vi er kun i begyndelsen af en lang og smertefuld genopretning, og for mange af os kan det at tænke på bæredygtighed virke som en luksus, men når tingene begynder at forbedres, vil vi kollektivt huske, at der er en årsagssammenhæng mellem luftforurening og COVID-19. Så vil bæredygtighed ophøre med at være sekundær, og klimaforandringer (så tæt korreleret med luftforurening) vil komme i forgrunden af vores bekymringer. Det, som samfundsforskere kalder "adfærdsmæssig smitte" (den måde, hvorpå holdninger, ideer og adfærd spredes i hele befolkningen), kan så udløse sin magi!

4. **Aktivisme.** Nogle analytikere vovede at mene, at pandemien ville fremprovokere aktivismens forældelse, men det stik modsatte kan meget vel vise sig at være sandt. Ifølge en gruppe amerikanske og europæiske akademikere har coronavirussen styrket motivationen for forandring og udløst nye værktøjer og strategier inden for social aktivisme. I løbet af blot et par uger indsamlede denne gruppe forskere data om forskellige former for social aktivisme og identificerede næsten 100 forskellige metoder til ikke-voldelig handling, herunder fysiske, virtuelle og hybride handlinger. Deres konklusion: "Nødsituationer viser sig ofte at være den smedje, hvor nye ideer og muligheder udformes."

Selvom det er umuligt at forudsige, hvad de langsigtede virkninger af en sådan voksende færdighed og bevidsthed kan være, er det tydeligt, at folkets magt ikke er blevet mindre. I stedet tilpasser bevægelser rundt om i verden sig fjernorganisering, opbygger deres baser, skærper deres budskaber og planlægger strategier for, hvad der kommer bagefter".[114] Hvis deres vurdering er korrekt, er social aktivisme, undertrykt af nødvendighed under nedlukningerne og deres forskellige foranstaltninger

af fysisk og social distancing, kan dukke op med fornyet kraft, når perioderne med isolation er overstået.

Opmuntret af det, de så under nedlukningerne (ingen luftforurening), vil klimaaktivister fordoble deres indsats og dermed lægge yderligere pres på virksomheder og investorer. Som vi vil se i kapitel 2, vil investorernes aktivisme også være en kraft, man skal regne med. Det vil styrke de sociale aktivisters sag ved at tilføje en ekstra og stærk dimension. Lad os forestille os følgende situation for at illustrere pointen: en gruppe grønne aktivister kunne demonstrere foran et kulkraftværk for at kræve større håndhævelse af forureningsreglerne, mens en gruppe investorer gør det samme i bestyrelseslokalet ved at fratage værket adgang til kapital.

På tværs af de fire grunde giver spredte faktuelle beviser os håb om, at den grønne tendens i sidste ende vil sejre. De kommer fra forskellige domæner, men konvergerer mod den konklusion, at fremtiden kan blive grønnere, end vi almindeligvis antager. For at bekræfte denne overbevisning krydser fire observationer de fire anførte grunde:

1. I juni 2020 reducerede BP, en af verdens "superstore" olie- og gasselskaber, værdien af sine aktiver med 17,5 milliarder dollars, efter at være kommet til den konklusion, at pandemien vil accelerere et globalt skift til renere energiformer. Andre energiselskaber er ved at foretage et lignende [skridt](#).^[115] I samme ånd har ~~store~~ globale virksomheder som Microsoft forpligtet sig til at blive CO₂-negative inden 2030.
2. Den europæiske grønne pagt, som Europa-Kommissionen har lanceret, er et massivt foretagende og den hidtil mest håndgribelige manifestation af offentlige myndigheders beslutning om ikke at lade COVID-19-krisen gå til spilde.^[116] Planen afsætter 1 billion euro til at reducere emissioner og investere i den cirkulære økonomi med det formål at gøre EU til det første CO₂-neutrale kontinent inden 2050 (målt i nettoemissioner) og afkoble økonomisk vækst fra ressourceforbrug.

3. Forskellige internationale undersøgelser viser, at et stort flertal af borgere verden over ønsker, at den økonomiske genopretning efter coronakrisen skal prioritere klimaforandringer.[117]—de lande, der udgør G20, støtter et betydeligt flertal på 65 % af borgerne en grøn genopretning. [118] —
4. Nogle byer som Seoul styrker deres engagement i klima- og miljøpolitikker ved at implementere deres egen "Green New Deal", der er beskrevet som en måde at afbøde pandemiens eftervirkninger på.[119] —

Tendensens retning er klar, men i sidste ende vil systemiske forandringer komme fra beslutningstagere og erhvervsledere, der er villige til at udnytte COVID-stimuluspakkerne til at kickstarte den naturpositive økonomi. Dette vil ikke kun handle om offentlige investeringer. Nøglen til at tiltrække privat kapital til nye kilder til naturpositiv økonomisk værdi vil være at flytte centrale politiske greb og offentlige finansieringsincitamenter som en del af en bredere økonomisk nulstilling.

Der er stærke argumenter for at handle mere kraftfuldt med hensyn til fysisk planlægning og arealanvendelsesreguleringer, offentlig finansiering og tilskudsreform, innovationspolitikker, der bidrager til at fremme ekspansion og implementering ud over forskning og udvikling, blandet finansiering og bedre måling af naturkapital som et centralt økonomisk aktiv. Mange regeringer er begyndt at handle, men der er behov for meget mere for at vippe systemet mod en naturpositiv ny norm og få et flertal af mennesker over hele verden til at indse, at dette ikke kun er en bydende nødvendighed, men også en betydelig mulighed. Et politisk dokument udarbejdet af Systemiq i samarbejde med World Economic Forum[120] anslår, at opbygningen af den naturpositive økonomi kan repræsentere mere end 10 billioner dollars om året inden 2030 – i form af nye økonomiske muligheder samt undgåede økonomiske omkostninger. På kort sigt kan anvendelse af omkring 250 milliarder dollars i stimulusfinansiering generere op til 37 millioner naturpositive job på en yderst omkostningseffektiv måde. Nulstilling af miljøet bør ikke ses som en omkostning, men snarere som en investering, der vil generere økonomisk aktivitet og beskæftigelsesmuligheder.

Forhåbentlig vil truslen fra COVID-19 ikke vare ved. En dag vil den være bag os. I modsætning hertil er truslen fra klimaforandringer og deres

Tilhørende ekstreme vejrbegebenheder vil være med os i den nærmeste fremtid og fremover. Klimarisikoen udvikler sig langsommere end pandemien gjorde, men den vil have endnu mere alvorlige konsekvenser. I høj grad vil dens alvor afhænge af den politiske reaktion på pandemien. Enhver foranstaltning, der er bestemt til at genoplive den økonomiske aktivitet, vil have en øjeblikkelig effekt på, hvordan vi lever, men vil også have en indvirkning på CO₂-udledning, som igen vil have en miljømæssig indvirkning på hele kloden og målt på tværs af generationer. Som vi har argumenteret for i denne bog, er disse valg vores.

1.6. Teknologisk nulstilling

Da *Den Fjerde Industrielle Revolution* blev udgivet i 2016, argumenterede den for, at "Teknologi og digitalisering vil revolutionere alt, hvilket gør det overbrugte og ofte dårligt brugte ordsprog 'denne tid er anderledes' passende. Kort sagt er store teknologiske innovationer på nippet til at give næring til skelsættende forandringer i hele verden." [121] I de fire korte år siden har de teknologiske fremskridt bevæget sig imponerende hurtigt. AI er nu overalt omkring os, fra droner og stemmegenkendelse til virtuelle assistenter og oversættelsessoftware. Vores mobile enheder er blevet en permanent og integreret del af vores personlige og professionelle liv, der hjælper os på mange forskellige fronter, forudser vores behov, lytter til os og lokaliserer os, selv når vi ikke bliver bedt om det ...

Automatisering og robotter omkonfigurerer den måde, virksomheder fungerer på, med en svimlende hastighed og stordriftsfordele, der var utænkelige for bare få år siden. Innovation inden for genetik, med syntetisk biologi nu i horisonten, er også spændende og baner vejen for banebrydende udviklinger inden for sundhedsvæsenet.

Bioteknologi er stadig langt fra i stand til at stoppe, endsize forhindre, et sygdomsudbrud, men nylige innovationer har muliggjort identifikation og sekventering af coronavirussens genom meget hurtigere end tidligere, samt udarbejdelse af mere effektiv diagnostik. Derudover gør de nyeste bioteknologiske teknikker, der bruger RNA- og DNA-platforme, det muligt at udvikle vacciner hurtigere end nogensinde. De kan også hjælpe med udviklingen af nye bioteknologiske behandlinger.

Kort sagt har den fjerde industrielle revolutions hastighed og bredde været og er fortsat bemærkelsesværdig. Dette kapitel argumenterer for, at pandemien vil accelerere innovation yderligere, katalysere teknologiske forandringer, der allerede er i gang (sammenlignelig med den forværende effekt, den har haft på andre underliggende globale og indenlandske problemer) og "turbolade" enhver digital virksomhed eller den digitale dimension af enhver virksomhed. Den vil også forstærke en af de største samfundsmæssige og individuelle udfordringer, som teknologi udgør: privatlivets fred. Vi vil se, hvordan kontakt

Spring har en uovertruffen kapacitet og en nærmest essentiel plads i det arsenal, der er nødvendigt for at bekæmpe COVID-19, samtidig med at den er positioneret til at blive en muliggørende mekanisme for masseovervågning.

1.6.1. Acceleration af den digitale transformation

Med pandemien har den "digitale transformation", som så mange analytikere har henvist til i årevis uden at være helt sikre på, hvad den betød, fundet sin katalysator. En væsentlig effekt af nedlukningen vil være den digitale verdens udvidelse og udvikling på en afgørende og ofte permanent måde. Dette er mærkbart ikke kun i dets mest almindelige og anekdotiske aspekter (flere onlinesamtaler, mere streaming til underholdning, mere digitalt indhold generelt), men også i form af at fremtvinge mere dybtgående ændringer i, hvordan virksomheder opererer, noget der udforskes mere dybdegående i næste kapitel. I april 2020 observerede flere teknologiledere, hvor hurtigt og radikalt de nødvendigheder, der var skabt af sundhedskrisen, havde fremskyndet adoptionen af en bred vifte af teknologier. I løbet af bare en måned så det ud til, at mange virksomheder, hvad angår teknologiudnyttelse, spolede frem med flere år. For de digitalt kyndige betød dette gode ting, mens det for andre betød meget dårlige udsigter (nogle gange katastrofalt). Satya Nadella, administrerende direktør for Microsoft, bemærkede, at krav om social og fysisk distancering skabte "et fjerntliggende alt", hvilket fremskyndede implementeringen af en bred vifte af teknologier med to år, mens Sundar Pichai, Googles administrerende direktør, undrede sig over det imponerende spring i digital aktivitet og forudsagde en "betydelig og varig" effekt på så forskellige sektorer som onlinearbejde, uddannelse, shopping, medicin og underholdning.[122]

1.6.1.1. Forbrugeren

Under nedlukningerne blev mange forbrugere, der tidligere var tilbageholdende med at stole for meget på digitale applikationer og tjenester, tvunget til at ændre deres vaner næsten natten over: at se film online i stedet for at gå i biografen, få mad leveret i stedet for at gå på restaurant, tale med venner på afstand i stedet for at møde dem live, tale med kolleger på en skærm i stedet for at sludre ved kaffemaskinen, træne online.

i stedet for at gå i fitnesscenteret osv. Således blev de fleste ting næsten øjeblikkeligt til "e-ting": e-læring, e-handel, e-spil, e-bøger, e-deltagelse. Nogle af de gamle vaner vil helt sikkert vende tilbage (glæden og fornøjelsen ved personlige kontakter kan ikke matches – vi er trods alt sociale dyr!), men mange af de teknologiske adfærdsmønstre, som vi blev tvunget til at tilegne os under isolation, vil gennem fortrolighed blive mere naturlige. Efterhånden som social og fysisk distancering fortsætter, vil det at stole mere på digitale platforme til at kommunikere, arbejde, søge råd eller bestille noget lidt efter lidt vinde terræn på tidligere indgroede vaner. Derudover vil fordele og ulemper ved online versus offline konstant blive gransket gennem en række forskellige linser. Hvis sundhedshensyn bliver altafgørende, kan vi for eksempel beslutte, at en cykeltur foran en skærm derhjemme ikke matcher den hygge og det sjove ved at gøre det med en gruppe i en live-time, men faktisk er mere sikker (og billigere!). Den samme argumentation gælder for mange forskellige områder, som f.eks. at flyve til et møde (Zoom er sikrere, billigere, grønnere og meget mere bekvemt), køre til en fjern familiesammenkomst i weekenden (WhatsApp-familiegruppen er ikke lige så sjov, men igen sikrere, billigere og grønnere) eller endda at deltage i et akademisk kursus (ikke lige så givende, men billigere og mere bekvemt).

1.6.1.2. Regulatoren

Denne overgang mod mere digitalisering af "alting" i vores professionelle og personlige liv vil også blive støttet og accelereret af regulatorer. Indtil videre har regeringer ofte bremset tempoet i implementeringen af nye teknologier ved lange overvejelser om, hvordan den bedste regulatoriske ramme bør se ud, men som eksemplet med telemedicin og dronelevering nu viser, er en dramatisk acceleration, tvunget frem af nødvendighed, mulig.

Under nedlukningerne skete der pludselig en næsten global lempelse af regler, der tidligere havde hæmmet fremskridt på områder, hvor teknologien havde været tilgængelig i årevis, fordi der ikke var noget bedre eller andet valg. Det, der indtil for nylig var utænkeligt, blev pludselig muligt, og vi kan være sikre på, at hverken de patienter, der oplevede, hvor nem og bekvem telemedicin var, eller de regulatorer, der gjorde det...

muligvis vil ønske at se det gå imod. Nye regler vil forblive gældende. I samme ånd udfolder en lignende historie sig i USA med Federal Aviation Authority, men også i andre lande, relateret til hurtigere regulering af dronelevering. Det nuværende behov for at fremdrive, uanset hvad, den "kontaktløse økonomi" og den efterfølgende villighed fra regulatorerne til at fremskynde den betyder, at der ikke er nogen hindringer. Hvad der indtil for nylig gælder for følsomme områder som telemedicin og dronelevering, gælder også for mere almindelige og veldækkede regulatoriske områder, såsom mobilbetalinger. Blot for at give et banalt eksempel, midt i nedlukningen (i april 2020) besluttede de europæiske bankregulatorer at øge det beløb, som kunderne kunne betale med deres mobile enheder, samtidig med at de reducerede godkendelseskravene, der tidligere gjorde det vanskeligt at foretage betalinger ved hjælp af platforme som PayPal eller Venmo. Sådanne skridt vil kun accelerere den digitale "udbredelse" i vores dagligdag, omend ikke uden eventuelle cybersikkerhedsproblemer.

1.6.1.3. Firmaet

I en eller anden form vil foranstaltninger til social og fysisk distancering sandsynligvis fortsætte, efter at pandemien selv har aftaget, hvilket retfærdiggør beslutningen i mange virksomheder fra forskellige brancher om at accelerere automatiseringen. Efter et stykke tid vil de vedvarende bekymringer om teknologisk arbejdsløshed aftage, efterhånden som samfund understreger behovet for at omstrukturere arbejdspladsen på en måde, der minimerer tæt menneskelig kontakt. Faktisk er automatiseringsteknologier særligt velegnede til en verden, hvor mennesker ikke kan komme for tæt på hinanden eller er villige til at reducere deres interaktioner. Vores vedvarende og muligvis vedvarende frygt for at blive smittet med en virus (COVID-19 eller en anden) vil således fremskynde den ubarmhjertige march af automatisering, især inden for de områder, der er mest modtagelige for automatisering. I 2016 kom to akademikere fra Oxford University til den konklusion, at op til 86 % af jobbene i restauranter, 75 % af jobbene i detailhandlen og 59 % af jobbene i underholdningsbranchen kunne automatiseres inden [2035](#).^[123] Disse tre brancher er blandt dem, der er hårdest ramt af pandemien, og hvor automatiseri

nødvendighed, der igen vil accelerere overgangen til mere teknologi og mere digitalisering. Der er et yderligere fænomen, der vil understøtte udbredelsen af automatisering: når "økonomisk distancering" kan følge social distancering. Efterhånden som lande vender sig indad, og globale virksomheder forkorter deres supereffektive, men meget skrøbelige forsyningskæder, vil der være stor efterspørgsel efter automatisering og robotter, der muliggør mere lokal produktion, samtidig med at omkostningerne holdes nede.

Automatiseringsprocessen blev sat i gang for mange år siden, men det kritiske problem handler endnu engang om det accelererende tempo i forandring og overgang: pandemien vil fremskynde adoptionen af automatisering på arbejdspladsen og introduktionen af flere robotter i vores personlige og professionelle liv. Fra starten af nedlukningerne blev det tydeligt, at robotter og AI var et "naturligt" alternativ, når menneskelig arbejdskraft ikke var tilgængelig. Desuden blev de brugt, når det var muligt, til at reducere sundhedsrisiciene for menneskelige medarbejdere. På et tidspunkt, hvor fysisk afstand blev en forpligtelse, blev robotter indsat på steder så forskellige som varehuse, supermarkeder og hospitaler i en bred vifte af aktiviteter, lige fra hyldescanning (et område, hvor AI har gjort enorme fremskridt) til rengøring og selvfølgelig robotlevering – en snart vigtig komponent i sundhedsforsyningskæder, der igen vil føre til "kontaktløs" levering af dagligvarer og andre fornødenheder. Ligesom med mange andre teknologier, der var i den fjerne horisont med hensyn til adoption (som telemedicin), skynder virksomheder, forbrugere og offentlige myndigheder sig nu at sætte turbo på adoptionen. I byer så forskellige som Hangzhou, Washington DC og Tel Aviv er der i gang en indsats for at gå fra pilotprogrammer til storstilede operationer, der er i stand til at sende en hær af leveringsrobotter på vejene og i luften.

Kinesiske e-handelsgiganter som Alibaba og jd.com er overbeviste om, at autonom levering i de kommende 12-18 måneder kan blive udbredt i Kina – meget tidligere end forventet før pandemien.

Der er ofte størst mulig opmærksomhed på industrirobotter, da de er automatiseringens mest synlige ansigt, men der er også en radikal acceleration inden for automatisering på arbejdspladsen via software.

og maskinlæring. Sådant robotisk procesautomatisering (RPA) gør virksomheder mere effektive ved at installere computersoftware, der konkurrerer med og erstatter en menneskelig medarbejders handlinger. Dette kan antage flere former, lige fra Microsofts finansgruppe, der konsoliderer og forenkler forskellige rapporter, værktøjer og indhold til en automatiseret, rollebaseret, personlig portal, til et olieselskab, der installerer software, der sender billeder af en rørledning til en AI-motor for at sammenligne billederne med en eksisterende database og advare de relevante medarbejdere om potentielle problemer. I alle tilfælde hjælper RPA med at reducere den tid, der bruges på at indsamle og validere data, og reducerer dermed omkostningerne (på bekostning af en sandsynlig stigning i arbejdsløsheden, som nævnt i afsnittet "Økonomisk nulstilling"). Under pandemiens højdepunkt vandt RPA sine sporer ved at bevise sin effektivitet til at håndtere stigninger i volumen; dermed ratificeret, vil processen i post-pandemiens æra blive rullet ud og fremskyndet. To eksempler beviser dette. RPA-løsninger hjalp nogle hospitaler med at formidle COVID-19-testresultater, hvilket sparede sygeplejersker op til tre timers arbejde om dagen. I samme ånd blev en digital AI-enhed, der normalt bruges til at besvare kundeanmodninger online, tilpasset for at hjælpe medicinske digitale platforme med at screene patienter online for COVID-19-symptomer. Af alle disse grunde anslår Bain & Company (et konsulentfirma), at antallet af virksomheder, der implementerer denne automatisering af forretningsprocesser, vil fordobles i løbet af de næste to år, en tidslinje som pandemien kan forkorte yderligere. [124]

1.6.2. Kontaktopsporing, kontaktsporing og overvågning

En vigtig lektie kan drages af de lande, der var mere effektive i håndteringen af pandemien (især asiatiske lande): teknologi generelt og digitalisering i særdeleshed hjælper.

Succesfuld kontaktopsporing viste sig at være en nøglekomponent i en succesfuld strategi mod COVID-19. Selvom nedlukninger er effektive til at reducere reproduktionsraten af coronavirus, eliminerer de ikke truslen fra pandemien. Derudover har de uhyrligt høje økonomiske og samfundsmæssige omkostninger. Det vil være meget vanskeligt at bekæmpe COVID-19 uden en effektiv behandling eller en vaccine.

og indtil da er den mest effektive måde at begrænse eller stoppe spredningen af virussen på ved udbredt testning efterfulgt af isolering af tilfælde, kontaktopsporing og karantæne af kontakter, der har været udsat for de smittede personer. Som vi vil se nedenfor, kan teknologi i denne proces være en formidabel genvej, der giver sundhedsmyndighederne mulighed for at identificere smittede personer meget hurtigt og dermed inddæmme et udbrud, før det begynder at sprede sig.

Kontaktopsporing og sporing er derfor essentielle komponenter i vores folkesundhedsrespons på COVID-19. Begge udtryk bruges ofte i flæng, men de har lidt forskellige betydninger. En sporingsapp får indsigt i realtid ved f.eks. at bestemme en persons aktuelle placering via geodata via GPS-koordinater eller radiocelleplacering. I modsætning hertil består sporing i at få indsigt i bakspejlet, såsom at identificere fysiske kontakter mellem personer, der bruger Bluetooth. Ingen af dem tilbyder en mirakelløsning, der fuldstændigt kan stoppe spredningen af pandemien, men de gør det muligt næsten øjeblikkeligt at slå alarm, hvilket muliggør tidlig intervention og dermed begrænser eller inddæmmer udbruddet, især når det forekommer i superspredningsmiljøer (som en fællesskabs- eller familiesammenkomst). Af hensyn til bekvemmelighed og læsevenlighed vil vi slå de to sammen og bruge dem i flæng (som artikler i pressen ofte gør).

Den mest effektive form for sporing eller opsporing er naturligvis den, der er drevet af teknologi: den giver ikke kun mulighed for at spore alle de kontakter, som brugeren af en mobiltelefon har været i kontakt med, men også for at spore brugerens bevægelser i realtid, hvilket igen giver mulighed for bedre at håndhæve en nedlukning og advare andre mobilbrugere i nærheden af udbyderen om, at de har været udsat for en smittet person.

Det er ikke overraskende, at digital sporing er blevet et af de mest følsomme emner inden for folkesundhed, hvilket har givet anledning til akut bekymring om privatlivets fred verden over. I pandemiens tidlige faser besluttede mange lande (primært i Østasien, men også andre som Israel) at implementere digital sporing under forskellige former. De gik fra retroaktiv sporing af tidligere smittekæder til sporing af bevægelser i realtid for at

at indespærre en person smittet med COVID-19 og håndhæve efterfølgende karantæner eller delvise nedlukninger. Fra starten implementerede Kina, Hong Kong SAR og Sydkorea tvangsmæssige og indgribende foranstaltninger til digital sporing. De besluttede at spore enkeltpersoner uden deres samtykke via deres mobil- og kreditkortdata og anvendte endda videoovervågning (i Sydkorea). Derudover krævede nogle økonomier obligatorisk brug af elektroniske armbånd for ankomster og personer i karantæne (i Hong Kong SAR) for at advare de personer, der er modtagelige for at blive smittet. Andre valgte "mellemvejsløsninger", hvor personer i karantæne er udstyret med en mobiltelefon til at overvåge deres placering og blive offentligt identificeret, hvis de overtræder reglerne.

Den mest roste og omtalte digitale sporingsløsning var TraceTogether-appen, der drives af Singapores sundhedsministerium. Den ser ud til at tilbyde den "ideelle" balance mellem effektivitet og privatlivshensyn ved at opbevare brugerdata på telefonen i stedet for på en server og ved at tildele login anonymt. Kontaktdetektionen fungerer kun med de nyeste versioner af Bluetooth (en åbenlys begrænsning i mange mindre digitalt avancerede lande, hvor en stor procentdel af mobiltelefoner ikke har tilstrækkelig Bluetooth-kapacitet til effektiv detektion). Bluetooth identificerer brugerens fysiske kontakter med en anden bruger af applikationen nøjagtigt med en afstand på omkring to meter, og hvis der er risiko for COVID-19-smitte, vil appen advare kontakten, hvorefter overførslen af lagrede data til sundhedsministeriet bliver obligatorisk (men kontaktens anonymitet opretholdes).

TraceTogether er derfor ikke-påtrængende med hensyn til privatliv, og dens kode, der er tilgængelig i open source, gør den brugbar af ethvert land overalt i verden, men privatlivsforkæmpere indvender, at der stadig er risici. Hvis hele befolkningen i et land downloadede applikationen, og hvis der var en kraftig stigning i COVID-19-infektioner, kunne appen ende med at identificere de fleste borgere.

Cyberindtrængen, tillidsproblemer til systemets operatør og tidspunktet for dataopbevaring skaber yderligere bekymringer vedrørende privatlivets fred.

Der findes andre muligheder. Disse er primært relateret til tilgængeligheden af åbne og verificerbare kildekoder og garantier vedrørende

til datatilsyn og opbevaringsvarigheden. Fælles standarder og normer kunne vedtages, især i EU, hvor mange borgere frygter, at pandemien vil tvinge et kompromis mellem privatliv og sundhed. Men som Margrethe Vestager, EU-kommissær for konkurrence, bemærkede:

Jeg synes, det er et falsk dilemma, fordi man kan gøre så mange ting med teknologi, der ikke krænker ens privatliv. Jeg tror, at når folk ofte siger, at det kun kan lade sig gøre på én måde, er det fordi, de ønsker dataene til deres egne formål. Vi har lavet et sæt retningslinjer, og sammen med medlemslandene har vi omsat det til en værktøjskasse, så man kan lave en frivillig app med decentraliseret lagring med Bluetooth-teknologi. Man kan bruge teknologi til at spore virussen, men man kan stadig give folk valgfrihed, og ved at gøre det stoler folk på, at teknologien er til virussporing og ikke til andre formål. Jeg synes, det er vigtigt, at vi viser, at vi virkelig mener det, når vi siger, at man skal kunne stole på teknologi, når man bruger den, at dette ikke er starten på en ny æra af overvågning. Dette er til virussporing, og dette kan hjælpe os med at åbne vores samfund.[125]

Vi vil igen gerne understrege, at dette er en hastigt udviklende og meget ustabil situation. Apple og Googles meddelelse i april om, at de samarbejder om at udvikle en app, som sundhedsmyndigheder kan bruge til at reverse engineer bevægelser og forbindelser for en person, der er smittet med virussen, peger på en mulig udvej for de samfund, der er mest bekymrede for databeskyttelse og frygter digital overvågning over noget andet. Den person, der bærer mobilen, skal frivilligt downloade appen og skal acceptere at dele dataene, og de to virksomheder gjorde det klart, at deres teknologi ikke ville blive leveret til offentlige sundhedsmyndigheder, der ikke overholder deres retningslinjer for privatlivets fred. Men frivillige kontaktsporingsapps har et problem: de beskytter brugernes privatliv, men er kun effektive, når deltagelsesniveauet er tilstrækkeligt højt – et kollektivt handlingsproblem, der endnu en gang understreger den dybt sammenkoblede natur af det moderne liv under den individualistiske facade af rettigheder og kontraktlige forpligtelser. Nej

En frivillig app til sporing af kontakter vil fungere, hvis folk ikke er villige til at give deres egne personlige data til den offentlige myndighed, der overvåger systemet. Hvis en person nægter at downloade appen (og derfor tilbageholde oplysninger om en mulig infektion, bevægelser og kontakter), vil alle blive negativt påvirket. I sidste ende vil borgerne kun bruge appen, hvis de anser den for troværdig, hvilket i sig selv er afhængigt af tillid til regeringen og de offentlige myndigheder. I slutningen af juni 2020 var erfaringerne med sporingsapps nye og blandede. Færre end 30 lande havde implementeret dem.[126] I Europa udrullede nogle lande som Tyskland og Italien apps baseret på det system, der er udviklet af Apple og Google, mens andre lande, som Frankrig, besluttede at udvikle deres egen app, hvilket rejste spørgsmål om interoperabilitet. Generelt syntes tekniske problemer og bekymringer vedrørende privatlivets fred at påvirke appens brug og implementeringshastighed. Blot for at give nogle eksempler: Storbritannien, efter tekniske fejl og kritik fra privatlivsaktivister, lavede en kovending og besluttede at erstatte sin indenlandsk udviklede kontaktsporingsapp med den model, der tilbydes af Apple og Google. Norge suspendede brugen af sin app på grund af bekymringer om privatlivets fred, mens StopCovid-appen i Frankrig, blot tre uger efter lanceringen, simpelthen ikke var slog igennem med en meget lav implementeringsrate (1,9 millioner mennesker) efterfulgt af hyppige beslutninger om at afinstallere den.

I dag findes der omkring 5,2 milliarder smartphones i verden, som hver især har potentiale til at hjælpe med at identificere, hvem der er smittet, hvor og ofte af hvem. Denne hidtil usete mulighed kan forklare, hvorfor forskellige undersøgelser foretaget i USA og Europa under nedlukningerne viste, at et stigende antal borgere syntes at foretrække smartphone-sporing fra offentlige myndigheder (inden for meget specifikke grænser). Men som altid ligger djævelen i detaljerne i politikken og dens udførelse. Spørgsmål som om digital sporing skal være obligatorisk eller frivillig, om dataene skal indsamles anonymt eller personligt, og om oplysningerne skal indsamles privat eller offentliggøres, indeholder mange forskellige nuancer af sort og hvidt, hvilket gør det yderst vanskeligt at blive enige om en samlet model for digital sporing på en kollektiv måde. Alle disse spørgsmål, og den ubehag, der opstår...

de kan provokere, blev forværret af fremkomsten af virksomheder, der sporer medarbejdernes helbred, hvilket opstod i de tidlige faser af nationale genåbninger. Deres relevans vil løbende vokse i takt med at coronapandemien fortsætter, og frygt for andre mulige pandemier dukker op.

Efterhånden som coronaviruskrisen aftager, og folk begynder at vende tilbage til arbejdspladsen, vil virksomhedernes bevægelse gå i retning af øget overvågning; på godt og ondt vil virksomhederne observere og nogle gange registrere, hvad deres medarbejdere foretager sig. Tendensen kan tage mange forskellige former, lige fra måling af kropstemperaturer med termiske kameraer til overvågning via en app af, hvordan medarbejdere overholder reglerne for social distancering. Dette vil uundgåeligt rejse dybe regulatoriske og privatlivsmæssige problemer, som mange virksomheder vil afvise ved at argumentere for, at medmindre de øger den digitale overvågning, vil de ikke være i stand til at genåbne og fungere uden at risikere nye infektioner (og i nogle tilfælde være ansvarlige). De vil nævne sundhed og sikkerhed som begrundelse for øget overvågning.

Den evige bekymring, som lovgivere, akademikere og fagforeningsfolk udtrykker, er, at overvågningsværktøjerne sandsynligvis vil forblive på plads efter krisen, og selv når en vaccine endelig er fundet, simpelthen fordi arbejdsgiverne ikke har noget incitament til at fjerne et overvågningssystem, når det først er installeret, især hvis en af de indirekte fordele ved overvågning er at kontrollere medarbejdernes produktivitet.

Dette er, hvad der skete efter terrorangrebene den 11. september 2001. Over hele verden blev nye sikkerhedsforanstaltninger som anvendelse af udbredte kameraer, krav om elektroniske ID-kort og logning af medarbejdere eller besøgende ind og ud normen. Dengang blev disse foranstaltninger anset for at være ekstreme, men i dag bruges de overalt og betragtes som "normale". Et stigende antal analytikere, politikere og sikkerhedsspecialister frygter, at det samme nu vil ske med de teknologiske løsninger, der er implementeret for at inddæmme pandemien. De forudser en dystopisk verden foran os.

1.6.3. Risikoen for dystopi

Nu hvor informations- og kommunikationsteknologier gennemsyrrer næsten alle aspekter af vores liv og former for social deltagelse, kan enhver digital oplevelse, vi har, forvandles til et "produkt", der er bestemt til at overvåge og forudse vores adfærd.

Risikoen for mulig dystopi stammer fra denne observation. I løbet af de seneste år har den næret utallige kunstværker, lige fra romaner som *The Handmaid's Tale* til tv-serien "Black Mirror". I den akademiske verden finder den sit udtryk i forskning udført af forskere som Shoshana Zuboff. Hendes bog *Surveillance Capitalism* advarer om, at kunder genopfindes som datakilder, hvor "overvågningskapitalisme" transformerer vores økonomi, politik, samfund og vores egne liv ved at producere dybt antidemokratiske asymmetrier af viden og den magt, der tilfalder viden.

I løbet af de kommende måneder og år vil afvejningen mellem folkesundhedsmæssige fordele og tab af privatliv blive omhyggeligt afvejet og blive emnet for mange livlige samtaler og ophedede debatter. De fleste mennesker, der er bange for den fare, som COVID-19 udgør, vil spørge: Er det ikke tåbeligt ikke at udnytte teknologiens kraft til at komme os til undsætning, når vi er ofre for et udbrud og står over for en liv-eller-død-situation? De vil så være villige til at opgive en masse privatliv og vil være enige om, at offentlig magt under sådanne omstændigheder med rette kan tilsidesætte individuelle rettigheder. Når krisen er overstået, vil nogle måske indse, at deres land pludselig er blevet forvandlet til et sted, hvor de ikke længere ønsker at bo. Denne tankeproces er ikke noget nyt. I løbet af de sidste par år har både regeringer og virksomheder brugt stadig mere sofistikerede teknologier til at overvåge og nogle gange manipulere borgere og medarbejdere; hvis vi ikke er årvågne, advarer privatlivsforkæmperne, vil pandemien markere et vigtigt vendepunkt i overvågningens historie.[127] Argumentet fremført af dem, der frem for alt frygter teknologiens greb om den personlige frihed, er enkelt og ligetil: I folkesundhedens navn vil visse elementer af privatlivets fred blive opgivet til fordel for at inddæmme en epidemi, ligesom terrorangrebene den 11. september udløste større og permanent sikkerhed i beskyttelsen af den offentlige tryghed. Så, uden at indse det, vil vi falde.

ofre for nye overvågningsbeføjelser, der aldrig vil forsvinde, og som kunne genbruges som et politisk middel til mere uhyggelige mål.

Som de sidste par sider har afsløret uden enhver rimelig tvivl, kan pandemien indlede en æra med aktiv sundhedsovervågning, der muliggøres af lokationsdetekterende smartphones, ansigtsgenkendelseskameraer og andre teknologier, der identificerer smittekilder og sporer spredningen af en sygdom i næsten realtid.

Trods alle de forholdsregler, som visse lande tager for at kontrollere teknologiens magt og begrænse overvågning (andre er ikke så bekymrede), bekymrer nogle tænkere sig om, hvordan nogle af de hurtige valg, vi træffer i dag, vil påvirke vores samfund i de kommende år. Historikeren Yuval Noah Harari er en af dem. I en nylig artikel argumenterer han for, at vi står over for et fundamentalt valg mellem totalitær overvågning og borgernes indflydelse. Det er værd at uddybe hans argument i detaljer:

Overvågningsteknologi udvikler sig med halsbrækkende hast, og hvad der virkede som science fiction for 10 år siden, er i dag gamle nyheder. Som et tankeeksperiment kan man forestille sig en hypotetisk regering, der kræver, at alle borgere bærer et biometrisk armbånd, der overvåger kropstemperatur og puls 24 timer i døgnet. De resulterende data oplagres og analyseres af regeringsalgoritmer. Algoritmerne vil vide, at du er syg, selv før du ved af det, og de vil også vide, hvor du har været, og hvem du har mødt. Smittekæderne kunne forkortes drastisk, eller endda helt afbrydes. Et sådant system kunne uden tvivl stoppe epidemien på få dage. Lyder vidunderligt, ikke?

Ulempen er selvfølgelig, at dette ville give legitimitet til et skræmmende nyt overvågningssystem. Hvis du for eksempel ved, at jeg klikkede på et Fox News-link i stedet for et CNN-link, kan det lære dig noget om mine politiske synspunkter og måske endda min personlighed. Men hvis du kan overvåge, hvad der sker med min kropstemperatur, blodtryk og puls, mens jeg ser videoklippen, kan du lære, hvad der får mig til at grine, hvad der får mig til at græde, og hvad der virkelig, virkelig får mig til at græde.

vred. Det er afgørende at huske, at vrede, glæde, kedsomhed og kærlighed er biologiske fænomener ligesom feber og hoste.

Den samme teknologi, der identificerer hoste, kan også identificere latter. Hvis virksomheder og regeringer begynder at indsamle vores biometriske data i massevis, kan de lære os at kende langt bedre, end vi kender os selv, og de kan derefter ikke bare forudsige vores følelser, men også manipulere vores følelser og sælge os alt, hvad de vil – hvad enten det er et produkt eller en politiker.

Biometrisk overvågning ville få Cambridge Analytics datahackingtaktikker til at ligne noget fra stenalderen.

Forestil dig Nordkorea i 2030, hvor alle borgere skal bære et biometrisk armbånd 24 timer i døgnet. Hvis du lytter til en tale af den Store Leder, og armbåndet opfanger de afslørende tegn på vrede, er du færdig. [128]

Vi er blevet advaret! Nogle sociale kommentatorer som Evgeny Morozov går endnu videre, overbeviste om, at pandemien varslar en mørk fremtid for tekno-totalitær statsovervågning. Hans argument, der er baseret på konceptet "teknologisk løsningsisme", som blev fremsat i en bog skrevet i 2012, postulerer, at de teknologiske "løsninger", der tilbydes for at inddæmme pandemien, nødvendigvis vil tage overvågningsstaten til det næste niveau. Han ser beviser på dette i to forskellige tråde af "løsningsisme" i regeringens reaktioner på pandemien, som han har identificeret. På den ene side er der "progressive løsningsorienterede", der mener, at passende eksponering via en app for de rigtige oplysninger om infektion kan få folk til at opføre sig i offentlighedens interesse.

På den anden side er der "straffende løsningsorienterede", der er fast besluttet på at bruge den enorme digitale overvågningsinfrastruktur til at begrænse vores daglige aktiviteter og straffe enhver overtrædelse. Det, Morozov opfatter som den største og ultimative fare for vores politiske systemer og friheder, er, at det "succesfulde" eksempel på teknologi i overvågning og inddæmning af pandemien derefter vil "forankre det løsningsorienterede værktøjssæt som standardmuligheden for at løse alle andre eksistentielle problemer - fra ulighed til klimaforandringer. Det er trods alt meget lettere at anvende løsningsorienteret teknologi til at påvirke individuel adfærd end det er at stille vanskelige politiske spørgsmål om de grundlæggende årsager til disse kriser".[129]

Spinoza, filosofen fra det 17. århundrede, der modstod undertrykkende autoriteter hele sit liv, sagde berømt: "Frygt kan ikke være uden håb, og håb kan heller ikke være uden frygt." Dette er et godt vejledende princip til at afslutte dette kapitel, sammen med tanken om, at intet er uundgåeligt, og at vi skal være symmetrisk opmærksomme på både gode og dårlige resultater. Dystopiske scenarier er ikke en fatal situation. Det er sandt, at i post-pandemiens æra vil personlig sundhed og velvære blive en langt større prioritet for samfundet, hvilket er grunden til, at ånden med teknologisk overvågning ikke vil blive smidt tilbage i flasken. Men det er op til dem, der styrer, og hver enkelt af os personligt at kontrollere og udnytte fordelene ved teknologi uden at ofre vores individuelle og kollektive værdier og friheder.

2. MIKRO-NULSTILLING (INDUSTRI OG ERHVERVSLIV)

På mikroniveau, dvs. for brancher og virksomheder, vil den store nulstilling medføre en lang og kompleks række af ændringer og tilpasninger. Når de konfronteres med den, kan nogle brancheledere og ledende medarbejdere blive fristet til at sidestille nulstilling med genstart i håb om at vende tilbage til den gamle normal og genoprette det, der fungerede tidligere: traditioner, afprøvede procedurer og velkendte måder at gøre tingene på – kort sagt, en tilbagevenden til business as usual. Dette vil ikke ske, fordi det ikke kan ske. For det meste døde "business as usual" af (eller blev i det mindste smittet med) COVID-19. Nogle brancher er blevet ødelagt af den økonomiske dvale, der blev udløst af nedlukningerne og foranstaltningerne til social distancering.

Andre vil have svært ved at genvinde tabte indtægter, før de navigerer en stadigt snævrere vej til rentabilitet forårsaget af den økonomiske recession, der opsluger verden. For de fleste virksomheder, der træder ind i fremtiden efter coronavirus, vil det centrale spørgsmål dog være at finde den rette balance mellem det, der fungerede før, og det, der er nødvendigt nu for at trives i den nye normal. For disse virksomheder er pandemien en unik mulighed for at gentænke deres organisation og implementere positive, bæredygtige og varige forandringer.

Hvad vil definere den nye normal i et forretningslandskab efter coronavirus? Hvordan vil virksomheder være i stand til at finde den bedst mulige balance mellem tidligere succes og de grundlæggende elementer, der nu er nødvendige for at få succes i post-pandemiens æra? Reaktionen afhænger naturligvis af og er specifik for hver branche og den alvorlighed, hvormed den blev ramt af pandemien. I post-COVID-19-æraen vil rejsen, bortset fra de få sektorer, hvor virksomheder i gennemsnit vil drage fordel af stærk medvind (især teknologi, sundhed og velvære), være udfordrende og til tider forræderisk. For nogle, som underholdning, rejser eller hotel- og restaurationsbranchen, er en tilbagevenden til et miljø før pandemien en nødvendighed.

utænkeligt i den overskuelige fremtid (og måske aldrig i nogle tilfælde...). For andre, nemlig fremstillingsindustrien eller fødevarer, handler det mere om at finde måder at tilpasse sig chokket og udnytte nogle nye tendenser (som den digitale) for at trives i tiden efter pandemien. Størrelse gør også en forskel. Vanskelighederne har en tendens til at være større for små virksomheder, der i gennemsnit opererer med mindre likvide reserver og tyndere profitmarginer end store virksomheder. Fremadrettet vil de fleste af dem have at gøre med omkostnings-indtægtsforhold, der sætter dem i en ulempe i forhold til større konkurrenter. Men at være lille kan tilbyde nogle fordele i dagens verden, hvor fleksibilitet og hurtighed kan gøre hele forskellen med hensyn til tilpasning.

Det er lettere at være adræt for en lille bygning end for en industriel gigant.

Når det er sagt, og uanset deres branche og den specifikke situation, de befinder sig i, vil næsten alle virksomhedsbeslutningstagere verden over stå over for lignende problemer og blive nødt til at reagere på nogle almindelige spørgsmål og udfordringer. De mest åbenlyse er følgende:

1. Skal jeg opfordre til fjernarbejde for dem, der kan gøre det (ca. 30 % af den samlede arbejdsstyrke i USA)?
2. Vil jeg reducere flyrejser i min virksomhed, og hvor mange personlige møder kan jeg meningsfuldt erstatte af virtuelle interaktioner?
3. Hvordan kan jeg transformere virksomheden og vores beslutningsgøre processen mere agil og bevæge sig hurtigere og mere beslutsomt?
4. Hvordan kan jeg accelerere digitaliseringen og implementeringen af digitale løsninger?

Den makro-nulstilling, der blev omtalt i kapitel 1, vil resultere i et utal af mikrokonsekvenser på branche- og virksomhedsniveau.

Vi gennemgår nedenfor nogle af disse hovedtendenser, før vi vender os mod spørgsmålet om, hvem der er "vindere og tabere" af pandemien, og dens virkninger på specifikke brancher.

2.1. Mikrotendenser

Vi er stadig i de tidlige dage af post-pandemiens æra, men stærke nye eller accelererende tendenser er allerede i spil. For nogle brancher vil disse vise sig at være en velsignelse, for andre en stor udfordring.

På tværs af alle sektorer vil det dog være op til hver enkelt virksomhed at få mest muligt ud af disse nye tendenser ved at tilpasse sig hurtigt og beslutsomt. De virksomheder, der viser sig at være mest agile og fleksible, vil være dem, der kommer stærkere ud af det.

2.1.1. Acceleration af digitalisering

I tiden før pandemien var summen af "digital transformation" mantraet for de fleste bestyrelser og direktioner. Digitalisering var "nøglen", det skulle implementeres "resolut" og blev set som en "forudsætning for succes"! Siden da, på blot et par måneder, er mantraet blevet et must – for nogle virksomheder endda et spørgsmål om liv eller død. Dette er forklarligt og forståeligt. Under nedlukningen var vi fuldstændig afhængige af internettet for de fleste ting: fra arbejde og uddannelse til socialisering. Det er onlinetjenesterne, der gjorde det muligt for os at opretholde en form for normalitet, og det er kun naturligt, at "online" er den største modtager af pandemien og giver et enormt boost til teknologier og processer, der gør det muligt for os at gøre tingene på afstand: universelt bredbåndsinternet, mobile og fjernbetalinger og brugbare e-forvaltningstjenester, blandt andet.

Som en direkte konsekvens vil virksomheder, der allerede opererede online, uundgåeligt drage fordel af en varig konkurrencefordel.

Efterhånden som flere og flere forskellige ting og tjenester bringes til os via vores mobiltelefoner og computere, vil virksomheder i så forskellige sektorer som e-handel, kontaktløs drift, digitalt indhold, robotter og droneleveringer (for blot at nævne nogle få) trives. Det er ikke tilfældigt, at virksomheder som Alibaba, Amazon, Netflix eller Zoom er kommet frem som "vindere" af nedlukningerne.

Forbrugersektoren bevægede sig generelt set først og hurtigst. Fra den nødvendige kontaktløse oplevelse, som mange fødevarer- og detailvirksomheder blev pålagt under nedlukningerne, til den virtuelle

I udstillingslokaler i fremstillingsindustrien kunne kunderne gennemse og vælge de produkter, de bedst kunne lide, og de fleste business-to-consumer-virksomheder forstod hurtigt behovet for at tilbyde deres kunder en digital rejse "fra start til slut".

Efterhånden som nogle nedlukninger sluttede, og visse økonomier sneg sig tilbage til livet, opstod lignende muligheder inden for business-to-business-applikationer, især inden for produktion, hvor regler for fysisk afstand skulle indføres med kort varsel, ofte i udfordrende miljøer (f.eks. på samlebånd). Som et direkte resultat heraf gjorde IoT imponerende fremskridt. Nogle virksomheder, der havde været langsomme til at implementere IoT i den seneste tid før nedlukningen, omfavner det nu i massevis med det specifikke mål at gøre så mange ting som muligt eksternt. Vedligeholdelse af udstyr, lagerstyring, leverandørrelationer eller sikkerhedsstrategier: alle disse forskellige aktiviteter kan nu (i vid udstrækning) udføres via en computer. IoT giver virksomheder ikke kun midlerne til at udføre og overholde regler for social distancering, men også til at reducere omkostninger og implementere mere agile operationer.

Under pandemiens højdepunkt fik O2O – fra online til offline – stor fremgang og understregede vigtigheden af at have både en online og offline tilstedeværelse og åbne døren (eller måske endda sluserne) til eversion. Dette fænomen med at sløre sondringen mellem online og offline, som identificeret af den berømte science fiction-forfatter William Gibson, der udtalte "Vores verden evergerer"[130] med cyberspace, der ubarmhertigt åbner sig, er blevet en af de mest potente tendenser i post-COVID-19-æraen. Pandemikrisen accelererede dette eversionsfænomen, fordi det både tvang og opmuntrede os mod en digital, "vægtløs" verden hurtigere end nogensinde, da mere og mere økonomisk aktivitet ikke havde andet valg end at finde sted digitalt: uddannelse, rådgivning, udgivelse og mange andre. Vi kunne gå så langt som til at sige, at teleportation i en kort periode fortrængte transport: de fleste direktionsmøder, bestyrelsesmøder, teammøder, brainstormøvelser og andre former for personlig eller social interaktion måtte finde sted eksternt. Denne nye virkelighed er fanget i markedsværdien af Zoom (videokonferencevirksomheden), der steg til 70 milliarder dollars i ...

juni 2020, højere (på det tidspunkt) end for noget amerikansk flyselskab. Samtidig ekspanderede store onlinevirksomheder som Amazon og Alibaba afgørende inden for O2O-forretningen, især inden for fødevaredetailhandel og logistik.

Tendenser som telemedicin eller fjernarbejde, der voksede kraftigt under nedlukningen, vil sandsynligvis ikke trække sig tilbage – for dem vil der ikke være nogen tilbagevenden til status quo, der herskede før pandemien. Især telemedicin vil drage betydelig fordel. Af indlysende grunde er sundhedspleje en af de mest regulerede industrier i verden, en kendsgerning, der uundgåeligt sænker innovationstempoet. Men nødvendigheden af at håndtere pandemien med alle tilgængelige midler (plus, under udbruddet, behovet for at beskytte sundhedspersonale ved at tillade dem at arbejde eksternt) fjernede nogle af de lovgivningsmæssige og regulatoriske hindringer i forbindelse med indførelsen af telemedicin. I fremtiden er det sikkert, at mere lægehjælp vil blive leveret eksternt. Det vil til gengæld accelerere tendensen mod mere bærbar og hjemmediagnostik, såsom smarte toiletter, der er i stand til at spore sundhedsdata og udføre sundhedsanalyser. Ligeledes kan pandemien vise sig at være en velsignelse for onlineuddannelse. I Asien har skiftet til onlineuddannelse været særligt bemærkelsesværdigt med en kraftig stigning i studerendes digitale tilmeldinger, meget højere værdiansættelse af onlineuddannelsesvirksomheder og mere kapital tilgængelig for "ed-tech"-startups. Bagsiden af denne særlige medalje vil være et øget pres på institutioner, der tilbyder mere traditionelle uddannelsesmetoder, for at validere deres værdi og retfærdiggøre deres gebyrer (som vi uddyber lidt senere).

Ekspansionshastigheden har været intet mindre end betagende. "I Storbritannien fandt mindre end 1 procent af de indledende lægekonsultationer sted via videolink i 2019; under nedlukningen foregår 100 procent eksternt. I et andet eksempel ønskede en førende amerikansk detailhandler i 2019 at lancere en leveringsvirksomhed til kantstenen; deres plan forventedes at tage 18 måneder. Under nedlukningen gik den live på mindre end en uge – hvilket gjorde det muligt for dem at betjene sine kunder, samtidig med at de opretholdt deres arbejdsstyrkes levebrød. Online bankinteraktioner er steget til 90 procent under krisen fra 10 procent, uden fald i kvalitet og en stigning i compliance."

samtidig med at vi leverer en kundeoplevelse, der ikke kun handler om netbank.”[131]
Lignende eksempler findes i overflod.

Den sociale afbødende reaktion på pandemien og de fysiske distanceringsforanstaltninger, der blev indført under nedlukningen, vil også resultere i, at e-handel fremstår som en stadigt stærkere branchetrend. Forbrugerne har brug for produkter, og hvis de ikke kan handle, vil de uundgåeligt ty til at købe dem online. Efterhånden som vanen sætter ind, vil folk, der aldrig har handlet online før, blive trygget ved at gøre det, mens folk, der tidligere var deltidskunder online, formodentlig vil være mere afhængige af det. Dette blev tydeligt under nedlukningerne. I USA ansatte Amazon og Walmart tilsammen 250.000 arbejdere for at holde trit med den stigende efterspørgsel og byggede massiv infrastruktur til at levere online. Denne accelererende vækst i e-handel betyder, at giganterne i online detailhandelsbranchen sandsynligvis vil komme ud af krisen endnu stærkere, end de var i tiden før pandemien. Der er altid to sider af en historie: Efterhånden som vanen med at handle online bliver mere udbredt, vil det yderligere dæmpe fysiske butikker (på hovedgaden og i indkøbscentrene) – et fænomen, der udforskes mere detaljeret i de næste afsnit.

2.1.2. Modstandsdygtige forsyningskæder

Selve naturen af globale forsyningskæder og deres medfødte skrøbelighed betyder, at der har været diskussioner om at forkorte dem i årevis. De har en tendens til at være indviklede og komplekse at administrere. De er også vanskelige at overvåge med hensyn til overholdelse af miljøstandarder og arbejdsmarkedslovgivning, hvilket potentielt udsætter virksomheder for omdømmerisiko og skade på deres brands. I lyset af denne problematiske fortid har pandemien sat det sidste søm i kisten for princippet om, at virksomheder bør optimere forsyningskæder baseret på individuelle komponentomkostninger og afhængige af en enkelt forsyningskilde til kritiske materialer, opsummeret som at favorisere effektivitet frem for modstandsdygtighed. I tiden efter pandemien er det "end-to-end værddioptimering", en idé, der omfatter både modstandsdygtighed og effektivitet sammen med omkostninger, der vil sejre. Det er indbegrebet af formelen, at "just-in-case" i sidste ende vil erstatte "just-in-time".

De chok, der rammer de globale forsyningskæder, og som analyseres i makroafsnittet, vil påvirke både globale virksomheder og mindre virksomheder. Men hvad betyder "just-in-case" i praksis? Globaliseringsmodellen, der blev udviklet i slutningen af forrige århundrede, udtænkt og konstrueret af globale produktionsvirksomheder, der var på jagt efter billig arbejdskraft, produkter og komponenter, har fundet sine grænser. Den fragmenterede international produktion i stadigt mere udviklede stykker og dele og resulterede i et system, der kører på en just-in-time-basis, som har vist sig at være ekstremt effektiv og effektiv, men også yderst kompleks og som sådan meget sårbar (kompleksitet medfører skrøbelighed og resulterer ofte i ustabilitet).

Forenkling er derfor modgiften, hvilket igen burde skabe mere modstandsdygtighed. Det betyder, at de "globale værdikæder", der repræsenterer omtrent tre fjerdedele af al global handel, uundgåeligt vil falde. Dette fald vil blive forværret af den nye virkelighed, at virksomheder, der er afhængige af komplekse just-in-time-forsyningskæder, ikke længere kan tage det for givet, at toldforpligtelser fastsat af Verdenshandelsorganisationen vil beskytte dem mod en pludselig stigning i protektionisme et sted.

Som følge heraf vil de blive tvunget til at forberede sig i overensstemmelse hermed ved at reducere eller lokalisere deres forsyningskæde og udarbejde alternative produktions- eller indkøbsplaner for at beskytte sig mod en langvarig forstyrrelse. Enhver virksomhed, hvis rentabilitet er betinget af princippet om en just-in-time global forsyningskæde, bliver nødt til at gentænke, hvordan den fungerer, og sandsynligvis ofre ideen om at maksimere effektivitet og profit af hensyn til "forsyningssikkerhed" og modstandsdygtighed. Modstandsdygtighed vil derfor blive den primære overvejelse for enhver virksomhed, der seriøst ønsker at afdække sig mod forstyrrelser – hvad enten det er forstyrrelser hos en bestemt leverandør, en mulig ændring i handelspolitikken eller et bestemt land eller en bestemt region. I praksis vil dette tvinge virksomheder til at diversificere deres leverandørbase, selv på bekostning af at have varelagre og indbygge redundans. Det vil også tvinge disse virksomheder til at sikre, at det samme gælder i deres egen forsyningskæde: de vil vurdere modstandsdygtighed i hele deres forsyningskæde, helt ned til deres endelige leverandør og muligvis endda leverandørernes leverandører. Produktionsomkostningerne vil uundgåeligt stige, men det vil være prisen for at opbygge modstandsdygtighed. Ved første øjekast vil de industrier, der vil

De mest berørte, fordi de vil være de første til at ændre produktionsmønstre, er bilindustrien, elektronik og industrimaskiner.

2.1.3. Regeringer og virksomheder

Af alle de grunde, der blev uddybet i første kapitel, har COVID-19 omskrevet mange af spillereglerne mellem den offentlige og private sektor. I tiden efter pandemien vil erhvervslivet være udsat for langt større statslig indblanding end tidligere.

Regeringers større (eller velvillige) indblanding i virksomheders liv og forretningsførelse vil være lande- og brancheafhængig og derfor antage mange forskellige former. Nedenfor er skitseret tre bemærkelsesværdige former for påvirkning, der vil dukke op med stor kraft i de første måneder af perioden efter pandemien: betingede redningspakker, offentlige indkøb og arbejdsmarkedsreguleringer.

Til at begynde med vil alle de stimuluspakker, der sammensættes i vestlige økonomier for at støtte skrantende industrier og individuelle virksomheder, have klausuler, der især begrænser låntagernes evne til at fyre medarbejdere, tilbagekøbe aktier og udbetale bonusser til direktører. I samme ånd vil regeringer (opmuntret, støttet og undertiden "presset" af aktivister og offentlige holdninger) målrette mistænkeligt lave selskabsskatter og generøst høje direktørbelønninger. De vil vise ringe tålmodighed over for ledende medarbejdere og investorer, der presser virksomheder til at bruge flere penge på tilbagekøb, minimere deres skattebetalinger og udbetale enorme udbytter. Amerikanske flyselskaber, der er blevet kritiseret for at søge statsstøtte, og som for nylig og konsekvent har brugt store mængder af virksomhedens kontanter til at udbetale udbytte til aktionærene, er et godt eksempel på, hvordan denne ændring i den offentlige holdning vil blive gennemført af regeringer. Derudover kan der i de kommende måneder og år ske et "regimeskifte", hvor de politiske beslutningstagere påtager sig en betydelig del af den private sektors misligholdelsesrisiko. Når dette sker, vil regeringerne have noget til gengæld. Tysklands redningspakke til Lufthansa er et godt eksempel på denne type situation: regeringen injicerede likviditet i det nationale luftfartsselskab, men kun på

betingelsen om, at virksomheden begrænser ledelsens aflønning (inklusive aktieoptioner) og forpligter sig til ikke at udbetale udbytte.

Bedre sammenhæng mellem offentlig politik og virksomheders planlægning vil være et særligt fokuspunkt i forhold til større statslig indblanding. Kampen om respiratorer under pandemiens højdepunkt er et godt eksempel på hvorfor. I 2010 var der i USA blevet bestilt 40.000 respiratorer gennem en statslig kontrakt, men de blev aldrig leveret, hvilket i høj grad forklarer landets mangel, der blev så tydelig i marts 2020. Hvad førte til denne situation med knaphed? I 2012 blev den oprindelige virksomhed, der havde vundet budet, købt (under noget tvivlsomme og obskure omstændigheder) af en meget større producent (en børsnoteret virksomhed, der også producerer respiratorer): det kom senere frem, at den køvende virksomhed ønskede at forhindre den oprindelige byder i at bygge en billigere respirator, der ville have undermineret rentabiliteten af sin egen virksomhed. Denne virksomhed trak fødderne tilbage, før den til sidst annullerede kontrakten og i sidste ende blev opkøbt af en rival.

Ingen af de 40.000 respiratorer blev nogensinde leveret til den amerikanske regering.[132] Det er usandsynligt, at denne type situation vil opstå igen i tiden efter pandemien, da offentlige myndigheder vil tænke sig om en ekstra gang, før de outsourcer projekter, der har kritiske folkesundhedsmæssige konsekvenser (eller endda kritiske offentlige konsekvenser, sikkerhed eller andet) til private virksomheder. Konklusionen: Maksimering af profit og den kortsigtede tilgang, der ofte følger med, er sjældent eller i det mindste ikke altid i overensstemmelse med det offentlige mål om at forberede sig på en fremtidig krise.

Verden over vil presset for at forbedre den sociale beskyttelse og lønniveauet for lavtlønnede medarbejdere stige. I vores post-pandemi-verden vil stigninger i mindstelønnen sandsynligvis blive et centralt problem, der vil blive adresseret gennem øget regulering af minimumsstandarder og en mere grundig håndhævelse af de regler, der allerede findes. Virksomheder vil sandsynligvis skulle betale højere skatter og forskellige former for offentlig finansiering (som f.eks. sociale ydelser). Gig-økonomien vil mærke virkningen af en sådan politik mere end nogen anden sektor. Før pandemien var den allerede i regeringens søgelys. I post-pandemi-æraen, af grunde

I forbindelse med omdefineringen af den sociale kontrakt vil denne granskning intensiveres. Virksomheder, der er afhængige af gig-arbejdere for at fungere, vil også mærke effekten af mere statslig indblanding, muligvis endda i en grad, der kan underminere deres økonomiske levedygtighed. Da pandemien radikalt vil ændre de sociale og politiske holdninger til gig-arbejdere, vil regeringer tvinge de virksomheder, der ansætter dem, til at tilbyde ordentlige kontrakter med fordele såsom social forsikring og sundhedsdækning. Arbejdsmarkedsspørgsmålet vil være stort for dem, og hvis de er nødt til at ansætte gig-arbejdere som normale medarbejdere, vil de ophøre med at være rentable. Deres **eksistensberettigelse** kan endda forsvinde.

2.1.4. Stakeholderkapitalisme og ESG

I løbet af de sidste 10 år eller deromkring har de grundlæggende ændringer, der har fundet sted i hver af de fem makrokategorier, der er gennemgået i kapitel 1, dybtgående ændret det miljø, som virksomheder opererer i. De har gjort interessentkapitalisme og miljømæssige, sociale og ledelsesmæssige (ESG) overvejelser stadig mere relevante for bæredygtig værdiskabelse (ESG kan betragtes som målestokken for interessentkapitalisme).

Pandemien ramte på et tidspunkt, hvor mange forskellige problemstillinger, lige fra klimaforandringsaktivisme og stigende ulighed til kønsdiversitet og #MeToo-skandaler, allerede var begyndt at øge bevidstheden og understrege vigtigheden af interessentkapitalisme og ESG-overvejelser i dagens indbyrdes afhængige verden. Uanset om det er blevet fremført åbent eller ej, vil ingen nu benægte, at virksomheders grundlæggende formål ikke længere blot kan være den uhæmmede stræben efter økonomisk profit; det påhviler nu dem at tjene alle deres interessenter, ikke kun dem, der ejer aktier.

Dette bekræftes af tidlige anekdotiske beviser, der peger på endnu mere positive udsigter for ESG i tiden efter pandemien.

Dette kan forklares på tre fronter:

1. Krisen vil have skabt eller forstærket en akut følelse af ansvar og hastende behov i de fleste spørgsmål vedrørende ESG-strategier – det vigtigste er klimaforandringer.
Men andre, såsom forbrugeradfærd, fremtidens arbejde

og mobilitet samt forsyningskædeansvar vil rykke frem i investeringsprocessen og blive en integreret del af due diligence.

2. Pandemien efterlader ingen tvivl i bestyrelseslokaler om, at fraværet af ESG-hensyn har potentiale til at ødelægge betydelig værdi og endda true en virksomheds levedygtighed. ESG vil derfor blive mere fuldt integreret og internaliseret i en virksomheds kernestrategi og -styring. Det vil også ændre den måde, hvorpå investorer vurderer virksomhedsledelse. Skatteoptegnelser, udbyttebetalinger og aflønninger vil blive i stigende grad gransket af frygt for at pådrage sig en omdømmeomkostning, når et problem opstår eller offentliggøres.
3. At fremme medarbejdernes og lokalsamfundets velvilje vil være nøglen til at forbedre et brands omdømme. Virksomheder bliver i stigende grad nødt til at bevise, at de behandler deres medarbejdere godt, ved at byde forbedrede arbejdsmetoder velkommen og være opmærksomme på sundhed, sikkerhed og trivsel på arbejdspladsen. Virksomheder vil ikke nødvendigvis overholde disse foranstaltninger, fordi de oprigtigt er "gode", men snarere fordi "prisen" for ikke at gøre det vil være for høj i form af aktivisters vrede, både aktivistiske investorer og sociale aktivister.

Overbevisningen om, at ESG-strategier har haft gavn af pandemien og sandsynligvis vil have gavn yderligere, bekræftes af forskellige undersøgelser og rapporter. Tidlige data viser, at bæredygtighedssektoren klarede sig bedre end konventionelle fonde i første kvartal af 2020. Ifølge Morningstar, som sammenlignede afkast i første kvartal for mere end 200 bæredygtighedsaktiefonde og børsnoterede fonde (ETF'er), klarede de bæredygtige fonde sig relativt bedre med et eller to procentpoint. En rapport fra BlackRock giver yderligere bevis for, at virksomheder med stærke ESG-vurderinger klarede sig bedre end deres konkurrenter under pandemien.[133]

Flere analytikere antydede, at denne overpræstation blot kunne have afspejlet den reducerede eksponering mod fossile brændstoffer i ESG-fonde og -strategier, men BlackRock hævder, at ESG-kompatible

Virksomheder (en anden måde at sige, at de følger princippet om stakeholderkapitalisme) har en tendens til at være mere modstandsdygtige på grund af deres holistiske forståelse af risikostyring. Det ser ud til, at jo mere modtagelig verden bliver for en bred vifte af makrorisici og -problemer, desto større er behovet for at omfavne stakeholderkapitalisme og ESG-strategier.

Debatten mellem dem, der mener, at stakeholderkapitalisme vil blive ofret på opsvingets alter, og dem, der argumenterer for, at det nu er tid til at "bygge bedre op igen", er langt fra løst. For hver Michael O'Leary (CEO for Ryanair), der mener, at COVID-19 vil sætte ESG-overvejelser "på hylden i et par år", er der en Brian Chesky (CEO for Airbnb), der er forpligtet til at omdanne sin virksomhed til en "stakeholdervirksomhed".[134] Uanset nogens mening om fordelene ved stakeholderkapitalisme og ESG-strategier og deres fremtidige rolle i tiden efter pandemien, vil ~~aktivisme~~ aktivisme dog gøre en forskel ved at forstærke tendensen. Sociale aktivister og mange aktivistiske investorer vil nøje undersøge, hvordan virksomheder opførte sig under pandemikrisen. Det er sandsynligt, at markederne eller forbrugerne, eller begge, vil straffe de virksomheder, der klarede sig dårligt på sociale områder. Et essay, der i april 2020 blev skrevet af Leo Strine, en indflydelsesrig dommer i det amerikanske erhvervsliv, hamrer pointen om en nødvendig ændring i virksomhedsledelse fast: "Vi betaler igen prisen for et virksomhedsledelsessystem, der mangler fokus på økonomisk soliditet, bæredygtig velstandsskabelse og retfærdig behandling af arbejdstagere. Alt for længe er aktiemarkedets magt over vores økonomi vokset på bekostning af andre interessenter, især arbejdstagere. Selvom den samlede velstand er vokset, er det sket på en skæv måde, der er urimelig over for størstedelen af de amerikanske arbejdstagere, der primært er ansvarlige for denne stigning. Skiftet til at tilfredsstille den umættelige efterspørgsel på aktiemarkedet har også ført til stigende niveauer af virksomhedsgæld og økonomisk risiko".[135]

For aktivister vil den anstændighed, som virksomhederne udviser (eller ikke udviser) under krisen, være altafgørende. Virksomheder vil i de kommende år blive bedømt på deres handlinger – afgørende ikke kun i en snæver kommerciel forstand, men set gennem en bredere social linse.

vil for eksempel glemme, at amerikanske flyselskaber i løbet af de sidste 10 år har brugt 96 % af deres pengestrøm på aktietilbagekøb, og at EasyJet i marts 2020 udbetalte et udbytte på 174 millioner pund til sine aktionærer (inklusive 60 millioner pund til grundlæggeren).^[136]

Den aktivisme, som virksomheder nu kan blive udsat for, går ud over de traditionelle rammer for social aktivisme (udenforstående) og investoraktivisme; med medarbejderaktivisme udvides den internt. I maj 2020, netop som pandemiens epicenter flyttede sig fra USA til Latinamerika, lykkedes det Google-medarbejdere, opmuntret af en rapport udgivet af Greenpeace, at overbevise virksomheden om ikke længere at bygge brugerdefinerede AI- og maskinlæringsalgoritmer til opstrømsudvinding i olie- og gasindustrien. ^[137]

— Adskillige sådanne eksempler i den seneste tid illustrerer stigende medarbejderaktivisme, lige fra miljøspørgsmål til sociale og inklusionsmæssige bekymringer. De giver et sigende eksempel på, hvordan forskellige typer aktivister lærer at arbejde sammen for at fremme målene og opnå en mere bæredygtig fremtid.

Samtidig er der sket en kraftig stigning i den ældste form for aktivisme: faglige aktioner. Især i USA, hvor mange funktionærer red af pandemien, mens de arbejdede hjemmefra, iscenesatte mange lavtlønnede essentielle arbejdere "ude i skyttegravene", som ikke havde andet valg end at gå på arbejde, en bølge af strejker og protester.^[138] Efterhånden som spørgsmål om arbejdstagersikkerhed, løn og goder bliver mere centrale, vil interessentkapitalismens dagsorden vinde i relevans og styrke.

2.2. Nulstilling af branchen

Som følge af nedlukningerne havde pandemien øjeblikkelig effekt på alle mulige brancher verden over. Denne indvirkning er vedvarende og vil fortsat kunne mærkes i de kommende år. Efterhånden som globale forsyningskæder omkonfigureres, forbrugernes efterspørgsel ændrer sig, regeringerne griber mere ind, markedsforholdene udvikler sig, og teknologien forstyrrer, vil virksomheder blive tvunget til løbende at tilpasse sig og genopfinde sig selv. Formålet med dette afsnit er ikke at give en præcis redegørelse for, hvordan hver enkelt branche kan udvikle sig, men snarere at illustrere med impressionistiske penselstrøg, hvordan nogle af de vigtigste træk og tendenser forbundet med pandemien vil påvirke specifikke brancher.

2.2.1. Social interaktion og affortætning *Effekter på rejser og turisme, hotel- og restaurationsbranchen, underholdning, detailhandel, luftfart og endda bilindustrien*

De måder, hvorpå forbrugerne interagerer med hinanden, samt hvad og hvordan de forbruger, er blevet betydeligt påvirket af pandemien. Derfor vil den efterfølgende nulstilling i forskellige brancher variere fundamentalt afhængigt af arten af den involverede økonomiske transaktion. I de brancher, hvor forbrugerne handler socialt og personligt, vil de første måneder og muligvis år af postpandemien være meget hårdere end for dem, hvor transaktionen kan foregå i større fysisk afstand eller endda virtuelt. I moderne økonomier sker en stor del af det, vi forbruger, gennem social interaktion: rejser og ferier, barer og restauranter, sportsbegivenheder og detailhandel, biografer og teatre, koncerter og festivaler, kongresser og konferencer, museer og biblioteker, uddannelse: de svarer alle til sociale forbrugsformer, der repræsenterer en betydelig del af den samlede økonomiske aktivitet og beskæftigelse (serviceydelser repræsenterer omkring 80 % af de samlede job i USA, hvoraf de fleste er "sociale" af natur). De kan ikke finde sted i den virtuelle verden, eller når de kan, kun i en afkortet og ofte suboptimal form (som en liveorkesteroptræden på en skærm). Brancher, der har social interaktion i centrum, er blevet hårdest ramt.

af nedlukningerne. Blandt dem er mange sektorer, der tilsammen udgør en meget betydelig andel af den samlede økonomiske aktivitet og beskæftigelse: rejser og turisme, fritid, sport, events og underholdning. I måneder og muligvis år vil de blive tvunget til at operere med reduceret kapacitet, ramt af det dobbelte slag af frygt for, at virussen vil begrænse forbruget, og indførelsen af reguleringer, der har til formål at imødegå denne frygt ved at skabe mere fysisk plads mellem forbrugerne. Offentligt pres for fysisk afstand vil fortsætte, indtil en vaccine er udviklet og kommercialiseret i stor skala (hvilket igen, ifølge de fleste eksperter, er meget usandsynligt, at det sker før tidligst første eller andet kvartal af 2021). I den mellemliggende periode er det sandsynligt, at folk vil rejse meget mindre både på ferie og/eller forretningsrejse, de vil gå sjældnere på restauranter, i biografer og teatre og vil beslutte, at det er sikrere at købe online i stedet for fysisk at gå i butikkerne. Af disse grundlæggende årsager vil de brancher, der er hårdest ramt af pandemien, også være de langsomste til at komme sig.

Især hoteller, restauranter, flyselskaber, butikker og kulturelle steder vil blive tvunget til at foretage dyre ændringer i den måde, de leverer deres tilbud på, for at tilpasse sig en ny normal efter pandemien, der vil kræve implementering af drastiske ændringer, der involverer ekstra plads, regelmæssig rengøring, beskyttelse af personale og teknologi, der begrænser kundernes interaktion med medarbejdere.

I mange af disse brancher, men især inden for hotel- og restaurationsbranchen og detailhandlen, vil små virksomheder lide uforholdsmæssigt hårdt, da de skal balansere mellem at overleve de nedlukninger, der er pålagt af nedlukningerne (eller en kraftigt reduceret forretning) og konkurs.

At operere med reduceret kapacitet og endnu strammere marginer betyder, at mange ikke vil overleve. Følgerne af deres fiasko vil få hårde konsekvenser for både de nationale økonomier og lokalsamfundene. Små virksomheder er den vigtigste motor for beskæftigelsesvækst og tegner sig i de fleste avancerede økonomier for halvdelen af alle job i den private sektor. Hvis et betydeligt antal af dem går konkurs, hvis der er færre butikker, restauranter og barer i et bestemt kvarter, vil hele samfundet blive påvirket, da arbejdsløsheden stiger, og efterspørgslen tørrer ind, hvilket sætter gang i en

en ond og nedadgående spiral, der påvirker et stadigt større antal små virksomheder i et bestemt samfund. Ringene vil i sidste ende sprede sig ud over lokalsamfundets grænser og påvirke, omend forhåbentlig i mindre grad, andre mere fjerntliggende områder. Den stærkt indbyrdes afhængige og sammenkoblede karakter af nutidens økonomi, industrier og virksomheder, der kan sammenlignes med den dynamik, der forbinder makrokategorierne, betyder, at hver især har en hurtig dominoeffekt på de andre på et utal af forskellige måder. Tag restauranter. Denne aktivitetssektor er blevet ramt af pandemien i en så dramatisk grad, at det ikke engang er sikkert, hvordan restaurantbranchen nogensinde vil komme tilbage. Som en restauratør udtrykte det: "Jeg, ligesom hundredvis af andre kokke i hele byen og tusindvis rundt om i landet, stirrer nu på spørgsmålet om, hvordan vores restauranter, vores karrierer, vores liv kan se ud, hvis vi overhovedet kan få dem tilbage." [139] I Frankrig og Storbritannien anslår flere branchestemmer, at op til 75 % af de uafhængige restauranter muligvis ikke overlever nedlukningerne og de efterfølgende sociale distanceringsforanstaltninger. De store kæder og fastfoodgiganter vil. Dette tyder igen på, at store virksomheder vil blive større, mens de mindste skrumper eller forsvinder. En stor restaurantkæde har for eksempel en bedre chance for at forblive operationel, da den drager fordel af flere ressourcer og i sidste ende mindre konkurrence i kølvandet på konkurser blandt mindre virksomheder. De små restauranter, der overlever krisen, bliver nødt til at genopfinde sig selv fuldstændigt. I mellemtiden, i tilfælde af dem, der lukker deres døre for altid, vil lukningen ikke kun påvirke restauranten og dens nærmeste personale, men også alle de virksomheder, der opererer i dens kredsløb: leverandørerne, landmændene og lastbilchaufførerne.

I den anden ende af størrelsesspektret vil nogle meget store virksomheder blive ofre for den samme knibe som de meget små. Især flyselskaber vil stå over for lignende begrænsninger med hensyn til forbrugernes efterspørgsel og regler for social distancering. Den tre måneder lange nedlukning har efterladt luftfartsselskaber over hele verden i en katastrofal situation med stort set nul indtægter og udsigt til titusindvis af jobnedskæringer. British Airways har for eksempel annonceret, at de vil skære op til 30 % af deres nuværende arbejdsstyrke på 42.000 ansatte. I skrivende stund (midten af juni

2020), er genstarten måske lige ved at begynde. Det vil vise sig at være ekstremt udfordrende, og en genopretning forventes at tage år. Forbedringen vil begynde inden for fritidsrejser, og erhvervsrejser vil følge efter. Som diskuteret i næste afsnit kan forbrugsvanerne dog ændre sig permanent. Hvis mange virksomheder beslutter at rejse mindre for at reducere omkostningerne og erstatte fysiske møder med virtuelle, når det er muligt, kan virkningen på luftfartsselskabernes genopretning og endelige rentabilitet være dramatisk og varig. Før pandemien tegnede erhvervsrejser sig for 30 % af flyselskabernes volumen, men 50 % af omsætningen (takket være dyrere sæder og bookinger i sidste øjeblik). I fremtiden forventes dette at ændre sig, hvilket gør rentabiliteten for nogle individuelle luftfartsselskaber meget usikker og tvinger hele branchen til at genoverveje den langsigtede struktur på det globale luftfartsmarked.

Når man vurderer den endelige effekt på en bestemt branche, skal den komplette kæde af konsekvenser tage højde for, hvad der sker i tilstødende brancher, hvis skæbne i høj grad afhænger af, hvad der sker i den opstrøms eller "i toppen". For at illustrere dette ser vi kort på tre brancher, der er fuldstændig afhængige af luftfartssektoren: lufthavne (infrastruktur og detailhandel), fly (luftfart) og biludlejning (bilsektoren).

Lufthavne står over for de samme udfordringer som flyselskaber: jo færre mennesker flyver, jo mindre transiterer de via lufthavne. Dette påvirker igen forbrugsniveauet i de forskellige butikker og restauranter, der udgør økosystemet i alle internationale lufthavne over hele verden. Derudover kan erfaringerne med lufthavne i en verden efter COVID-19, med længere ventetider, stærkt begrænset eller endda ingen håndbagage og andre potentielt ubelejlige foranstaltninger til social distancering, undergrave forbrugernes ønske om at rejse med fly for fornøjelsens skyld. Forskellige brancheforeninger advarer om, at implementeringen af politikker til social distancering ikke blot vil begrænse lufthavnskapaciteten til 20-40 %, men sandsynligvis også vil gøre hele oplevelsen så ubehagelig, at den bliver afskrækkende.

Dramatisk påvirket af nedlukningerne begyndte flyselskaberne at annullere eller udsætte ordrer på nye fly og ændre deres valg af bestemte modeller, hvilket havde alvorlige konsekvenser for luftfartsindustrien.

industrien. Som en direkte konsekvens og i den nærmeste fremtid vil de store civile flymonteringsanlæg operere med reduceret kapacitet, med kaskadeeffekter på hele deres værdikæde og leverandørnetværk. På længere sigt vil ændringer i efterspørgslen fra luftfartsselskaber, der revurderer deres behov, føre til en fuldstændig revurdering af produktionen af civile fly. Dette gør forsvars- og luftfartssektoren til en undtagelse og et relativt sikkert tilflugtssted. For nationalstater gør de usikre geopolitiske udsigter det bydende nødvendigt at opretholde ordrer og indkøb, men likviditetsbegrænsede regeringer vil kræve bedre betalingsbetingelser.

Ligesom lufthavne er biludlejningsfirmaer næsten udelukkende afhængige af flyselskabernes volumen. Hertz, et stærkt forgældet selskab med en flåde på 700.000 biler, der overvældende holdt stille under nedlukningerne, indgav konkursbegæring i maj. Som for så mange andre virksomheder viste COVID-19 sig at være den sidste dråbe, der fik bægeret til at løbe tør.

2.2.2. Adfærdsændringer – permanente vs. forbigående **Effekter på** ***detailhandel, ejendomme og uddannelse***

Nogle af de adfærdsændringer, der blev observeret under nedlukningerne, vil sandsynligvis ikke blive helt vendt i tiden efter pandemien, og nogle kan endda blive permanente. Hvordan dette præcist vil udspille sig, er fortsat meget usikkert. Nogle få forbrugsmønstre kan vende tilbage til langsigtede trendlinjer (sammenlignbare med flyrejser efter 11. september), omend i et ændret tempo. Andre vil utvivlsomt accelerere, såsom onlinetjenester. Nogle kan blive udskudt, såsom at købe en bil, mens nye permanente forbrugsmønstre kan opstå, såsom køb forbundet med grønnere mobilitet.

Meget af dette er stadig ukendt. Under nedlukningerne blev mange forbrugere tvunget til at lære at gøre tingene selv (bage brød, lave mad fra bunden, klippe deres eget hår osv.) og følte behov for at bruge penge forsigtigt. Hvor rodfæstede vil disse nye vaner og former for "gør-det-selv" og selvforbrug blive i tiden efter pandemien? Det samme kan gælde for studerende, der i nogle lande betaler ublu gebyrer for videregående uddannelser. Efter en

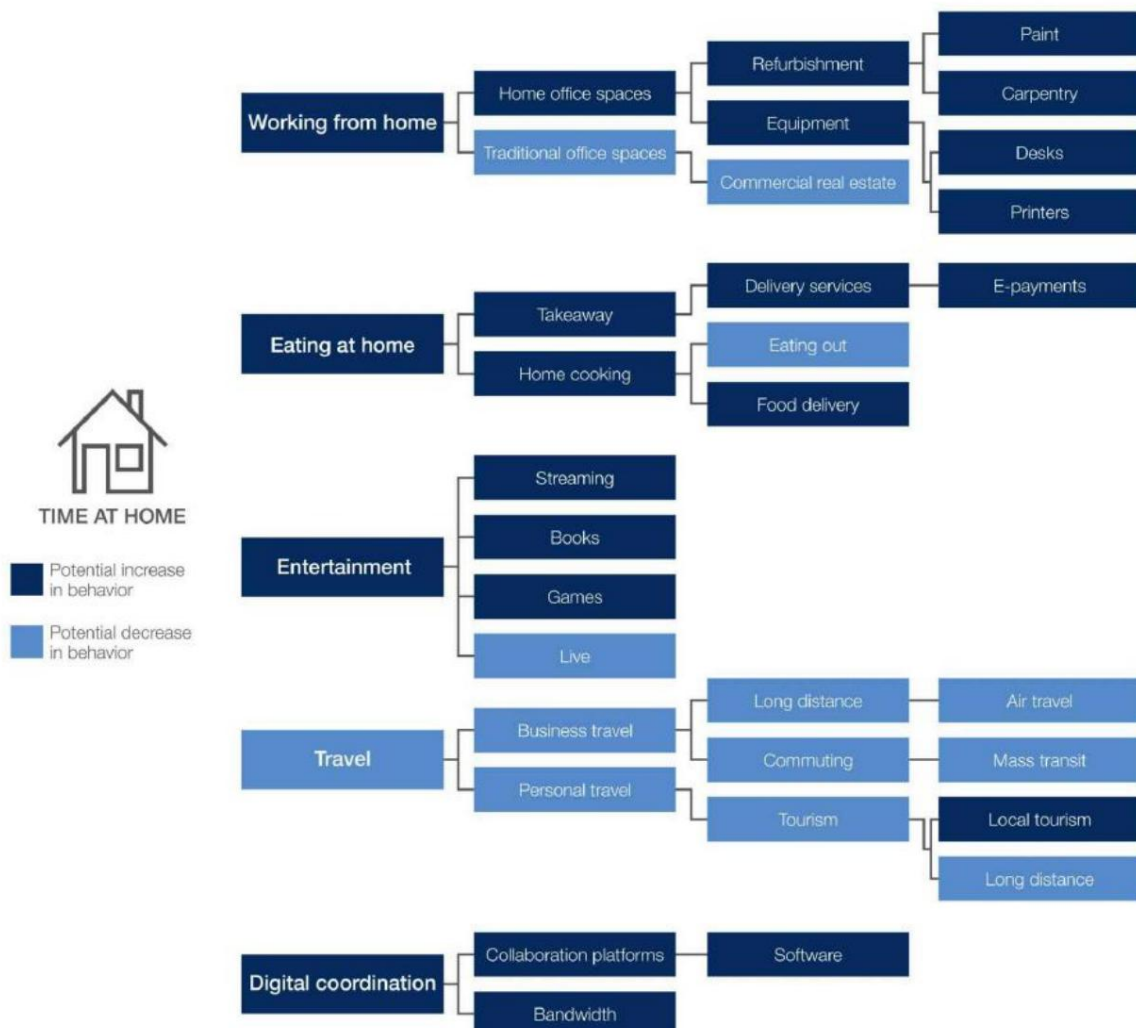
trimester brugt på at se deres professorer på deres skærme, vil de så begynde at sætte spørgsmålstejn ved de høje omkostninger ved uddannelse?

For at forstå den ekstreme kompleksitet og usikkerhed ved denne udvikling i forbrugeradfærd, lad os vende tilbage til eksemplet med online shopping versus fysisk detailhandel. Som nævnt er det meget sandsynligt, at fysiske butikker vil tabe betydeligt til fordel for online shopping. Forbrugerne er måske villige til at betale lidt ekstra for at få tunge og store produkter, såsom flasker og husholdningsartikler, leveret til dem. Supermarkedernes butiksareal vil derfor skrumpes ind og komme til at ligne dagligvarebutikker, hvor kunderne går hen for at købe relativt små mængder af specifikke fødevarer. Men det kan også være tilfældet, at der vil blive brugt færre penge på restauranter, hvilket tyder på, at på steder, hvor en høj procentdel af folks madbudget traditionelt gik til restauranter (f.eks. 60 % i New York City), kan disse midler omdirigeres til og gavne byernes supermarkeder, efterhånden som byboerne genopdager glæden ved at lave mad derhjemme. Det samme fænomen kan ske med underholdningsbranchen. Pandemien kan øge vores angst for at sidde i et lukket rum med fuldstændig fremmede, og mange mennesker beslutter måske, at det er klogest at blive hjemme for at se den seneste film eller opera. En sådan beslutning vil gavne lokale supermarkeder på bekostning af barer og restauranter (selvom muligheden for online takeaway-måltidslevering kunne være en livline for sidstnævnte). Der var adskillige eksempler på, at dette skete på ad hoc-måde i byer over hele verden under nedlukninger. Kunne det måske blive et vigtigt element i nogle restaurants nye forretningsoverlevelsesplan efter COVID-19? Der er andre første runde-effekter, der er meget lettere at forudse. Renlighed er en af dem. Pandemien vil helt sikkert øge vores fokus på hygiejne.

En ny besættelse af renlighed vil især medføre skabelsen af nye former for emballage. Vi vil blive opfordret til ikke at røre ved de produkter, vi køber. Simple fornøjelser som at dufte til en melon eller presse en frugt vil blive set ned på og kan endda blive en saga blot.

En enkelt holdningsændring vil have mange forskellige konsekvenser, der hver især har en særlig effekt på én specifik person.

industrien, men i sidste ende påvirker det mange forskellige brancher gennem ringvirkninger. Følgende figur illustrerer dette punkt for blot én ændring: at bruge mere tid derhjemme:

Figur 2: Potentielle konsekvenser af at bruge mere tid derhjemme

Kilde: Reeves, Martin m.fl., "Sensing and Shaping the Post-COVID Era", BCG Henderson Institute, 3. april 2020, <https://www.bcg.com/publications/2020/8-ways-companies-can-shape-reality-post-covid-19.aspx>

Den ophedede debat om, hvorvidt (eller i hvilket omfang) vi vil arbejde hjemmefra i fremtiden og som følge heraf tilbringe mere tid derhjemme, har fundet sted siden pandemiens start. Nogle analytikere hævder, at byernes (især de største) grundlæggende appel som pulserende centre for økonomisk aktivitet, socialt liv og kreativitet vil vare ved. Andre frygter, at coronavirussen har udløst et fundamentalt holdningsskifte. De hævder, at COVID-19 har været et vendepunkt og forudsiger, at byboere i alle aldre, der konfronteres med manglerne ved byforurening og underdimensionerede, overprissatte boliger, over hele verden vil beslutte at flytte til steder med mere grønt, mere plads, mindre forurening og lavere priser. Det er for tidligt at sige, hvilken lejr der får ret, men det er sikkert, at selv en relativt lille procentdel af mennesker, der flytter væk fra de største knudepunkter (som New York, Hong Kong SAR, London eller Singapore), vil have en uforholdsmæssig stor effekt på mange forskellige brancher (profit skabes altid i marginalen). Ingen steder er denne virkelighed mere tydelig end i ejendomsbranchen og især inden for erhvervsejendomme.

Erhvervsejendomsbranchen er en essentiel drivkraft for global vækst. Dens samlede markedsværdi overstiger værdien af alle aktier og obligationer tilsammen globalt. Før pandemikrisen led den allerede af et overudbud. Hvis nødpraksisen med at arbejde hjemmefra bliver en etableret og udbredt vane, er det svært at forestille sig, hvilke virksomheder (hvis nogen) der vil absorbere dette overudbud ved at skynde sig at leje overskydende kontorlokaler.

Måske vil der være få investeringsfonde, der er klar til at gøre det, men de vil være undtagelsen, hvilket tyder på, at erhvervsejendomme stadig har meget mere at falde i. Pandemien vil gøre ved erhvervsejendomme, hvad den har gjort ved så mange andre problemer (både makro- og mikro): den vil accelerere og forstærke den allerede eksisterende tendens.

Kombinationen af en stigning i antallet af "zombie"-virksomheder (dem, der bruger gæld til at finansiere mere gæld, og som ikke har genereret nok penge i løbet af de seneste år til at dække deres rentekomkostninger), der går konkurs, og en stigning i antallet af personer, der arbejder hjemmefra, betyder, at der vil være langt færre lejere til at leje tomme kontorbygninger. Ejendomsudviklere (for eksempel

(for det meste højt gearede selv) vil derefter begynde at opleve en bølge af konkurser, hvor de største og systemisk vigtige skal reddes af deres respektive regeringer. I mange af de bedste byer verden over vil ejendomspriserne derfor falde over en lang periode og punktere den globale ejendomsboble, der har været undervejs i årevis. I et vist omfang gælder den samme logik for boligejendomme i store byer. Hvis tendensen med at arbejde hjemmefra tager fart, betyder kombinationen af, at pendling ikke længere er en overvejelse, og manglen på jobvækst, at den yngre generation ikke længere vil vælge at have råd til at leje eller købe en bolig i dyre byer. Uundgåeligt vil priserne derefter falde. Derudover vil mange have indset, at det er mere klimavenligt og mindre stressende at arbejde hjemmefra end at skulle pendle til et kontor.

Muligheden for at arbejde hjemmefra betyder, at de største knudepunkter, der har nydt godt af højere økonomisk vækst end andre byer eller regioner i deres nærhed, kan begynde at miste arbejdstagere til det næste niveau af vækstbyer. Dette fænomen kan til gengæld skabe en bølge af stigende stjernebyer eller -regioner, der tiltrækker folk, der søger en bedre livskvalitet takket være mere plads til mere overkommelige priser.

Trods alt ovenstående er tanken om, at udbredt fjernarbejde skal blive normen, måske for usandsynlig til at kunne ske på nogen meningsfuld måde. Har vi ikke så ofte hørt, at optimering af "vidensarbejde" (i virkeligheden den nemmeste sektor at arbejde på fjernt) afhænger af omhyggeligt designede kontormiljøer?

Teknologibranchen, der har modstået et sådant skridt så længe ved massivt at investere i sofistikerede campusser, ændrer nu mening i lyset af nedlukningserfaringen. Twitter var den første virksomhed, der forpligtede sig til fjernarbejde. I maj informerede Jack Dorsey, virksomhedens administrerende direktør, medarbejderne om, at mange af dem ville få lov til at arbejde hjemmefra, selv efter at COVID-19-pandemien aftager, med andre ord - permanent. Andre tech-virksomheder som Google og Facebook har også forpligtet sig til at tillade deres personale at fortsætte med at arbejde hjemmefra i det mindste indtil udgangen af 2020.

Anekdotisk bevismateriale tyder på, at andre globale virksomheder fra forskellige brancher vil træffe lignende beslutninger og lade en del af deres personale arbejde

fjerntliggende del af tiden. Pandemien har muliggjort noget, der virkede utænkeligt i et sådant omfang for bare et par måneder siden.

Kunne noget lignende, og lige så forstyrrende, ske med videregående uddannelser? Kunne man forestille sig en verden, hvor langt færre studerende vil modtage deres uddannelse på en campus? I maj eller juni 2020, midt i nedlukninger, blev studerende tvunget til at studere og dimittere eksternt, og mange spekulerede ved slutningen af semesteret på, om de fysisk ville vende tilbage til deres campus i september. Samtidig begyndte universiteterne at skære ned på deres budgetter og overvejede, hvad denne hidtil usete situation kunne betyde for deres forretningsmodel. Skulle de gå online eller ej? I tiden før pandemien tilbød de fleste universiteter nogle kurser online, men afstod altid fra fuldt ud at omfavne onlineuddannelse. De mest anerkendte universiteter nægtede at tilbyde virtuelle grader af frygt for, at dette kunne udvande deres eksklusive udbud, gøre nogle af deres fakultetsmedlemmer overflødige og endda true selve eksistensen af den fysiske campus. I tiden efter pandemien vil dette ændre sig. De fleste universiteter – især de dyre i den angelsaksiske verden – bliver nødt til at ændre deres forretningsmodel eller gå konkurs, fordi COVID-19 har gjort den forældet. Hvis onlineundervisningen fortsatte i september (og muligvis derefter), ville mange studerende ikke tolerere at betale den samme høje studieafgift for virtuel uddannelse, kræve en reduktion i gebyrer eller udsætte deres indskrivning. Derudover ville mange potentielle studerende sætte spørgsmålstegn ved relevansen af at udbetale uoverkommelige omkostninger til videregående uddannelse i en verden præget af høj arbejdsløshed. En potentiel løsning kunne ligge i en hybridmodel. Universiteterne ville derefter massivt udvide onlineuddannelse, samtidig med at de opretholder en tilstedeværelse på campus for en anden gruppe af studerende. I få tilfælde er dette allerede blevet gjort med succes, især på Georgia Tech for en online kandidatgrad i datalogi.[140] Ved at gå denne hybride vej ville universiteterne udvide adgangen og samtidig reducere omkostningerne. Spørgsmålet er dog, om denne hybridmodel er skalerbar og reproducerbar for universiteter, der ikke har ressourcerne til at investere i teknologi og i et eksklusivt bibliotek med indhold af høj kvalitet. Men den hybride karakter af onlineuddannelse

kan også tage en anden form ved at kombinere fysiske studier og online studier inden for én læseplan gennem online chats og brugen af apps til vejledning og andre former for støtte og hjælp. Dette har den fordel, at det strømliner læringsoplevelsen, men ulempen er, at det sletter en stor del af det sociale liv og personlige interaktioner på en campus. I sommeren 2020 synes tendensens retning at være klar: uddannelsesverdenen, ligesom for så mange andre brancher, vil blive delvist virtuel.

2.2.3.

Modstandsdygtighed Effekter på big tech, sundhed og velvære, bank- og forsikringsbranchen, bilindustrien, elektricitet

Under pandemien fik kvaliteten af modstandsdygtighed, eller evnen til at trives under vanskelige omstændigheder, popularitet og blev det centrale buzzword – overalt! Forståeligt nok. For dem, der var heldige nok til at befinde sig i brancher, der "naturligt" var modstandsdygtige over for pandemien, var krisen ikke kun mere tålelig, men endda en kilde til profitable muligheder i en vanskelig tid for de fleste. Især tre brancher vil blomstre (samlet set) i tiden efter pandemien: big tech, sundhed og velvære. I andre brancher, der er blevet hårdt ramt af krisen, er det at vise modstandsdygtighed, der vil gøre forskellen på, om man kommer sig efter det pludselige, eksogene COVID-19-chok eller om man bliver offer for det. Bank-, forsikrings- og bilsektoren er tre forskellige eksempler på brancher, der er nødt til at opbygge større modstandsdygtighed for at komme igennem den dybe og langvarige recession forårsaget af sundhedskrisen.

I det store og hele var big tech-industrien den robuste industri **par excellence**, da den kom ud af denne periode med radikale forandringer som den største modtager. Under pandemien, da virksomheder og deres kunder blev tvunget til at gå digitalt, fremskynde onlineplaner, tage nye netværkssværktøjer i brug og begynde at arbejde hjemmefra, blev teknologi en absolut nødvendighed, selv blandt traditionelt tilbageholdende kunder. Af denne grund ramte den samlede markedsværdi af de førende tech-
virksomheder rekord efter rekord under nedlukningerne og steg endda tilbage over niveauet før udbruddet startede. Af grunde, der uddybes andetsteds i denne bog, er dette

Fænomenet vil sandsynligvis ikke aftage lige foreløbig, tværtimod.

Modstandsdygtighed, ligesom al god praksis, begynder hjemme hos os, så vi kan med rette antage, at vi i tiden efter pandemien kollektivt vil blive mere bevidste om vigtigheden af vores egen fysiske og mentale modstandsdygtighed. Ønsket, drevet af større nødvendighed, om at føle sig fysisk og mentalt godt tilpas og behovet for at styrke vores immunforsvar betyder, at velvære og de sektorer i wellnessbranchen, der er positioneret til at hjælpe med at levere dem, vil fremstå som stærke vindere. Folkesundhedens rolle vil også udvikle sig og udvides. Velvære skal adresseres holistisk; vi kan ikke have det individuelt godt i en verden, der er syg. Derfor vil planetarisk omsorg være lige så vigtig som personlig pleje, en ækvivalens, der stærkt understøtter fremme af principper, vi tidligere har diskuteret, såsom interessenkapitalisme, den cirkulære økonomi og ESG-strategier.

På virksomhedsniveau, hvor de sundhedsmæssige konsekvenser af miljøforringelse bliver stadig tydeligere, vil spørgsmål som luftforurening, vandforvaltning og respekt for biodiversitet blive altafgørende.

At være "ren" vil være et bydende nødvendigt krav for industrien såvel som en bydende nødvendighed pålagt af forbrugeren.

Ligesom i enhver anden branche vil digitalisering spille en betydelig rolle i at forme fremtidens velvære. Kombinationen af kunstig intelligens, tingenes internet (IoT), sensorer og bærbar teknologi vil give ny indsigt i personlig velvære. De vil overvåge, hvordan vi har det, og hvordan vi har det, og vil gradvist udviske grænserne mellem offentlige sundhedssystemer og personlige sundhedssystemer – en skelnen, der med tiden vil bryde sammen. Datastrømme inden for mange forskellige domæner, lige fra vores miljøer til vores personlige forhold, vil give os langt større kontrol over vores egen sundhed og velvære. I verden efter COVID-19 vil præcis information om vores CO₂-aftryk, vores indvirkning på biodiversiteten, om toksiciteten af alle de ingredienser, vi forbruger, og de miljøer eller rumlige kontekster, hvori vi udvikler os, generere betydelige fremskridt med hensyn til vores bevidsthed om kollektiv og individuel velvære.

Brancherne bliver nødt til at være opmærksomme.

Den kollektive søgen efter modstandsdygtighed gavner også sportsbranchen, tæt forbundet med velvære. Da det nu er velkendt, at fysisk aktivitet i høj grad bidrager til sundheden, vil sport i stigende grad blive anerkendt som et billigt værktøj til et sundere samfund.

Derfor vil regeringer fremme deres udøvelse og anerkende den ekstra fordel, at sport er et af de bedste værktøjer til inklusion og social integration. I en periode kan social distancering begrænse udøvelsen af visse sportsgrene, hvilket igen vil gavne den stadigt kraftigere ekspansion af e-sport. Teknologi og digital er aldrig langt væk!

Fire brancher, der har kæmpet med en række særlige udfordringer som følge af pandemikrisen, illustrerer den forskelligartede karakter af modstandsdygtighed. Inden for banksektoren handler det om at være forberedt på den digitale transformation. Inden for forsikring handler det om at være forberedt på de kommende retssager. Inden for bilindustrien handler det om at være forberedt på den kommende forkortelse af forsyningskæder.

I elsektoren handler det om at være forberedt på den uundgåelige energiomstilling. Udfordringerne er de samme inden for hver branche, og kun de mest robuste og bedre forberedte virksomheder inden for hver enkelt vil være i stand til at "konstruere" et vellykket resultat.

På grund af karakteren af deres aktivitet, når en økonomisk krise opstår, har banker en tendens til at befinde sig i stormens epicentrum. Med COVID-19 er risikoen fordoblet i intensitet. For det første skal bankerne forberede sig på muligheden for, at forbrugerlikviditetskrisen udvikler sig til en større virksomhedssolvenskrise, i hvilket tilfælde deres modstandsdygtighed vil blive alvorligt testet. For det andet skal de tilpasse sig den måde, hvorpå pandemien udfordrer traditionelle bankvaner, en anden form for modstandsdygtighed, der kræver yderligere tilpasningsevne. Den første risiko tilhører kategorien af "traditionelle" finansielle risici, som bankerne har haft årevis til at forberede sig på. Den håndteres gennem kapital- og likviditetsbuffere, der skal være robuste nok til at modstå et større chok. I tilfælde af COVID-19-krisen vil testen af modstandsdygtighed komme, når mængden af misligholdte lån begynder at stige. Situationen er helt anderledes for den anden kategori af risici. Næsten natten over stod detail-, erhvervs- og investeringsbanker over for en (ofte)

den uventede situation med at skulle gå online. Umuligheden af at møde kolleger, kunder eller andre handlende personligt, nødvendigheden af at bruge kontaktløs betaling og tilsynsmyndighedernes opfordring til at bruge netbank og onlinehandel under fjernarbejde betød alt sammen, at hele bankbranchen måtte bevæge sig mod digital bankvirksomhed med et pennestrøg. COVID-19 har tvunget alle banker til at accelerere en digital transformation, der nu er kommet for at blive, og som har intensiveret cybersikkerhedsrisici (hvilket igen kan have konsekvenser for den systemiske stabilitet, hvis de ikke afbødes ordentligt). De, der er sakket bagud og har misset det digitale højhastighedstog, vil have meget svært ved at tilpasse sig og overleve.

I forsikringsbranchen er der blevet fremsat mange forskellige COVID-19-relaterede krav under forskellige typer af husstands- og erhvervsforsikringer, herunder erhvervsejendoms- og driftsafbrydelses-, rejse-, livs-, sundheds- og ansvarsforsikring (som arbejdsskadeerstatning og ansvar i forbindelse med ansættelsespraksis). Pandemien udgør en særlig risiko for forsikringsbranchen, fordi dens eksistens og funktion er baseret på princippet om risikospredning, som effektivt blev undertrykt, da regeringer besluttede at indføre en nedlukning. Af denne grund har hundredtusindvis af virksomheder verden over ikke været i stand til at indgive krav med succes og står enten over for måneders (hvis ikke år) retssager eller ruin. I maj 2020 anslog forsikringsbranchen, at pandemien potentielt kunne koste mere end 200 milliarder dollars, hvilket gør den til en af de dyreste begivenheder i forsikringsbranchens historie (omkostningerne vil stige, hvis nedlukningerne varer ud over den periode, der blev betragtet, da prognosen blev udarbejdet). For forsikringsbranchen består udfordringen efter COVID-19 i at imødekomme kundernes udviklende beskyttelsesbehov ved at opbygge større modstandsdygtighed over for en bred vifte af potentielt "uforsikringbare" katastrofale chok som pandemier, ekstreme vejrbegebenheder, cyberangreb og terrorisme. Den skal gøre det, samtidig med at den navigerer i et miljø med ekstremt lave renter, samtidig med at den forbereder sig på forventede retssager og muligheden for hidtil usete krav og tab.

I de seneste par år har bilindustrien været ramt af en stigende storm af udfordringer, lige fra handels- og geopolitisk usikkerhed, faldende salg og CO₂-udledning til hurtigt skiftende kundeefterspørgsel og den mangesidede karakter af den stigende konkurrence inden for mobilitet (elbiler, selvkørende biler, delt mobilitet). Pandemien har forværret disse udfordringer ved at øge den betydelige usikkerhed, som branchen står over for, især med hensyn til forsyningskæder. I de tidlige stadier af udbruddet havde manglen på kinesiske komponenter en skadelig indvirkning på den globale bilproduktion. I de kommende måneder og år bliver branchen nødt til at gentænke hele sin organisation og sine driftsmåder på baggrund af reducerede forsyningskæder og et sandsynligt fald i bilsalget.

Gennem pandemiens efterfølgende faser, og især under nedlukningerne, spillede elsektoren en afgørende rolle i at gøre det muligt for det meste af verden at fortsætte digitalt, hospitalerne at køre og alle essentielle industrier at fungere normalt.

Trods de betydelige udfordringer som følge af cybertrusler og ændringer i efterspørgselsmønstre, har elektriciteten holdt stand og bevist sin modstandsdygtighed over for chok. Fremadrettet er elsektoren nødt til at tage udfordringen med at accelerere sin energiomstilling op. Kombinationen af investeringer i progressiv energiinfrastruktur (som f.eks. i vedvarende energi, brintrørledninger og opladningsnetværk til elbiler) og ombygning af industrielle klynger (som f.eks. elektrificering af den energi, der kræves til kemisk produktion) har potentiale til at understøtte den økonomiske genopretning (ved at skabe beskæftigelse og økonomisk aktivitet), samtidig med at den øger energisektorens samlede modstandsdygtighed med hensyn til produktion af ren energi.

Mikro-nulstillingen vil tvinge alle virksomheder i alle brancher til at eksperimentere med nye måder at drive forretning, arbejde og drive forretning på. De, der bliver fristet til at vende tilbage til den gamle måde at gøre tingene på, vil fejle. De, der tilpasser sig med smidighed og fantasi, vil i sidste ende vende COVID-19-krisen til deres fordel.

3. INDIVIDUEL NULSTILLING

Ligesom makro- og mikroeffekter vil pandemien have vidtrækkende og forskelligartede konsekvenser for os alle som individer.

For mange har det allerede været livsforstyrrende. COVID-19 har til dato tvunget et flertal af mennesker verden over til at selvisolere sig fra familie og venner, har kastet personlige og professionelle planer ud i fuldstændig uorden og har dybt undermineret deres følelse af økonomisk og til tider psykologisk og fysisk sikkerhed. Vi er alle blevet mindet om vores medfødte menneskelige skrøbelighed, vores svagheder og vores fejl. Denne erkendelse kombineret med den stress, som nedlukningerne har medført, og den samtidige dybe følelse af usikkerhed om, hvad der kommer, kan, omend i det skjulte, ændre os og den måde, vi forholder os til andre mennesker og til vores verden på.

For nogle kan det, der starter som en forandring, ende som en individuel nulstilling.

3.1. Omdefinering af vores menneskelighed

3.1.1. De bedre engle i vores natur... eller ej

Psykologer påpeger, at pandemien, ligesom de fleste transformative begivenheder, har evnen til at bringe det bedste og det værste frem i os. Engle eller djævl: hvad er beviserne indtil videre?

Ved første øjekast ser det ud til, at pandemien har bragt folk sammen. I marts 2020 gav billeder fra Italien, det hårdest ramte land på det tidspunkt, indtryk af, at den kollektive "krigsindsats" var en af de eneste uventede fordele ved COVID-19-katastrofen, der ramte landet. Da hele befolkningen gik i lockdown derhjemme, viste utallige eksempler, at folk som følge heraf ikke kun havde mere tid til hinanden, men også syntes at være mere venlige over for hinanden. Udløsningsmulighederne for denne øgede kollektive følsomhed spændte fra berømte operasangere, der optrådte for deres naboer fra deres balkon, til et natligt ritual, hvor befolkningen sang sundhedsarbejdernes lovsang (et fænomen, der strakte sig til næsten hele Europa) plus forskellige handlinger af gensidig hjælp og støtte til dem i nød. Italien gik på en måde forrest, og siden har der gennem hele isolationsperioden og i hele verden været sammenlignelige udbredte eksempler på bemærkelsesværdig, personlig og social solidaritet. Overalt synes simple handlinger af venlighed, generøsitet og altruisme at være ved at blive normen. Med hensyn til, hvad vi værdsætter, kom begreberne samarbejde, fællesskabsideer, ofring af egeninteresse for det fælles bedste og omsorg i forgrunden. Omvendt blev manifestationer af individuel magt, popularitet og prestige set ned på og overskyggede endda appellen hos de "rige og berømte", der forsvandt i takt med pandemien. En kommentator bemærkede, at coronavirussen havde den effekt, at den hurtigt "afviklede kendiskulturen" - et centralt træk ved vores modernitet - og bemærkede: "Drømmen om klassemobilitet forsvinder, når samfundet lukker ned, økonomien går i stå, dødstallet stiger, og alles fremtid er frosset fast i deres egen overfyldte lejlighed eller paladsagtige palæ. Forskellen mellem de to har aldrig været mere tydelig." [141] En række af sådanne observationer

har ikke blot fået sociale kommentatorer, men også den brede offentlighed til at overveje, om pandemien formåede at bringe det bedste frem i os og dermed udløse en søgen efter højere mening. Mange spørgsmål kom i tankerne, såsom: Kan pandemien føre til bedre selv og en bedre verden? Vil den blive efterfulgt af et værdiskifte? Vil vi blive mere villige til at pleje vores menneskelige bånd og mere bevidste om at opretholde vores sociale forbindelser? Kort sagt: Vil vi blive mere omsorgsfulde og medfølelse?

Hvis historien skal være en rettesnor, så bringer naturkatastrofer som orkaner og jordskælv mennesker sammen, mens pandemier gør det modsatte: de driver dem fra hinanden. Årsagen kunne være følgende: Konfronteret med en pludselig, voldsom og ofte kortvarig naturkatastrofe knytter befolkninger sig sammen og har en tendens til at komme sig relativt hurtigt. I modsætning hertil er pandemier længerevarende begivenheder, der ofte fremkalder vedvarende følelser af mistillid (over for andre), der er rodfast i en urlig frygt for at dø. Psykologisk set er den vigtigste konsekvens af pandemien at generere en fænomenal mængde usikkerhed, der ofte bliver en kilde til angst. Vi ved ikke, hvad morgendagen vil bringe (Vil der komme endnu en bølge af COVID-19? Vil det påvirke de mennesker, jeg elsker? Vil jeg beholde mit job?), og en sådan mangel på sikkerhed gør os urolige og bekymrede.

Som mennesker higer vi efter sikkerhed, deraf behovet for "kognitiv lukning", alt, der kan hjælpe med at fjerne den usikkerhed og tvetydighed, der lammer vores evne til at fungere "normalt". I forbindelse med en pandemi er risiciene komplekse, vanskelige at forstå og stort set ukendte. Konfronteret med dette er vi mere tilbøjelige til at skære ned på kræfterne end at se på andres behov, som det har tendens til at ske ved pludselige naturkatastrofer (eller ej) (og faktisk i modsætning til de fremherskende førstehåndsindtryk, der formidles af medierne). Dette bliver til gengæld en dyb kilde til skam, en central følelse, der driver folks holdninger og reaktioner under pandemier. Skam er en moralsk følelse, der er lig med at have det dårligt: en ubehagelig følelse, der blander fortrydelse, selvhad og en vag følelse af "vanære" over ikke at gøre det "rigtige". Skam er blevet beskrevet og analyseret i utallige romaner og litterære tekster skrevet om historiske udbrud. Den kan tage former som

radikal og forfærdelig som forældre, der overlader deres børn til deres skæbne. I begyndelsen af ***Dekameronen***, en serie noveller, der fortæller historien om en gruppe mænd og kvinder, der søger ly i en villa, mens den Sorte Død hærgede Firenze i 1348, skriver Boccaccio, at: "fædre og mødre viste sig at overlade deres egne børn, uopmærksomme, ubesøgte, til deres skæbne". I samme ånd fortæller talrige litterære beretninger om tidligere pandemier, fra Defoes ***En dagbog fra pesteåret*** til Manzoni's ***De forlovede***, hvordan frygten for døden så ofte ender med at tilsidesætte alle andre menneskelige følelser. I enhver situation er individer tvunget til at træffe beslutninger om at redde deres egne liv, der resulterer i dyb skam på grund af egoismen i deres endelige valg.

Heldigvis er der altid undtagelser, som vi så mest gribende under COVID-19, såsom blandt sygeplejerskerne og lægerne, hvis mange handlinger af medfølelse og mod ved så mange lejligheder gik langt ud over deres professionelle pligt. Men de synes at være netop det – undtagelser! I ***The Great Influenza***, [\[142\]](#) en bog, der analyserer den spanske syges virkninger på USA ved slutningen af Første Verdenskrig, fortæller historikeren John Barry, at sundhedsarbejdere ikke kunne finde nok frivillige til at hjælpe. Jo mere virulent influenzaen blev, jo færre mennesker var villige til at melde sig frivilligt. Den kollektive følelse af skam, der fulgte, kan være en af grundene til, at vores generelle viden om pandemien i 1918-1919 er så sparsom, på trods af at den alene i USA dræbte 12 gange flere mennesker end selve krigen. Dette forklarer måske også, hvorfor der indtil videre er skrevet så få bøger eller skuespil om den.

Psykologer fortæller os, at kognitiv lukning ofte kræver sort-hvid tænkning og forenkede løsninger [\[143\]](#) – et terræn, der er gunstigt for konspirationsteorier og spredning af rygter, falske nyheder, usandheder og andre skadelige ideer. I en sådan kontekst søger vi lederskab, autoritet og klarhed, hvilket betyder, at spørgsmålet om, hvem vi stoler på (inden for vores nærmiljø og blandt vores ledere), bliver kritisk. Som følge heraf bliver det modsatte spørgsmål om, hvem vi ikke stoler på, også kritisk. I stressede situationer øges appellen til samhørighed og enhed, hvilket fører til, at vi samles omkring vores klan eller vores

gruppe, og generelt at blive mere omgængelige inden for den, men ikke bag den. Det virker kun naturligt, at vores følelse af sårbarhed og skrøbelighed øges, ligesom vores afhængighed af dem omkring os, som af en baby eller en skrøbelig person. Vores tilknytning til dem, der står os nær, styrkes med en fornyet følelse af påskønnelse for alle dem, vi elsker: familie og venner. Men der er en mørkere side af dette. Det udløser også en stigning i patriotiske og nationalistiske følelser, hvor foruroligende religiøse og etniske overvejelser også kommer ind i billedet. I sidste ende rammer denne giftige blanding os som social gruppe. Orhan Pamuk (den tyrkiske forfatter, der blev tildelt Nobelprisen i litteratur i 2006, og hvis seneste roman, ***Pestens nætter***, forventes at udkomme i slutningen af 2020) beretter om, hvordan folk altid har reageret på epidemier ved at sprede rygter og falske oplysninger og fremstille sygdommen som fremmed og bragt ind med ondsindet hensigt. Denne holdning får os til at lede efter en sydebuk – fællesnævneren for alle udbrud gennem historien – og er grunden til, at "uventede og ukontrollerbare udbrud af vold, rygter, panik og oprør er almindelige i beretninger om pestepidemier fra renæssancen [og fremefter](#)".[144] Pamuk tilføjer: "Pesthistorien og litteraturen viser os, at intensiteten af lidelsen, frygten for døden, den metafysiske frygt og følelsen af det uhyggelige, som den ramte befolkning oplever, også vil bestemme dybden af deres vrede og politiske utilfredshed."

COVID-19-pandemien har utvetydigt vist os alle, at vi lever i en verden, der er forbundet, men alligevel i vid udstrækning blottet for solidaritet mellem nationer og ofte endda inden for nationer. Gennem perioderne med isolation er der dukket bemærkelsesværdige eksempler på personlig solidaritet op, sammen med modeksempler på egoistisk adfærd. På globalt plan har dyden ved at hjælpe hinanden været iøjnefaldende ved sit fravær – dette på trods af de antropologiske beviser for, at det, der adskiller os som mennesker, er evnen til at samarbejde med hinanden og i processen danne noget større og bedre end os selv. Vil COVID-19 føre til, at folk trækker sig tilbage i sig selv, eller vil det nære deres medfødte følelse af empati og samarbejde og opmuntre dem til større solidaritet? Eksemplerne fra tidligere pandemier

er ikke særlig opmuntrende, men denne gang er der en fundamental forskel: Vi er alle kollektivt bevidste om, at uden større samarbejde vil vi ikke være i stand til at håndtere de globale udfordringer, vi står over for i fællesskab. Sagt på den enkleste måde: Hvis vi som mennesker ikke samarbejder om at konfrontere vores eksistentielle udfordringer (miljøet og det frie fald i global styring, blandt andet), er vi dømt til at mislykkes. Derfor har vi intet andet valg end at fremkalde vores naturs bedre engle.

3.1.2. Moralske valg

Pandemien har tvunget os alle, både borgere og politikere, frivilligt eller uvilligt, til at indgå i en filosofisk debat om, hvordan man maksimerer det fælles bedste på den mindst skadelige måde. Først og fremmest fik den os til at tænke dybere over, hvad det fælles bedste egentlig betyder. Fælles bedste er det, der gavner samfundet som helhed, men hvordan beslutter vi kollektivt, hvad der er bedst for os som fællesskab? Handler det om at bevare BNP-vækst og økonomisk aktivitet for enhver pris for at forsøge at forhindre stigende arbejdsløshed? Handler det om at drage omsorg for de mest skrøbelige medlemmer af vores samfund og ofre sig for hinanden? Er det noget midt imellem, og hvis det er, hvilke afvejninger er der involveret? Nogle filosofiske tankeretninger, som libertarianisme (hvor individuel frihed betyder mest) og utilitarisme (hvor stræben efter det bedste resultat for det største antal giver mere mening), kan endda bestride, at det fælles bedste er en sag, der er værd at forfølge, men kan konflikter mellem konkurrerende moralteorier løses? Pandemien bragte dem i kog med rasende diskussioner mellem modsatrettede lejre. Mange beslutninger, der er formuleret som "kolde" og rationelle, udelukkende drevet af økonomiske, politiske og sociale overvejelser, er faktisk dybt påvirket af moralfilosofi – bestræbelsen på at finde en teori, der er i stand til at forklare, hvad vi bør gøre. Faktisk kunne næsten hver eneste beslutning relateret til, hvordan vi bedst håndterer pandemien, omformuleres til et etisk valg, hvilket afspejler, at menneskelig praksis i næsten alle tilfælde arbejder under moralske overvejelser. Skal jeg give til dem, der intet har, og vise empati over for dem, hvis mening er anderledes end min? Er det i orden at

lyve for offentligheden for et større gode? Er det acceptabelt ikke at hjælpe mine naboer, der er smittet med COVID-19? Skal jeg afskedige en række medarbejdere i håb om at holde min virksomhed kørende for de andres skyld? Er det okay at flygte til mit sommerhus for min egen øgede sikkerhed og komfort, eller skal jeg tilbyde det til en person, hvis behov overstiger mit? Skal jeg ignorere isolationsordren for at hjælpe en ven eller et familiemedlem? Enhver beslutning, stor som lille, har en etisk komponent, og den måde, vi reagerer på alle disse spørgsmål, er det, der i sidste ende gør os i stand til at stræbe efter et bedre liv.

Ligesom alle forestillinger inden for moralfilosofi er ideen om fælles bedste flygtig og omstridelig. Siden pandemien startede, har den fremprovokeret voldsomme debatter om, hvorvidt man skal bruge en utilitaristisk kalkulus, når man forsøger at tæmme pandemien, eller om man skal holde fast i det hellige princip om livets hellighed.

Intet krystalliserer spørgsmålet om etiske valg bedre end den debat, der rasede under de indledende nedlukninger om afvejningen mellem folkesundhed og tabet på væksten. Som vi sagde tidligere, har næsten alle økonomer aflivet myten om, at det at ofre et par liv vil redde økonomien, men uanset disse eksperters vurdering fortsatte debatten og argumenterne. Især i USA, men ikke udelukkende, indtog nogle politikere den holdning, at det var berettiget at værdsætte økonomien over liv, og støttede et politisk valg, der ville have været utænkeligt i Asien eller Europa, hvor sådanne udtalelser ville have været ensbetydende med at begå politisk selvmord. (Denne erkendelse forklarer sandsynligvis den britiske premierminister Johnsons hastige tilbagetrækning fra en indledende politik, der talte for flokimmunitet, ofte fremstillet af eksperter og medierne som et eksempel på socialdarwinisme). Prioriteringen af forretning over liv har en lang tradition, der strækker sig fra købmændene i Siena under den store pest til dem i Hamborg, der forsøgte at skjule koleraudbruddet i 1892.

Det virker dog næsten ulogisk, at det ville forblive i live i dag, med al den medicinske viden og videnskabelige data, vi har til rådighed. Argumentet fremført af nogle grupper som "Americans for Prosperity" er, at recessioner dræber mennesker. Dette, selvom det utvivlsomt er sandt, er en kendsgerning, der i sig selv er rodfæstet i politik.

valg baseret på etiske overvejelser. I USA dræber recessioner ganske rigtigt mange mennesker, fordi fraværet eller den begrænsede karakter af et socialt sikkerhedsnet gør dem livstruende. Hvordan? Når folk mister deres job uden statsstøtte og uden sygeforsikring, har de en tendens til at "dø af fortvivlelse" gennem selvmord, overdoser af narkotika og alkoholisme, som vist og grundigt analyseret af Anne Case og Angus Deaton.[145] Økonomiske recessioner fremkalder også dødsfald uden for USA, men politiske valg med hensyn til sygeforsikring og arbejdstagerbeskyttelse kan sikre, at der er betydeligt færre. Dette er i sidste ende et moralsk valg om, hvorvidt man skal prioritere individualismens kvaliteter eller dem, der favoriserer samfundets skæbne. Det er et individuelt såvel som et kollektivt valg (som kan udtrykkes gennem valg), men eksemplet med pandemien viser, at meget individualistiske samfund ikke er særlig gode til at udtrykke solidaritet. [146]

I tiden umiddelbart efter pandemien, efter den første bølge i begyndelsen af 2020 og på et tidspunkt, hvor mange økonomier verden over glider ind i dybe recessioner, synes udsigten til mere alvorlige nedlukninger politisk utænkelig. Selv de rigeste lande har ikke "råd" til at udholde en nedlukning på ubestemt tid, ikke engang et år eller deromkring. Konsekvenserne, især med hensyn til arbejdsløshed, ville være forfærdelige og resultere i dramatiske konsekvenser for samfundets fattigste og for individuel velbefindende generelt. Som økonomen og filosofen Amartya Sen udtrykte det: "Tilstedeværelsen af sygdom dræber mennesker, og manglen på levebrød dræber også mennesker." [147] Derfor, nu hvor test- og kontaktopsporingskapaciteter er bredt tilgængelige, vil mange individuelle og kollektive beslutninger nødvendigvis involvere komplekse cost-benefit-analyser og nogle gange endda en "grusom" utilitaristisk kalkulus. Enhver politisk beslutning vil blive et yderst delikat kompromis mellem at redde så mange liv som muligt og at tillade økonomien at køre så fuldt ud som muligt. Bioetikere og moralfilosoffer diskuterer ofte indbyrdes om at tælle tabte eller reddede leveår i stedet for blot antallet af dødsfald, der fandt sted, eller som kunne have været undgået. Peter Singer, professor i bioetik og forfatter til *The Life You Can Save*, er en fremtrædende stemme blandt dem, der tilslutter sig teorien om, at vi

bør tage højde for antallet af tabte leveår, ikke kun antallet af tabte liv. Han giver følgende eksempel: I Italien er gennemsnitsalderen for dem, der dør af COVID-19, næsten 80 år, hvilket kan få os til at stille følgende spørgsmål: Hvor mange leveår gik tabt i Italien, i betragtning af at mange af de mennesker, der døde af virussen, ikke kun var ældre, men også havde underliggende medicinske tilstande? Nogle økonomer anslår groft, at italienerne måske mistede i gennemsnit tre leveår, et helt andet resultat sammenlignet med de 40 eller 60 leveår, der går tabt, når adskillige unge mennesker omkommer som følge af krig. [148]

Formålet med dette eksempel er dette: I dag har næsten alle verden over en mening om, hvorvidt nedlukningen i deres land var for streng eller ikke streng nok, om den burde have været forkortet eller forlænget, om den blev indført korrekt eller ej, om den blev håndhævet korrekt eller ej, og ofte fremstillet som en "objektiv kendsgerning". I virkeligheden er alle disse vurderinger og udtalelser, som vi konstant træffer, bestemt af underliggende etiske overvejelser, der er yderst personlige. Kort sagt er det, vi afslører som fakta eller meninger, moralske valg, som pandemien har afsløret. De træffes i navnet på, hvad vi mener er rigtigt eller forkert, og definerer os derfor som dem, vi er. Blot et simpelt eksempel for at illustrere pointen: WHO og de fleste nationale sundhedsmyndigheder anbefaler, at vi bærer maske offentligt. Det, der er blevet fremstillet som en epidemiologisk nødvendighed og en nem risikoreducerende foranstaltning, er blevet til en politisk slagmark. I USA og også, men i mindre grad, i et par andre lande er beslutningen om at bære maske eller ej blevet politisk ladet, da det betragtes som en krænkelse af den personlige frihed. Men bag den politiske erklæring ligger et moralsk valg, at nægte at bære maske offentligt, ligesom beslutningen om at bære en. Fortæller dette os noget om de moralske principper, der ligger til grund for vores valg og beslutninger? Sandsynligvis ja.

Pandemien tvang os også til at (gen)overveje den afgørende betydning af retfærdighed, en meget subjektiv forestilling, men alligevel afgørende for samfundsmæssig harmoni. At tage retfærdighed i betragtning minder os om det.

at nogle af de mest grundlæggende antagelser, vi gør os inden for økonomi, har et moralsk element indlejret i sig. Skal man for eksempel overveje retfærdighed eller retfærdighed, når man ser på lovene om udbud og efterspørgsel? Og hvad fortæller reaktionen os om os selv? Dette afgørende moralske spørgsmål kom i forgrunden under den mest akutte fase af pandemien i begyndelsen af 2020, da der begyndte at opstå mangel på nogle basale fornødenheder (som olie og toiletpapir) og kritiske forsyninger til håndtering af COVID-19 (som masker og respiratorer). Hvad var den rigtige reaktion? Lad udbuds- og efterspørgselslovene virke magisk, så priserne stiger højt nok og rydder markedet? Eller rettere sagt, regulere efterspørgslen eller endda priserne i et stykke tid? I en berømt artikel skrevet i 1986 udforskede Daniel Kahneman og Richard Thaler (som efterfølgende blev tildelt Nobelprisen i økonomi) dette problem og konkluderede, at stigende priser i en nødsituation simpelthen er uacceptabel fra et samfundsmæssigt synspunkt, fordi det vil blive opfattet som uretfærdigt. Nogle økonomer vil måske argumentere for, at højere priser udløst af udbud og efterspørgsel er effektive, for så vidt som de modvirker panikindkøb, men de fleste vil mene, at dette er et problem, der har lidt at gøre med økonomi og mere at gøre med en følelse af retfærdighed, og dermed moralsk dømmekraft. De fleste virksomheder forstår dette: at hæve prisen på en vare, der er nødvendig i en ekstrem situation som en pandemi, især hvis det er en maske eller håndsprit, er ikke kun stødende, men går imod, hvad der anses for moralsk og socialt acceptabelt. Af denne grund forbød Amazon prispres på sin hjemmeside, og store detailkæder reagerede på manglen ikke ved at hæve prisen på varerne, men ved at begrænse den mængde, som hver kunde kunne købe.

Det er svært at sige, om disse moralske overvejelser udgør en nulstilling, og om de vil have en langvarig effekt på vores holdninger og adfærd efter coronavirus. I det mindste kunne vi antage, at vi nu er mere individuelt bevidste om, at vores beslutninger er fyldt med værdier og informeret af moralske valg. Det kan følge heraf, at hvis (men det er et stort "hvis") vi i fremtiden opgiver den egeninteresseholdning, der forurener så mange af vores sociale interaktioner, vil vi måske være i stand til at betale mere.

opmærksomhed på emner som inklusion og retfærdighed. Oscar Wilde havde allerede fremhævet dette problem i 1892, da han skildrede en kyniker som "en mand, der kender prisen på alting og værdien af ingenting".

3.2. Mental sundhed og velvære

I årevis har en epidemi af mental sundhed ramt store dele af verden. Pandemien har allerede forværret det og vil fortsætte med at gøre det. De fleste psykologer (og bestemt alle dem, vi talte med) synes at være enige i den dom, der blev udtrykt i maj 2020 af en af deres kolleger: "Pandemien har haft en ødelæggende effekt på mental sundhed."[149]

I modsætning til fysisk sygdom har mennesker med psykiske problemer ofte sår, der er usynlige for en ikke-professionel persons blotte øje. Alligevel har specialister i mental sundhed i det seneste årti rapporteret en eksplosion af psykiske problemer, lige fra depression og selvmord til psykose og afhængighedslidelser. I 2017 anslås det, at 350 millioner mennesker verden over led af depression. På det tidspunkt forudsagde WHO, at depression ville blive den næststørste årsag til sygdomsbyrde globalt inden 2020, og at den ville overhale iskæmisk hjertesygdom som den største årsag til sygdomsbyrde inden 2030. I USA anslog CDC i 2017, at depression ramte mere end 26 % af voksne. Cirka 1 ud af 20 rapporterer moderate til svære symptomer. På det tidspunkt forudsagde de også, at 25 % af amerikanske voksne ville lide af psykisk sygdom i løbet af året, og at næsten 50 % ville udvikle mindst én psykisk sygdom i løbet af deres levetid.[150] Lignende tal (men måske ikke så alvorlige) og tendenser findes i de fleste lande verden over. På arbejdspladsen er problemet med mental sundhed blevet en af de store elefanter i virksomhedernes rum. Epidemien af arbejdsrelateret stress, depression og angst synes at blive konstant værre. Som et afslørende eksempel tegnede stress, depression og angst sig i Storbritannien i 2017-2018 for mere end halvdelen (57 %) af de samlede tabte arbejdsdage på grund af dårligt helbred.[151]

For mange mennesker vil det at gennemgå COVID-19-pandemien blive defineret som at opleve et personligt traume. De påførte ar kan vare i årevis. Til at begynde med var det alt for let at blive offer for forudindtagethederne omkring tilgængelighed og fremtrædende plads i de første måneder af udbruddet. Disse to mentale genveje fik os til at blive besatte og gruble

om pandemien og dens farer (tilgængelighed får os til at stole på umiddelbare eksempler, der falder os ind, når vi evaluerer noget, og fremtrædende opmærksomhed prædisponerer os til at fokusere på ting, der er mere fremtrædende eller følelsesmæssigt slående). I flere måneder blev COVID-19 næsten den eneste nyhed, nyheder, der uundgåeligt næsten udelukkende var dårlige. Uophørlige rapporter om dødsfald, smitsomme tilfælde og alle de andre ting, der kunne gå galt, sammen med følelsesladede billeder, tillod vores kollektive fantasi at løbe løbsk med hensyn til bekymring for os selv og vores nærmeste. En sådan alarmerende atmosfære havde katastrofale virkninger på vores mentale velbefindende. Desuden kan medieforstærket angst være meget smitsom. Alt dette førte til en virkelighed, der for så mange udgjorde en personlig tragedie, hvad enten den var defineret af de økonomiske konsekvenser af indkomsttab og jobtab og/eller de følelsesmæssige konsekvenser af vold i hjemmet, akut isolation og ensomhed eller manglende evne til ordentligt at sørge over afdøde kære.

Mennesker er i sagens natur sociale væsener. Kammeratskab og sociale interaktioner er en vital del af vores menneskelighed. Hvis vi berøves dem, oplever vi, at vores liv bliver vendt på hovedet. Sociale relationer udslettes i betydelig grad af isolationsforanstaltninger og fysisk eller social distancering, og i tilfældet med COVID-19-nedlukningerne skete dette på et tidspunkt med øget angst, hvor vi havde mest brug for dem. Ritualer, der er iboende i vores menneskelige tilstand – håndtryk, kram, kys og mange andre – blev undertrykt. Ensomhed og isolation opstod som følge deraf. For nu ved vi hverken, om eller hvornår vi vender helt tilbage til vores gamle livsstil. På ethvert tidspunkt i pandemien, men især mod slutningen af nedlukningerne, forbliver psykisk ubehag en risiko, selv efter at perioden med akut stress er overstået, noget som psykologer har kaldt "tredje kvartals fænomen"[152] med henvisning til mennesker, der lever i isolation i en længere periode (som polarforskere eller — astronauter): de har en tendens til at opleve problemer og spændinger mod slutningen af deres mission. Ligesom disse mennesker, men på planetarisk skala, har vores kollektive følelse af mental velvære lidt et meget hårdt knæk. Efter at have håndteret den første bølge, forventer vi nu en ny, der måske eller måske ikke kommer, og denne giftige følelsesmæssige blanding risikerer at producere en

kollektiv tilstand af angst. Manglende evne til at lave planer eller deltage i specifikke aktiviteter, der plejede at være en integreret del af vores normale liv og vitale kilder til glæde (som at besøge familie og venner i udlandet, planlægge det næste semester på universitetet, søge et nyt job), kan potentielt efterlade os forvirrede og demoraliserede. For mange mennesker vil belastningerne og stressen fra de umiddelbare dilemmaer, der fulgte efter afslutningen af nedlukninger, vare i flere måneder. Er det sikkert at tage offentlig transport? Er det for risikabelt at gå på en yndlingsrestaurant? Er det passende at besøge dette ældre familiemedlem eller en ven? I lang tid fremover vil disse meget banale beslutninger være behæftet med en følelse af frygt – især for dem, der er sårbare på grund af deres alder eller helbredstilstand.

I skrivende stund (juni 2020) kan pandemiens indvirkning på mental sundhed ikke kvantificeres eller vurderes generaliseret, men de brede konturer er kendte. Kort sagt: 1) personer med præeksisterende psykiske lidelser som depression vil i stigende grad lide af angstlidelser; 2) foranstaltninger til social distancering vil, selv efter at de er blevet rullet tilbage, have forværret de psykiske problemer; 3) i mange familier vil indkomsttabet som følge af arbejdsløshed kaste folk ud i fænomenet "fortvivlelsens død"; 4) vold og misbrug i hjemmet, især mod kvinder og børn, vil stige, så længe pandemien varer ved; og 5) "sårbare" mennesker og børn – dem i pleje, socioøkonomisk dårligt stillede og handicappede med behov for et over gennemsnittet støtteniveau – vil være særligt udsatte for øget psykisk lidelse. Lad os gennemgå nogle af disse mere detaljeret nedenfor.

For mange opstod en eksplosion af psykiske problemer i de første måneder af pandemien, og den vil fortsætte med at udvikle sig i tiden efter pandemien. I marts 2020 (ved pandemiens begyndelse) offentliggjorde en gruppe forskere en undersøgelse i **The Lancet**, der viste, at isolationsforanstaltninger medførte en række alvorlige psykiske helbredsproblemer, såsom traumer, forvirring og vrede. [\[153\]](#) Selvom de mest alvorlige psykiske problemer blev undgået, har en stor del af verdens befolkning uundgåeligt lidt stress i varierende grad. Først og fremmest er det blandt dem, der allerede er tilbøjelige til psykiske problemer, at udfordringerne

De symptomer, der er forbundet med reaktionen på coronavirus (nedlukninger, isolation, angst), vil blive forværret. Nogle vil klare stormen, men for visse personer kan en diagnose af depression eller angst eskalere til en akut klinisk episode. Der er også et betydeligt antal mennesker, der for første gang udviste symptomer på alvorlige humørforstyrrelser som mani, tegn på depression og forskellige psykotiske oplevelser. Disse blev alle udløst af begivenheder, der var direkte eller indirekte forbundet med pandemien og nedlukningerne, såsom isolation og ensomhed, frygt for at blive smittet, miste et job, sorg og bekymringer om familiemedlemmer og venner. I maj 2020 fortalte National Health Service Englands kliniske direktør for mental sundhed et parlamentarisk udvalg, at "efterspørgslen efter mental sundhedspleje ville stige 'betydeligt', når nedlukningen sluttede, og at folk ville have brug for behandling for traumer i de kommende år".[154] Der er ingen grund til at tro, at situationen vil være meget anderledes andre steder.

Vold i hjemmet er steget under pandemien. Det er fortsat vanskeligt at måle den præcise stigning på grund af det store antal tilfælde, der forbliver uanmeldte, men det er ikke desto mindre klart, at stigningen i forekomster blev drevet af en kombination af angst og økonomisk usikkerhed. Med nedlukningerne opstod alle de nødvendige ingredienser for en stigning i vold i hjemmet: isolation fra venner, familie og beskæftigelse, anledningen til konstant overvågning af og fysisk nærhed til en voldelig partner (ofte selv under mere stress) og begrænsede eller ingen muligheder for at flygte. Nedlukningsforholdene forstærkede eksisterende voldelig adfærd og efterlod ringe eller ingen pusterum for ofre og deres børn uden for hjemmet. Fremskrivninger fra FN's Befolkningsfond viser, at hvis vold i hjemmet stiger med 20 % i perioder med nedlukning, ville der være yderligere 15 millioner tilfælde af vold i nære relationer i 2020 ved en gennemsnitlig nedlukningsvarighed på tre måneder, 31 millioner tilfælde ved en gennemsnitlig nedlukning på seks måneder, 45 millioner ved en gennemsnitlig nedlukning på ni måneder og 61 millioner, hvis den gennemsnitlige nedlukningsperiode skulle vare et år. Disse er globale fremskrivninger, inklusive alle 193 FN-medlemsstater, og repræsenterer den højeste

niveauer af underrapportering, der er karakteristisk for kønsbaseret vold. Alt i alt udgør de yderligere 15 millioner tilfælde af kønsbaseret vold for hver tredje måned, en nedlukning fortsætter.[155] Det er svært at— forudsige, hvordan vold i hjemmet vil udvikle sig i tiden efter pandemien. Nødvendige forhold vil gøre det mere sandsynligt, men meget vil afhænge af, hvordan de enkelte lande kontrollerer de to veje, hvorigennem vold i hjemmet forekommer: 1) reduktionen i forebyggelses- og beskyttelsesindsatser, sociale ydelser og pleje; og 2) den deraf følgende stigning i forekomsten af vold.

Dette underkapitel afsluttes med et punkt, der kan virke anekdotisk, men som har fået en vis relevans i en æra med uophørlige onlinemøder, der kan udvides i den overskuelige fremtid: Er videosamtaler og mental velvære dårlige sengekammerater? Under nedlukningerne var videosamtaler for mange en personlig og professionel livredder, da de gjorde det muligt for os at opretholde menneskelige forbindelser, langdistanceforhold og forbindelser med vores kolleger. Men de har også skabt et fænomen af mental udmattelse, populariseret som "Zoom-træthed": en tilstand, der gælder for brugen af enhver videogrænseflade.

Under nedlukningerne blev skærme og videoer brugt i så stor udstrækning til kommunikationsformål, at dette kunne sidestilles med et nyt socialt eksperiment udført i stor skala. Konklusionen: Vores hjerner finder det vanskeligt og til tider foruroligende at udføre virtuelle interaktioner, især hvis og når sådanne interaktioner tegner sig for næsten helheden af vores professionelle og personlige udvekslinger. Vi er sociale dyr, for hvem de mange mindre og ofte nonverbale signaler, der normalt opstår under fysiske sociale interaktioner, er afgørende for kommunikation og gensidig forståelse. Når vi taler med nogen i levende live, fokuserer vi ikke kun på de ord, de siger, men fokuserer også på en lang række infrasproglige signaler, der hjælper os med at forstå den udveksling, vi har: Er personens underkrop vendt mod os, eller vendt væk?

Hvad laver deres hænder? Hvad er tonen i deres generelle kropssprog? Hvordan trækker personen vejret? En videosamtale gør det umuligt at fortolke disse nonverbale signaler, der er ladet med subtil betydning, og den tvinger os til udelukkende at koncentrere os om ord og ansigtsudtryk, som nogle gange ændres af

videoens kvalitet. I en virtuel samtale har vi intet andet end intens, langvarig øjenkontakt, som let kan blive intimiderende eller endda truende, især når der eksisterer et hierarkisk forhold. Dette problem forstørres af "galleri"-perspektivet, hvor hjernens centrale syn risikerer at blive udfordret af det store antal mennesker, der er synlige. Der er en tærskel, over hvilken vi ikke kan afkode så mange mennesker på én gang. Psykologer har et ord for dette: "kontinuerlig delvis opmærksomhed". Det er, som om vores hjerne forsøgte at multitaske, selvfølgelig forgæves. Ved slutningen af opkaldet overvælder den konstante søgen efter nonverbale signaler, der ikke kan findes, simpelthen vores hjerne. Vi får følelsen af at være drænet for energi og efterlades med en følelse af dyb utilfredshed. Dette påvirker igen vores mentale velvære negativt.

Virkningen af COVID-19 har givet anledning til en bredere og dybere vifte af psykiske problemer, der påvirker et større antal mennesker, hvoraf mange måske ville være blevet skånet i den nærmeste fremtid, hvis det ikke havde været for pandemien. Set i denne forstand har coronavirus forstærket, ikke nulstillet, psykiske problemer. Det, pandemien har opnået med hensyn til mental sundhed, som på så mange andre områder, er imidlertid accelerationen af en allerede eksisterende tendens; med dette er der kommet en øget offentlig bevidsthed om problemets alvor. Mental sundhed, den vigtigste enkeltfaktor, der påvirker folks tilfredshed med deres liv,[156] var allerede på radarskærmen for beslutningstagere. I tiden efter pandemien kan disse problemer nu få den prioritet, de fortjener. Dette ville i sandhed udgøre en afgørende nulstilling.

3.3. Ændrede prioriteter

Der er allerede skrevet meget om, hvordan pandemien kan ændre os – hvordan vi tænker på tingene, og hvordan vi gør tingene. Alligevel er vi stadig i den allerførste fase (vi ved ikke engang endnu, om pandemien er bag os), og i mangel af data og forskning er alle formodninger om vores fremtidige jeg yderst spekulative. Ikke desto mindre kan vi forudse nogle mulige ændringer, der stemmer overens med de makro- og mikroproblemer, der gennemgås i denne bog. COVID-19 kan tvinge os til at adressere vores indre problemer på måder, vi ikke tidligere ville have overvejet. Vi kan begynde at stille os selv nogle grundlæggende spørgsmål, der aldrig ville være opstået uden krisen og nedlukningerne, og derved nulstille vores mentale kort.

Eksistentielle kriser som pandemien konfronterer os med vores egne frygt og bekymringer og giver store muligheder for introspektion. De tvinger os til at stille de spørgsmål, der virkelig betyder noget, og kan også gøre os mere kreative i vores reaktioner. Historien viser, at nye former for individuel og kollektiv organisering ofte opstår efter økonomiske og sociale depressioner. Vi har allerede givet eksempler på tidligere pandemier, der radikalt ændrede historiens gang. I modgangstid trives innovation ofte – nødvendighed har længe været anerkendt som opfindelsernes moder. Dette kan vise sig at være særligt sandt for COVID-19-pandemien, der tvang mange af os til at sætte farten ned og gav os mere tid til at reflektere, væk fra tempoet og vanviddet i vores "normale" verden (med den meget betydelige undtagelse, selvfølgelig, af de snesevis af millioner af heroiske arbejdere i sundhedsvæsenet, købmandsforretninger og supermarkeder, og forældre med små børn eller personer, der passer ældre eller handicappede slægtninge, der har brug for konstant opmærksomhed). Pandemien, der tilbød gaver som mere tid, større ro og mere ensomhed (selvom en overflod af sidstnævnte nogle gange resulterede i ensomhed), gav en mulighed for at tænke dybere over, hvem vi er, hvad der virkelig betyder noget, og hvad vi ønsker, både som individer og som samfund. Denne periode med tvungen kollektiv refleksion kan give anledning til en adfældsændring, som igen vil udløse en mere dybtgående genovervejelse.

af vores overbevisninger og overbevisninger. Dette kan resultere i et skift i vores prioriteter, som igen vil påvirke vores tilgang til mange aspekter af vores hverdag: hvordan vi omgås sociale medier, passer på vores familiemedlemmer og venner, træner, styrer vores helbred, handler, uddanner vores børn og endda hvordan vi ser vores position i verden. I stigende grad kan åbenlyse spørgsmål dukke op, som f.eks.: Ved vi, hvad der er vigtigt? Er vi for egoistiske og overfokuserede på os selv? Prioriterer vi vores karriere for meget og bruger for meget tid på den? Er vi slaver af forbrugerismen? I tiden efter pandemien kan vores reaktioner, takket være den tænkepause, den gav nogle af os, meget vel have udviklet sig i forhold til, hvad vores jeg før pandemien ville have svaret på.

Lad os på en vilkårlig og ikke-eksklusiv måde betragte nogle af disse potentielle ændringer, hvis sandsynlighed for at indtræffe, selvom den ikke er særlig høj, ikke desto mindre er større end almindeligt antaget.

3.3.1. Kreativitet

Det er måske en kliché at sige, at "det, der ikke slår os ihjel, gør os stærkere", men Friedrich Nietzsche havde en pointe. Ikke alle, der overlever en pandemi, kommer stærkere ud af den, langt fra.

Det er dog nogle få personer, der gør det, med handlinger og præstationer, der måske lyder marginale på det tidspunkt, men som set i bakspejlet viser sig at have haft en enorm indflydelse. Det hjælper at være kreativt indstillet.

Det samme gælder for at være på det rigtige sted (f.eks. i den rigtige branche) på det rigtige tidspunkt. Der er for eksempel ingen tvivl om, at vi i de næste par år vil opleve en eksplosion af kreativitet blandt startups og nye virksomheder inden for de digitale og bioteknologiske rum. Pandemien har blæst medvind i sejlene på begge, hvilket tyder på, at vi vil se en god del fremskridt og megen innovation fra de mest kreative og originale individer i disse sektorer.

De mest talentfulde iværksættere vil have en fantastisk dag!

Det samme kan meget vel ske inden for videnskab og kunst. Berømte episoder fra fortiden bekræfter, at kreative personligheder trives under nedlukning. Isaac Newton blomstrede for eksempel under pesten. Da Cambridge University måtte lukke ned i

Efter et udbrud i sommeren 1665 vendte Newton tilbage til sit familiehjem i Lincolnshire, hvor han opholdt sig i mere end et år.

I denne periode med tvungen isolation, beskrevet som ***annus mirabilis*** (et "bemærkelsesværdigt år"), oplevede han en udstrømning af kreativ energi, der dannede grundlaget for hans teorier om tyngdekraft og optik, og især udviklingen af gravitationens omvendte kvadratiske lov (der var et æbletræ ved siden af huset, og ideen kom til ham, da han sammenlignede et æbles fald med månens bevægelse).[157]

Et lignende princip om kreativitet under pres gælder for litteratur og er oprindelsen til nogle af de mest berømte litterære værker i den vestlige verden. Forskere hævder, at lukningen af teatre i London, tvunget frem af pesten i 1593, hjalp Shakespeare med at vende sig til poesi. Det var her, han udgav "Venus og Adonis", et populært fortællende digt, hvor gudinden bønfaller en dreng om et kys "for at drive smitte ud af det farlige år". Få år senere, i begyndelsen af det 17. århundrede, var teatre i London oftere lukkede end åbne på grund af byldepest. En officiel regel fastsatte, at teaterforestillinger skulle aflyses, når dødsfaldene forårsaget af pesten oversteg 30 personer om ugen. I 1606 var Shakespeare meget produktiv, netop fordi teatrene var lukket af epidemien, og hans trup ikke kunne spille. På bare et år skrev han "Kong Lear", "Macbeth" og "Antony og Kleopatra".

[158] Den russiske forfatter Alexander Pushkin havde en lignende oplevelse. I 1830, efter en koleraepidemi, der havde nået Nisjnij Novgorod, befandt han sig i karantæne på en provinsejendom. Pludselig, efter flere års personlig uro, følte han sig lettet, fri og lykkelig. De tre måneder, han tilbragte i karantæne, var de mest kreative og produktive i hans liv. Han færdiggjorde ***Eugene Onegin*** – hans mesterværk – og skrev en række skitser, hvoraf en hed "En fest under pesten".

Vi nævner disse historiske eksempler på blomstrende personlig kreativitet hos nogle af vores største kunstnere under en pest eller pandemi, ikke for at minimere eller distrahere fra den katastrofale økonomiske indvirkning, som COVID-19-krisen har på kultur- og underholdningsverdenen, men i stedet for at give et glimt af

håb og en kilde til inspiration. Kreativitet er mest udbredt i de kulturelle og kunstneriske sektorer i vores samfund, og historien har vist, at netop denne kreativitet kan vise sig at være en vigtig kilde til modstandsdygtighed.

Der findes et væld af sådanne eksempler. Dette er en usædvanlig form for nulstilling, men det burde ikke overraske os. Når der sker ødelæggende ting, trives kreativitet og opfindsomhed ofte.

3.3.2. Tid

I Joshua Ferris' roman (2007) ***Then We Came to the End*** bemærker en karakter: "Nogle dage føltes længere end andre dage.

Nogle dage føltes som to hele dage." Dette skete på verdensplan som følge af pandemien: det ændrede vores tidsopfattelse. Midt i deres respektive nedlukninger henviste mange mennesker til, at dagene i isolation syntes at være en evighed, og alligevel gik ugerne overraskende hurtigt.

Med den fundamentale undtagelse igen af dem, der var i "skyttegravene" (alle de essentielle arbejdere, vi allerede har nævnt), følte mange mennesker i lockdown dages ensartethed, hvor hver dag lignede den foregående og den næste, og der næsten ikke var nogen forskel på arbejdsdage og weekender. Det er, som om tiden var blevet amorf og udifferentieret, hvor alle markører og normale opdelinger var væk. I en fundamentalt anderledes kontekst, men inden for en lignende type oplevelse, bekræfter fanger, der står over for den hårdeste og mest radikale form for indespærring, dette.

"Dagene trækker sig, og så vågner man op, og en måned er gået, og man tænker: 'Hvor fanden er det blevet af?'" Victor Serge, en russisk revolutionær, der gentagne gange blev fængslet, sagde det samme: "Der er hurtige timer og meget lange sekunder." [159] Kunne disse observationer tvinge nogle af os til at ~~gen~~genoverveje vores forhold til tid, til bedre at erkende, hvor dyrebar den er, og ikke lade den glide ubemærket hen? Vi lever i en æra med ekstrem hastighed, hvor alt går meget hurtigere end nogensinde, fordi teknologi har skabt en kultur af umiddelbarhed. I dette "realtids"-samfund, hvor alt er nødvendigt og ønsket med det samme, føler vi os konstant pressede på for tid og har den nagende følelse af, at livets tempo stadig stiger. Kan oplevelsen af nedlukningerne ændre...

dette? Kunne vi på vores eget individuelle niveau opleve det, der svarer til, hvad "just-in-time"-forsyningskæder vil gøre i postpandemien – en undertrykkelse af tidsacceleration til fordel for større modstandsdygtighed og ro i sindet? Kan behovet for at blive mere psykologisk robuste tvinge os til at sætte farten ned og blive mere opmærksomme på den tid, der går? Måske. Dette kunne være en af de uventede fordele ved COVID-19 og nedlukningerne. Det gjorde os mere bevidste og følsomme over for tidens store markører: de dyrebare øjeblikke, vi tilbringer med venner og vores familier, årstiderne og naturen, de utallige små ting, der kræver lidt tid (som at tale med en fremmed, lytte til en fugl eller beundre et kunstværk), men som bidrager til velvære. Nulstillingen: i postpandemien har vi måske en anden forståelse af tid og jagter den for større lykke.[160]

3.3.3. Forbrug

Lige siden pandemien tog overhånd, har mange spaltepladser og analyser været dedikeret til den indvirkning, COVID-19 vil have på vores forbrugsmønstre. Et betydeligt antal af dem hævder, at vi i tiden efter pandemien vil blive mere bevidste om konsekvenserne af vores valg og vaner og vil beslutte at undertrykke visse former for forbrug. I den anden ende af spektret forudsiger et par analytikere "hævnforbrug", der tager form af en stigning i forbruget efter nedlukningernes ophør, og forudsiger en stærk genoplivning af vores dyriske humør og en tilbagevenden til den situation, der herskede før pandemien. Hævnforbrug er ikke sket endnu. Måske vil det slet ikke ske, hvis en følelse af selvkontrol først sætter ind.

Det underliggende argument, der støtter denne hypotese, er det, vi henviste til i kapitlet om den miljømæssige nulstilling: pandemien har fungeret som en dramatisk øjenåbner for offentligheden som helhed med hensyn til alvoren af de risici, der er forbundet med miljøforringelse og klimaændringer.

Øget bevidsthed om og akut bekymring over ulighed, kombineret med erkendelsen af, at truslen om social uro er reel, umiddelbar og lige uden for døren, kan have den samme effekt.

Når et vendepunkt nås, begynder ekstrem ulighed at undergrave den sociale kontrakt og resulterer i stigende grad i antisocial (endda kriminell) adfærd, ofte rettet mod ejendom. Som reaktion herpå skal forbrugsmønstre ses at være under forandring. Hvordan kan dette udspille sig? Iøjnefaldende forbrug kan falde i unåde.

At have den nyeste og mest moderne model af hvad som helst vil ikke længere være et tegn på status, men vil i bedste fald blive opfattet som uaktuelt og i værste fald direkte obscønt. Positionssignalering vil blive vendt på hovedet. At projicere et budskab om sig selv gennem et køb og prale med dyre "ting" kan simpelthen blive passé. Kort sagt, i en post-pandemi-verden plaget af arbejdsløshed, uudholdelig ulighed og angst for miljøet, vil den prangende fremvisning af rigdom ikke længere være acceptabel.

Vejene frem kan være inspireret af eksemplet med Japan sammen med et par andre lande. Økonomer bekymrer sig konstant om den mulige japanisering af verden (som vi nævnte i makroafsnittet), men der er en langt mere positiv japaniseringshistorie, der giver os en fornemmelse af, hvor vi måske ønsker at gå hen med hensyn til forbrug. Japan besidder to karakteristiske træk, der er sammenflettede: det har et af de laveste niveauer af ulighed blandt højindkomstlande, og det har siden bristelsen af den spekulative boble i slutningen af 1980'erne haft et lavere niveau af iøjnefaldende forbrug, der adskiller det. I dag bliver den positive værdi af minimalisme (gjort viral af Marie Kondo-serien), den livslange stræben efter at finde mening og formål i livet (**ikigai**) og vigtigheden af naturen og praksissen med skovbadning (**shirin-yoku**) efterlignet i mange dele af verden, selvom de alle går ind for en relativt mere "sparsommelig"

Japansk livsstil sammenlignet med mere forbrugeristiske samfund. Et lignende fænomen kan observeres i de nordiske lande, hvor iøjnefaldende forbrug bliver set ned på og undertrykt. Men intet af dette gør dem mindre lykkelige, tværtimod. [161] Som psykologer og adfærdskonomer bliver ved med at minde os om, at mere forbrug ikke lig med lykke. Dette kan være endnu en personlig nulstilling: forståelsen af, at iøjnefaldende forbrug eller overdreven forbrug af nogen art hverken er

godt for hverken os eller vores planet, og den efterfølgende erkendelse af, at en følelse af personlig opfyldelse og tilfredsstillelse ikke behøver at være afhængig af uophørligt forbrug – måske tværtimod.

3.3.4. Natur og velvære

Pandemien har vist sig at være en realtidsøvelse i, hvordan man håndterer vores angst og frygt i en periode med ekstraordinær forvirring og usikkerhed. Én klar besked er kommet ud af dette: naturen er en formidabel modgift mod mange af nutidens onder. Nyere og rigelig forskning forklarer uomtvisteligt, hvorfor det er sådan.

Neuroforskere, psykologer, læger, biologer og mikrobiologer, specialister i fysisk præstation, økonomer, samfundsforskere: alle inden for deres respektive områder kan nu forklare, hvorfor naturen får os til at have det godt, hvordan den lindrer fysisk og psykisk smerte, og hvorfor den er forbundet med så mange fordele med hensyn til fysisk og mental velvære. Omvendt kan de også vise, hvorfor det at være adskilt fra naturen i al dens rigdom og variation – dyreliv, træer, dyr og planter – påvirker vores sind, vores kroppe, vores følelsesliv og vores mentale sundhed negativt.[162]

COVID-19 og sundhedsmyndighedernes konstante påmindelser om at gå eller motionere hver dag for at holde sig i form sætter disse overvejelser i centrum. Det samme gjorde de utallige individuelle vidnesbyrd under nedlukningerne, der viser, hvor meget folk i byerne længtes efter grønne områder: en skov, en park, en have eller bare et træ. Selv i lande med de strengeste nedlukningsregimer som Frankrig insisterede sundhedsmyndighederne på behovet for at tilbringe noget tid udenfor hver dag. I post-pandemiens æra vil langt færre mennesker ignorere naturens centrale og essentielle rolle i deres liv. Pandemien gjorde denne bevidsthed mulig i stor skala (da næsten alle i verden nu kender til dette). Dette vil skabe mere dybere og personlige forbindelser på individuelt niveau med de makropointer, vi tidligere fremførte om bevarelsen af vores økosystemer og behovet for at producere og forbruge på måder, der respekterer miljøet. Vi ved nu, at uden adgang til naturen og alt, hvad den har at tilbyde med hensyn til biodiversitet, er vores potentiale for fysisk og mental velvære alvorligt forringet.

Gennem hele pandemien blev vi mindet om, at regler for social distancering, håndvask og brug af maske (plus selvisolation for de mest sårbare mennesker) er standardværktøjerne til at beskytte os mod COVID-19. Men to andre væsentlige faktorer, der er stærkt afhængige af vores eksponering for naturen, spiller også en afgørende rolle i vores fysiske modstandsdygtighed over for virussen: immunitet og inflammation. Begge bidrager til at beskytte os, men immuniteten falder med alderen, mens inflammationen stiger. For at forbedre vores chancer for at modstå virussen skal immuniteten styrkes og inflammationen undertrykkes. Hvilken rolle spiller naturen i dette scenarie? Hun er den førende kvinde, fortæller videnskaben os nu! Det lave niveau af konstant inflammation, som vores kroppe oplever, fører til alle mulige sygdomme og lidelser, lige fra hjerte-kar-sygdomme til depression og reduceret immunforsvar. Denne resterende inflammation er mere udbredt blandt mennesker, der bor i byer, bymiljøer og industrialiserede områder. Det er nu fastslået, at manglende forbindelse med naturen er en medvirkende faktor til større inflammation, og undersøgelser viser, at blot to timer brugt i en skov kan lindre inflammation ved at sænke cytokinniveauer (en markør for inflammation).[163]

Alt dette handler om livsstilsvalg: ikke kun den tid, vi bruger i naturen, men også hvad vi spiser, hvordan vi sover, hvor meget vi motionerer. Disse valg peger på en opmuntrende observation: alder behøver ikke at være en fatal faktor. Omfattende forskning viser, at kost og motion sammen med naturen kan bremse, endda nogle gange vende, vores biologiske forfald. Der er intet fatalistisk ved det! Motion, natur, uforarbejdet mad...

De har alle den dobbelte fordel, at de forbedrer immunforsvaret og undertrykker inflammation.[164] Dette stemmer overens med det punkt, vi lige har fremført om forbrugsvaner. Det ville være overraskende, hvis ikke alle disse nyligt fundne beviser fører til større bevidsthed om ansvarligt forbrug. I det mindste synes tendensens retning – mindre prædation, mere bæredygtighed – at være klar.

Nulstillingen for den enkelte: Pandemien har henledt vores opmærksomhed på naturens betydning. Fremadrettet vil det gradvist blive altafgørende at lægge større vægt på vores naturlige aktiver.

KONKLUSION

I juni 2020, knap seks måneder efter pandemiens start, er verden et andet sted. Inden for denne korte tidsramme har COVID-19 både udløst skelsættende forandringer og forstærket de brudlinjer, der allerede plager vores økonomier og samfund.

Stigende uligheder, en udbredt følelse af uretfærdighed, dybere geopolitiske kløfter, politisk polarisering, stigende offentlige underskud og høj gæld, ineffektiv eller ikke-eksisterende global styring, overdreven finansialisering, miljøforringelse: dette er nogle af de største udfordringer, der eksisterede før pandemien.

Coronakrisen har forværret dem alle. Kunne COVID-19-debaklen være lynet før tordenen? Kunne den have kraften til at antænde en række dybtgående forandringer? Vi kan ikke vide, hvordan verden vil se ud om 10 måneder, og endnu mindre, hvordan den vil se ud om 10 år, men hvad vi ved, er, at medmindre vi gør noget for at nulstille nutidens verden, vil morgendagens blive dybt ramt. I Gabriel Garcia Márquez' **Krønike om en forudsagt død** forudser en hel landsby en truende katastrofe, og alligevel synes ingen af landsbyboerne at være i stand til eller villige til at handle for at forhindre den, før det er for sent. Vi ønsker ikke at være den landsby. For at undgå en sådan skæbne er vi straks nødt til at sætte den store nulstilling i gang. Dette er ikke "rart at have", men en absolut nødvendighed.

Hvis vi ikke formår at adressere og afhjælpe de dybtliggende onder i vores samfund og økonomier, kan det øge risikoen for, at der, som gennem historien, i sidste ende vil blive påtvunget en nulstilling af voldsomme chok som konflikter og endda revolutioner. Det påhviler os at tage tyren ved hornene. Pandemien giver os denne chance: den "repræsenterer et sjældent, men snævert vindue til at reflektere, gentænke og nulstille vores verden".[165]

Den dybe krise, som pandemien har fremprovokeret, har givet os masser af muligheder for at reflektere over, hvordan vores økonomier og samfund fungerer, og hvordan de ikke gør. Konklusionen synes klar: Vi er nødt til at forandre os; vi bør forandre os. Men kan vi? Vil vi lære af det.

fra de fejl, vi begik i fortiden? Vil pandemien åbne døren til en bedre fremtid? Vil vi få styr på vores globale hus?

Kort sagt, vil vi sætte den store nulstilling i gang? Nulstilling er en ambitiøs opgave, måske for ambitiøs, men vi har intet andet valg end at gøre vores yderste for at opnå den. Det handler om at gøre verden mindre splittende, mindre forurenende, mindre destruktiv, mere inkluderende, mere retfærdig og mere retfærdig, end vi efterlod den i tiden før pandemien. At gøre ingenting, eller for lidt, er at gå i søvne mod stadig mere social ulighed, økonomiske ubalancer, uretfærdighed og miljøforringelse. Hvis man ikke handler, vil det betyde, at vores verden bliver mere ondskabsfuld, mere splittet, farligere, mere egoistisk og simpelthen uudholdelig for store dele af klodens befolkning.

At gøre ingenting er ikke en holdbar mulighed.

Når det er sagt, er den store nulstilling langt fra en færdig sag. Nogle vil måske modsætte sig nødvendigheden af at engagere sig i den, frygtsomme for opgavens omfang og håbefulde om, at følelsen af hastende situation vil aftage, og at situationen snart vil vende tilbage til "normalen". Argumentet for passivitet lyder sådan her: Vi har været igennem lignende chok – pandemier, barske recessioner, geopolitiske kløfter og sociale spændinger – før, og vi vil komme igennem dem igen. Som altid vil samfund genopbygges, og det vil vores økonomier også. Livet går videre! Begrundelsen for ikke at nulstille er også baseret på overbevisningen om, at verdens tilstand ikke er så slem, og at vi bare skal rette et par ting i kanterne for at gøre den bedre. Det er sandt, at verdens tilstand i dag i gennemsnit er betydeligt bedre end tidligere. Vi må erkende, at vi som mennesker aldrig har haft det så godt. Næsten alle de nøgleindikatorer, der måler vores kollektive velfærd (som antallet af mennesker, der lever i fattigdom eller dør i konflikter, BNP pr. indbygger, forventet levealder eller læsefærdigheder og endda antallet af dødsfald forårsaget af pandemier) er blevet konstant forbedret over de seneste århundreder, imponerende i de sidste par årtier. Men de er blevet forbedret "i gennemsnit" - en statistisk virkelighed, der er meningsløs for dem, der føler sig (og så ofte bliver) ekskluderet. Derfor kan overbevisningen om, at verden i dag er bedre, end den nogensinde har været, omend korrekt, ikke tjene som en undskyldning for at trøste sig med status quo og undlade at afhjælpe de mange onder, der fortsat plager den.

George Floyds tragiske død (en afroamerikaner dræbt af en politibetjent i maj 2020) illustrerer levende dette punkt. Det var den første domino eller den sidste dråbe, der markerede et skelsættende vendepunkt, hvor en akkumuleret og dyb følelse af uretfærdighed, som det amerikanske afroamerikanske samfund følte, endelig eksploderede i massive protester. Ville det at påpege for dem, at deres vilkår i "gennemsnit" er bedre i dag end tidligere, have dulmet deres vrede? Selvfølgelig ikke! Det, der betyder noget for afroamerikanere, er deres situation *i dag*, ikke hvor meget deres tilstand er "forbedret" sammenlignet med for 150 år siden, hvor mange af deres forfædre levede i slaveri (det blev afskaffet i USA i 1865), eller endda for 50 år siden, hvor det var ulovligt at gifte sig med en hvid amerikaner (ægteskab mellem racer blev først lovligt i alle stater i 1967). To punkter er relevante for den store nulstilling i dette: 1) vores menneskelige handlinger og reaktioner er ikke forankret i statistiske data, men bestemmes i stedet af følelser og sentimentaler – fortællinger driver vores adfærd; og 2) i takt med at vores menneskelige vilkår forbedres, stiger vores levestandard, og det samme gør vores forventninger til et bedre og mere retfærdigt liv.

I den forstand afspejler de udbredte sociale protester, der fandt sted i juni 2020, den presserende nødvendighed af at indlede den store nulstilling. Ved at forbinde en epidemiologisk risiko (COVID-19) med en samfundsmæssig risiko (protester) gjorde de det klart, at det i dagens verden er den systemiske forbindelse mellem risici, problemer, udfordringer og også muligheder, der betyder noget og bestemmer fremtiden. I de første måneder af pandemien har den offentlige opmærksomhed forståeligt nok været fokuseret på de epidemiologiske og sundhedsmæssige virkninger af COVID-19. Men fremadrettet ligger de mest betydningsfulde problemer i sammenkædningen af de økonomiske, geopolitiske, samfundsmæssige, miljømæssige og teknologiske risici, der vil følge af pandemien, og deres løbende indvirkning på virksomheder og enkeltpersoner.

Der er ingen tvivl om, at COVID-19-virussen oftest har været en personlig katastrofe for de millioner, der er smittet med den, og for deres familier og lokalsamfund. Men på globalt plan, set i forhold til den procentdel af den globale befolkning, der er berørt, er coronakrisen (indtil videre) en af de mindst dødelige.

pandemier, som verden har oplevet i løbet af de sidste 2000 år. Medmindre pandemien udvikler sig på en uforudset måde, vil konsekvenserne af COVID-19 med hensyn til sundhed og dødelighed højst sandsynligt være milde sammenlignet med tidligere pandemier. Ved udgangen af juni 2020 (på et tidspunkt, hvor udbruddet stadig raser i Latinamerika, Sydasien og store dele af USA) har COVID-19 dræbt mindre end 0,006% af verdens befolkning. For at sætte dette lave tal i kontekst med hensyn til dødelighed, dræbte den spanske syge 2,7% af verdens befolkning og hiv/aids 0,6% (fra 1981 til i dag). Justinianspesten fra dens begyndelse i 541, indtil den endeligt forsvandt i 750, dræbte ifølge forskellige estimater næsten en tredjedel af befolkningen i Byzans, og den sorte død (1347-1351) menes at have dræbt mellem 30% og 40% af verdens befolkning på det tidspunkt. Coronapandemien er anderledes. Det udgør ikke en eksistentiel trussel eller et chok, der vil sætte sit præg på verdens befolkning i årtier. Det indebærer dog bekymrende perspektiver af alle de allerede nævnte grunde; i dagens indbyrdes afhængige verden blandes risici sammen, forstærker deres gensidige virkninger og forstørre deres konsekvenser. Meget af det, der kommer, er ukendt, men vi kan være sikre på følgende: I verden efter pandemien vil spørgsmål om retfærdighed komme i forgrunden, lige fra stagnerende realindkomster for et stort flertal til omdefineringen af vores sociale kontrakter. Tilsvarende vil dybe bekymringer om miljøet eller spørgsmål om, hvordan teknologi kan implementeres og styres til gavn for samfundet, tvinge sig ind på den politiske dagsorden. Alle disse spørgsmål opstod før pandemien, men COVID-19 har både blotlagt dem for alle og forstærket dem. Tendensernes retning har ikke ændret sig, men i kølvandet på COVID-19 er det gået meget hurtigere.

Den absolutte forudsætning for en ordentlig nulstilling er større samarbejde og samarbejdsvilje inden for og mellem lande. Samarbejde – en "supermenneskelig kognitiv evne", der har bragt vores art på dens unikke og ekstraordinære bane – kan opsummeres som "fælles intentionalitet" om at handle sammen hen imod et fælles mål.^[166] Vi kan simpelthen ikke komme videre uden det. Vil post-pandemiens æra være præget af mere eller mindre samarbejde? Der er en meget reel risiko for, at verden i morgen vil være endnu mere

splittet, nationalistisk og tilbøjelig til konflikter end i dag. Mange af de tendenser, der er gennemgået i makroafsnittet, tyder på, at vores verden fremadrettet vil være mindre åben og mindre samarbejdsvillig end før pandemien. Men et alternativt scenarie er muligt, et scenarie, hvor kollektiv handling i lokalsamfund og større samarbejde mellem nationer muliggør en hurtigere og mere fredelig udvej af coronakrisen. Efterhånden som økonomierne genstarter, er der en mulighed for at integrere større samfundsmæssig lighed og bæredygtighed i genopretningen, hvilket fremskynder snarere end forsinker fremskridtene hen imod 2030-målene for bæredygtig udvikling og udløser en ny æra af velstand. [167] Hvad kunne gøre dette muligt og øge sandsynligheden for et sådant resultat?

At se fiaskoerne og brudlinjerne i det barske lys, som coronakrisen har kastet, kan tvinge os til at handle hurtigere ved at erstatte fejlslagne ideer, institutioner, processer og regler med nye, der er bedre egnet til nuværende og fremtidige behov. Dette er essensen af den store nulstilling. Kan den globalt delte oplevelse af pandemien hjælpe med at afhjælpe nogle af de problemer, vi stod over for, da krisen startede? Kan et bedre samfund komme ud af nedlukningerne?

Amartya Sen, modtager af Nobelprisen i økonomi, mener det, idet han mener, at: "Behovet for at handle sammen kan bestemt skabe en forståelse af den konstruktive rolle, som offentlig handling spiller,"[168] og nævner som bevis nogle eksempler som Anden Verdenskrig, der har fået folk til at indse vigtigheden af internationalt samarbejde og overbevist lande som Storbritannien om fordelene ved bedre delt mad og sundhedspleje (og den endelige oprettelse af velfærdsstaten). Jared Diamond, forfatter til ***Upheaval: How Nations Cope with Crisis and Change***, har en lignende opfattelse og håber, at coronakrisen vil tvinge os til at adressere fire eksistentielle risici, som vi kollektivt står over for: 1) atomtrusler; 2) klimaforandringer; 3) den uholdbare udnyttelse af essentielle ressourcer som skove, fisk og skaldyr, muldjord og ferskvand; og 4) konsekvenserne af de enorme forskelle i levestandard mellem verdens folk: "Mærkeligt som det kan synes, kan en vellykket løsning af pandemikrisen motivere os til at håndtere de større problemer, som vi indtil nu har veget tilbage fra at konfrontere. Hvis pandemien endelig forbereder os på at håndtere disse eksistentielle trusler, kan der være

være en lyspunkt i virussens sorte sky. Blandt virussens konsekvenser kan den vise sig at være den største, den mest varige – og vores store årsag til håb”.[169]

Disse udtryk for individuelt håb understøttes af en lang række undersøgelser, der konkluderer, at vi kollektivt ønsker forandring. De spænder fra en meningsmåling i Storbritannien, der viser, at et flertal af mennesker ønsker at ændre økonomien fundamentalt, efterhånden som den kommer sig, i modsætning til en fjerdedel, der ønsker, at den skal vende tilbage til, hvordan den var,[170] til internationale undersøgelser, der viser, at et stort flertal af borgere verden over ønsker, at den økonomiske genopretning efter coronakrisen skal prioritere klimaforandringer[171] og støtte en grøn genopretning. [172] På verdensplan er der en voksende bevægelse, der kræver en "bedre fremtid" og opfordrer til et skift til et økonomisk system, der prioriterer vores kollektive v

Vi står nu ved en korsvej. Den ene vej vil føre os til en bedre verden: mere inkluderende, mere retfærdig og mere respektfuld over for Moder Natur. Den anden vil føre os til en verden, der ligner den, vi lige har efterladt – men værre og konstant plaget af ubehagelige overraskelser. Vi skal derfor gøre det rigtigt. De truende udfordringer kan være mere betydningsfulde, end vi indtil nu har valgt at forestille os, men vores evne til at nulstille kan også være større, end vi tidligere havde turdet håbe på.

TAKKEORD

Forfatterne vil gerne takke Mary Anne Malleret for hendes uvurderlige bidrag til manuskriptet og for at have forbedret dets overordnede stil betydeligt, takket være hendes "pen", og Hilde Schwab for at have fungeret som en kritisk læser. De vil også gerne takke Camille Martin hos Monthly Barometer for at have ydet forskningsassistance, og Fabienne Stassen, som redigerede bogen omhyggeligt og med øje for detaljer, på trods af åbenlyse tidsbegrænsninger.

Tak skal også rettes til de mange kolleger på World Economic Forum, der har rådgivet om, læst, anmeldt, formateret, designet, udgivet og promoveret denne bog. Blandt dem er kolleger på kontorerne i San Francisco, New York, Genève, Beijing og Tokyo samt specialister inden for økonomi, samfund, teknologi, folkesundhed og offentlig politik. En særlig tak skal rettes til Kelly Ommundsen og Peter Vanham i formandens kontor. Endelig har den feedback, der er kommet ind fra forumdeltagere fra hele verden og fra folk med meget forskellige baggrunde, bidraget til at gøre denne bog til det, den forhåbentlig er: en aktuel, velafbalanceret og informativ bog om den vigtigste folkesundhedsudfordring i et århundrede, som verden fortsat står over for, og måder at håndtere den og afbøde dens konsekvenser fremadrettet.

Klaus Schwab og Thierry Malleret
Genève, juli 2020

SLUTNOTER

[1] Snowden, Frank, ***Epidemier og samfund: Fra de sorte Død til nutiden***, Yale University Press, 2019.

[2] Tuchman, Barbara, ***Et fjernt spejl – Den katastrofale 14. Century***, Random House Trade Paperbacks; Genudgivelsesudgave, 1987.

[3] Solana, Javier, "Vores fineste time", Project Syndicate, s. 28
Marts 2020 <https://www.project-syndicate.org/commentary/global-socioeconomic-landscape-after-covid19-pandemic-by-javier-solana-2020-03>

[4] Camus, Albert, ***Pesten***, Stuart Gilberts oversættelse, Alfred A. Knopf, Inc., 1948, s. 80.

[5] Mahbubani, Kishore, ***Den store konvergens: Asien Vesten og logikken i én verden***, PublicAffairs, Perseus Books Gruppe, 2013.

[6] Verdensøkonomisk Forum, ***Rapport om globale risici 2020***, Indsigtsrapport, udgave, 15.
http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risk_Report_2020.pdf

[7] Wharton University of Pennsylvania, Risikostyring og Center for Beslutningsprocesser, "Strudseparadokset: Hvorfor vi "Underforbered dig på katastrofer", Issue Brief, maj 2018,
<https://riskcenter.wharton.upenn.edu/wp-content/uploads/2019/03/Ostrich-Paradox-issue-brief.pdf>

[8] Wagenaar, William A. og Sabato D. Sagaria, "Misopfattelse af eksponentiel vækst", ***Opfattelse & Psykofysik***, 18, 1975, 410-422, s.
<https://link.springer.com/article/10.3758/BF03204114>

[9] CDC, "Influenzasæsonen i USA 2019-2020: Foreløbig byrde "Skøn", <https://www.cdc.gov/flu/about/burden/preliminary-in-season-estimates.htm>

[10] Johns Hopkins Universitet & Medicin, Coronavirus Ressourcecenter, "COVID-19 Dashboard af Center for

Systemvidenskab og -teknik (CSSE) på Johns Hopkins University (JHU)", 24. juni 2020.

[11] Simon, Herbert, "Kompleksitetens arkitektur", *Proceedings of the American Philosophical Society*, bind 106, nr. 6, 1962, s. 467-482.

[12] Malleret, Thierry, *Uligevegt: En verden uden for ligevegt*, BookBaby, 2012.

[13] I modsætning til hvide svane-begivenheder, som er sikre, er sorte svane-begivenheder meget sjældne, svære at forudsige (ikke-probabilistiske) og har uforholdsmæssigt store konsekvenser. De kaldes "sorte svaner" med henvisning til, at sådanne svaner blev antaget ikke at eksistere, indtil hollandske opdagelsesrejsende opdagede dem i det vestlige Australien i slutningen af det 17. århundrede.

[14] Webb, Richard, "Kvantefysik", *New Scientist*, u.å.,
<https://www.newscientist.com/term/quantum-physics/#>

[15] Projekt Gutenberg, "En journal over peståret af Daniel Defoe", <http://www.gutenberg.org/ebooks/376>.

[16] Jordison, Sam, "Defoes pestår blev skrevet i 1722, men taler tydeligt til vores tid", *The Guardian*, 5. maj 2020, <https://www.theguardian.com/books/booksblog/2020/may/05/defoe-journal-of-the-plague-year-1722-our-time>.

[17] Schama, Simon, "Pestens tid: Simon Schama om, hvad historien fortæller os", *Financial Times*, 10. april 2020, <https://www.ft.com/content/279dee4a-740b-11ea-95fe-fcd274e920ca>.

[18] Jordà, Òscar, Sanjay R. Singh og Alan M. Taylor, "Long-Run Economic Consequences of Pandemics", Federal Reserve Bank of San Francisco, Working Paper 2020-09, 2020, <https://www.frbsf.org/economic-research/files/wp.pdf>.

[19] Bloomberg, "Coronavirus vil sandsynligvis blive en sæsonbetinget infektion ligesom influenza, advarer førende kinesiske forskere", *Time*, 28. april 2020, <https://time.com/5828325/coronavirus-covid19-seasonal-asymptomatic-carriers>.

[20] Kristof, Nicholas, "Lad os huske, at coronavirus stadig er et mysterium", *The New York Times*, 20. maj 2020, <https://www.nytimes.com/2020/05/20/opinion/us-coronavirus-reopening.html>.

[21] Draulans, Dirk, "'Endelig fik en virus fat i mig.' Videnskabsmand, der bekæmpet ebola og hiv reflekterer over at stå over for døden fra COVID-19", **Videnskab**, maj 2020, 8

<https://www.sciencemag.org/news/2020/05/finally-virus-got-me-scientist-who-fought-ebola-and-hiv-reflects-facing-death-covid-19#>.

[22] Moore, Kristine m.fl., **COVID-19: CIDRAP-synspunktet**, Center for Forskning og Politik vedrørende Infektionssygdomme (CIDRAP), 2020,

https://www.cidrap.umn.edu/sites/default/files/public/downloads/cidrap-covid19-synspunkt-del1_0.pdf.

[23] Cherukupalli, Rajeev og Tom Frieden, "Kun at redde liv "Vil redde levebrød", **Udenrigsanliggender**, 13. maj 2020,

<https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-05-13/kun-at-redde-liv-vil-redde-levedbrød>.

[24] Badger, Emily og Alicia Parlapiano, "Regeringsordrer "Det alene lukkede ikke økonomien. De kan sandsynligvis ikke genåbne den". **The New York Times**, opdatering fra 9. maj 2020,

<https://www.nytimes.com/2020/05/07/upshot/pandemic-economy-government-orders.html>.

[25] Wighton, Kate, "Nedlukning og skolelukninger i Europa "kan have forhindret 3,1 millioner dødsfald", Imperial College London, 8 Juni 2020, <https://www.imperial.ac.uk/news/198074/lockdown-school-closures-europe-have-prevented>.

[26] Hsiang, Solomon m.fl., "Effekten af storstilet anti-smittepolitik på COVID-19-pandemien", **Nature**, 8. juni 2020, <https://www.nature.com/articles/s41586-020-2404-8>.

[27] Goodman, Peter S., "Hvorfor den globale recession kunne "Vare længe", **The New York Times**, 1. april 2020, <https://www.nytimes.com/2020/04/01/business/economy/coronavirus-recession.html>.

[28] Organisationen for Økonomisk Samarbejde og Udvikling (OECD), "Evaluerende af den indledende effekt af COVID-19-inddæmning "foranstaltninger vedrørende økonomisk aktivitet", 10. juni 2020, [https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=126_126496-evgsi2gmgi&title=Evaluering af den indledende indvirkning af COVID-19 inddæmningsforanstaltninger på økonomisk](https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=126_126496-evgsi2gmgi&title=Evaluering_af_den_indledende_indvirkning_af_COVID-19_inddæmningsforanstaltninger_på_økonomisk)

[29] CPB Hollands Bureau for Økonomisk Politisk Analyse, "Scenarier økonomiske konsekvenser coronakrisen", CPB Scenarier, marts 2020,

<https://www.cpb.nl/sites/default/files/omnidownload/CPB-Scenarios-March-2020-Scenarios-economic-consequences-corona-crisis.pdf>.

[30] Den Internationale Valutafond, "Verdensøkonomiske udsigter "Opdatering", juni 2020,

<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/06/24/WEO-Opdatering-juni-2020>.

[31] Politi, James, "Hvad man skal vide om Amerikas nyligt "arbejdsløse", *Financial Times*, 21. maj 2020,

<https://www.ft.com/content/5924441b-1cb6-4fbd-891b-0afb07e163d7>.

[32] Frey, Carl Benedikt, "Covid-19 vil kun stige "Automatiseringsangst", *Financial Times*, 21. april 2020,

<https://www.ft.com/content/817228a2-82e1-11ea-b6e9-a94cffd1d9bf>.

[33] Jaimovich, Nir og Henry E. Siu, "Jobpolarisering og "Arbejdsløshedsopsving", National Bureau of Economic Research (NBER), Arbejdsdokument 18334, revision november 2018,

<https://www.nber.org/papers/w18334.pdf>.

[34] Coyle, Diane og Benjamin Mitra-Khan, "At skabe fremtiden "Tælle", mimeo, 2017.

[35] Boffey, Daniel, "Amsterdam skal omfavne 'donut'-modellen "at reparere post-coronavirusøkonomien", *The Guardian*, 8. april 2020,

<https://www.theguardian.com/world/2020/apr/08/amsterdam-doughnut-model-mend-post-coronavirus-economy>.

[36] Banerjee, Abhijit V. og Esther Duflo, *God økonomi for Hårde tider*, Offentlige anliggender, 2019.

[37] Ibid.

[38] Kommissionen for Vækst og Udvikling, *Vækst Rapport: Strategier for bæredygtig vækst og inklusion Udvikling*, Verdensbanken, 2008; Hallward-Driemeier, Mary og Gaurav Nayyar, *Problemer under opsejling? Fremtiden for Produktionsdrevet udvikling*, Verdensbankgruppen, 2018.

[39] Ellen MacArthur Foundation, "Hvad er et cirkulært økonomi?", 2017,

<https://www.ellenmacarthurfoundation.org/circular-economy/concept>.

[40] Som bevist af Platformen for Acceleration af Cirkulære Økonomi (PACE), se <https://pacecircular.org>.

[41] Den Internationale Fagforeningskonfederation (ITCU), "Investerings i plejeøkonomien: En vej til vækst", 8. marts 2016, <https://www.ituc-csi.org/investing-in-the-care-economy-a>.

[42] Cassidy, John, "Kan vi opnå velstand uden Vækst?", *The New Yorker*, februar 2020, 3 <https://www.newyorker.com/magazine/2020/02/10/can-we-have-prosperity-without-growth>.

[43] Nedvækst, "Nedvækst: Nye rødder for økonomien", 2020, <https://www.degrowth.info/en/åbent-brev>.

[44] McAfee, Andrew, *Mere fra mindre*, Simon & Schuster, Inc., 2019.

[45] Blanchard, Olivier, "Udformning af den finanspolitiske reaktion på "COVID-19-pandemien", Peterson Institute for International Økonomi (PIIE), Briefing 20-1, 8. april 2020.

[46] Reinhart, Carmen M. og Kenneth Rogoff, "The "Coronagældstrussel", *The Wall Street Journal*, 26. marts 2020, <https://www.wsj.com/articles/the-coronavirus-debt-threat-11585262515>.

[47] Reinhart, Carmen M., "Denne gang er virkelig anderledes", Projekt Syndikat, 23. marts 2020, <https://www.project-syndicate.org/commentary/covid19-crisis-has-no-economic-precedent-by-carmen-reinhart-2020-03>.

[48] Saez, Emmanuel og Gabriel Zucman, "At holde forretningen kørende "Levende: Regeringen vil betale", revision 16. marts 2020, <http://gabriel-zucman.eu/files/coronavirus2.pdf>.

[49] Effektive, dybt negative renter skulle støttet med foranstaltninger, der skal forhindre hamstring af finansielle virksomheder kontanter, se Rogoff, Kenneth, "Argumentet for dybt negative Rentesatser", Projektsyndikat, 4. maj 2020, <https://www.project-syndicate.org/commentary/advanced-economies-need-deeply-negative-interest-rates-by-kenneth-rogoff-2020-05>.

[50] Blanchard, Olivier, "Er der deflation eller inflation i vores fremtiden?", VOX, 24. april 2020, <https://voxeu.org/article/there->

[deflation-eller-inflation-vores-fremtid.](#)

[51] Sharma, Ruchir, "Elizabeth Warren og Donald Trump er 'Forkert om det samme', **The New York Times**, 24. juni 2019, <https://www.nytimes.com/2019/06/24/opinion/elizabeth-warren-donald-trump-dollar-devalue.html>.

[52] Kumar, Aditi og Eric Rosenbach, "Kunne Kinas digitale Vil du afsætte dollaren? (Valuta)", **Foreign Affairs**, 20. maj 2020, <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2020-05-20/could-chinas-digital-currency-unseat-dollar>.

[53] Paulson Jr., Henry M., "Dollarens fremtid", **Udenlandsk Affærer**, 19. maj 2020, <https://www.foreignaffairs.com/articles/2020-05-19/fremtidig-dollar>.

[54] Eichengreen, Barry, Arnaud Mehl og Livia Chiüu, "Mars eller 'Kviksølv? Geopolitikken bag international valutavalg", VOX, 2. januar 2018, <https://voxeu.org/article/geopolitics-international-currency-choice>.

[55] Kissinger, Henry A., "Coronapandemien vil 'Ændr verdensordenen for evigt', **The Wall Street Journal**, 3. april 2020, <https://www.wsj.com/articles/the-coronavirus-pandemic-will-forever-alter-the-world-order-11585953005>.

[56] Udtrykket er blevet brugt, og også afkræftet, gentagne gange. For et specifikt eksempel, se Jones, Owen, "Coronavirus er ikke en stor udjævner: den forværrer 'ulighed lige nu', **The Guardian**, 9. april 2020, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/apr/09/coronavirus-ulighedsledere-zoom-rengøringsarbejder-kontorer>.

[57] El-Erian, Mohamed A. og Michael Spence, "Den store 'Unequalizer', **Udenrigsanliggender**, juni 2020, ¹ <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-06-01/stor-ulighed>.

[58] Dingel, Jonathan I. og Brent Neiman, "Hvor mange job 'Kan gøres derhjemme?', Becker Friedman Institutet, Hvidbog, Juni 2020, https://bfi.uchicago.edu/wp-content/uploads/BFI_White-Paper_Dingel_Neiman_3.2020.pdf.

[59] Deaton, Angus, "Vi er måske ikke alle lige i andres øjne 'coronavirus', **Financial Times**, april 2020, ⁵ <https://www.ft.com/content/0c8bbe82-6dff-11ea-89df-41bea055720b>.

[60] Milanovic, Branko, "Den virkelige pandemifare er social
"Kollaps", *Udenrigsanliggender*, marts 2020, 19
<https://www.foreignaffairs.com/articles/2020-03-19/real-pandemic-danger-social-collapse>.

[61] Ifølge Carnegies globale protesttracker
International Fredsfond, for
<https://carnegieendowment.org/publications/interactive/protest-tracker>.

[62] Milne, Richard, "Coronavirus-'medicin' kan udløse sociale
"opdeling", *Financial Times*, marts 2020, 26
<https://www.ft.com/content/3b8ec9fe-6eb8-11ea-89df-41bea055720b>.

[63] Long, Heather og Andrew Van Dam, "Det sort-hvide
Den økonomiske kløft er lige så stor som den var i 1968", *The Washington
Indlæg*, 2020, 4 juni
<https://www.washingtonpost.com/business/2020/06/04/economic-divide-black-households>.

[64] McAdam, Doug, "Rekruttering til højrisikoaktivisme: Den
"Sag om frihed som sommer", *Amerikansk tidsskrift for sociologi*, årg.
92, 1. juli 1986, 64-90, s.
<https://www.jstor.org/stable/2779717?seq=1>.

[65] Micklethwait, John og Adrian Wooldridge, "Virusen
"Bør vække Vesten", Bloomberg, 13. april 2020,
<https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2020-04-13/coronavirus-pandemien-er-et-vækkekalde-til-at-genopfinde-staten>.

[66] Knoeller, Herman, "Beskatningsmagten", *Marquette Law
Anmeldelse*, bind 22, nr. 3, april 1938.

[67] Murphy, Richard, "Skat og coronavirus: en skatteretfærdighed
perspektiv", Tax Research UK, 24. marts 2020,
<https://www.taxresearch.org.uk/Blog/2020/03/24/tax-and-coronavirus-a-tax-justice-perspective>.

[68] Mazzucato, Mariana, "Covid-19-krisen er en chance for at gøre
"kapitalisme anderledes", *The Guardian*, 18. marts 2020,
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/mar/18/the-covid-19-crisis-is-a-chance-to-do-capitalism-differently>.

[69] Stiglitz, Joseph E., "Et varigt middel mod Covid-19
"Pandemiens økonomiske krise", *The New York Review of Books*, s. 8

April 2020, <https://www.nybooks.com/daily/2020/04/08/a-lasting-remedy-for-the-covid-19-pandemics-economic-crisis>.

[70] Dette fremgår især af den årlige Edelman Trust-rapport Barometer, <https://www.edelman.com/trustbarometer>.

[71] To fremtrædende eksempler stammer fra Den Internationale Panel om sociale fremskridt, **Gentænkning af samfundet for det 21. Århundrede**, 2018,

<https://www.cambridge.org/gb/academic/subjects/politics-international-relations/political-economy/rethinking-society-21st-century-report-international-panel-social-progress>. og verden

Bank, **Mod et nyt socialt Kontrakt**, 2019,

<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/30393/9781464813535.pdf>.

[72] Kissinger, Henry A., "Coronapandemien vil "Ændre verdensordenen for evigt", **The Wall Street Journal**, 3. april 2020 <https://www.wsj.com/articles/the-coronavirus-pandemic-will-forever-alter-the-world-order-11585953005>.

[73] Hu, Katherine, "Jeg tror bare ikke, vi har den luksus at "Hav drømme længere", **The New York Times**, 24. marts 2020, <https://www.nytimes.com/2020/03/24/opinion/coronavirus-recession-gen-z.html>.

[74] McNulty, Jennifer, "Ungdomsaktivisme er stigende omkring kloden, og voksne bør være opmærksomme, siger forfatteren", UC Santa Cruz, 17. september 2019, <https://news.ucsc.edu/2019/09/taft-youth.html>.

[75] Som et eksempel, i september 2019, mere end 4 millioner unge demonstrerede samtidig i 150 lande for at kræve øjeblikkelig handling mod klimaforandringer; se Sengupta, Somini, "Unge mennesker går på gaden i protest mod klimaforandringer" "Global strejke", **The New York Times**, 20. september 2019, <https://www.nytimes.com/2019/09/20/climate/global-climate-strike.html>.

[76] For en diskussion af nuværende former for nationalisme, se Wimmer, Andreas, "Hvorfor nationalisme virker", **Udenrigsministeriet**, Marts/april 2019, <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2019-02-12/why-nationalism-works>.

[77] Rudd, Kevin, "Det kommende anarki efter COVID", **Udenlandsk Affairs**, 6. maj 2020, <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-05-06/coming-post-covid-anarchy>.

[78] Rodrik, Dani, **Globaliseringsparadokset**, Oxford University Presse, 2012.

[79] Pastor, Lubos og Pietro Veronesi, "Et rationelt modreaktion "mod globalisering", VOX, 28. september 2018, <https://voxeu.org/article/rational-backlash-against-globalisation>.

[80] Huang, Yanzhong, "US Dependence on Pharmaceutical Produkter fra Kina", Council on Foreign Relations, blogindlæg, 14. august 2019, <https://www.cfr.org/blog/us-dependence-pharmaceutical-products-china>.

[81] Khanna, Parag, "Post-pandemi: velkommen til en verden med regionale uligheder i flere hastigheder", **Global Geneva**, 26. april 2020, <https://www.global-geneva.com/post-pandemic-welcome-to-the-multi-speed-world-of-regional-disparities>.

[82] Global Business Alliance, "Undersøgelse af indgående investeringer", Maj 2020, https://globalbusiness.org/dmfile/GlobalBusinessAlliance_Inbound_Investeringsundersogelsesresultater_maj2020.pdf.

[83] Paulson, Henry, "Red globaliseringen for at sikre fremtiden", **Financial Times**, 17. april 2020, <https://www.ft.com/content/da1f38dc-7fbc-11ea-b0fb-13524ae1056b>.

[84] FN, Departementet for Økonomiske og Sociale Anliggender (DESA), Udvalget for Udviklingspolitik, "Global styring og globale regler for udvikling i tiden efter 2015", Politik Note, 2014, https://www.un.org/en/development/desa/policy/cdp/cdp_publications/2014cdppolicynote.pdf.

[85] Subramanian, Arvind, "Truslen fra den svækkede store "Kræfter", Project Syndicate, 6. maj 2020, <https://www.project-syndicate.org/commentary/covid19-will-weaken-united-states-china-and-europe-by-arvind-subramanian-2020-05>.

[86] Fukuyama, Francis, **Politisk orden og politisk forfald: Fra den industrielle revolution til demokratiets globalisering**, Farrar, Straus og Giroux, 2014.

[87] Shivshankar Menon, en tidligere indisk national sikkerhed rådgiver, citeret i Crabtree, James, "Sådan blev coronavirus eksponeret "kollapset af globalt lederskab", *Nikkei Asian Review*, 15. april 2020, <https://asia.nikkei.com/Spotlight/Cover-Story/How-coronavirus-exposed-the-collapse-of-global-leadership>.

[88] Cabestan, Jean-Pierre, "Kinas kamp med Coronavirus: "Mulige geopolitiske gevinster og reelle udfordringer", Aljazeera Center for Studier, april 2020, 19 <https://studies.aljazeera.net/en/reports/china%E2%80%99s-battle-coronavirus-possible-geopolitical-gains-and-real-challenges>.

[89] Anderlini, Jamil, "Hvorfor Kina mister coronavirusen" fortælling", *Financial Times*, april 2020, 19 <https://www.ft.com/content/8d7842fa-8082-11ea-82f6-150830b3b99a>.

[90] Kynge, James, Katrina Manson og James Politi, "USA og Kina: på vej mod en ny type kold krig?", *Financial Times*, 8. maj 2020, <https://www.ft.com/content/fe59abf8-cbb8-4931-b224-56030586fb9a>.

[91] Lee Hsien Loong, "Det truede asiatiske århundrede", *Udenrigsanliggender*, juli/august 2020, <https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/2020-06-04/lee-hsien-loong-endangered-asian-century>.

[92] Fedrizzi, Alessandro og Massimiliano Proietti, "Quantum fysik: vores undersøgelse tyder på, at objektiv virkelighed ikke eksisterer", *The Samtale*, november 2019, 14 <https://theconversation.com/quantum-physics-our-study-suggests-objective-reality-doesnt-exist-126805>.

[93] Jiaming, Li, "Hvert forsøg på at stigmatisere Kina fremkalder vores "historisk hukommelse", *Global Times*, 19. april 2020, <https://www.globaltimes.cn/content/1186037.shtml>.

[94] Bill of Rights Institute, "Grundlæggende principper og dyder", og, <https://billofrightsinstitute.org/founding-documents/founding-principles>.

[95] Nye Jr, Joseph S., "Nej, Coronavirus vil ikke ændre sig "Den globale orden", *Udenrigspolitik*, 16. april 2020, <https://foreignpolicy.com/2020/04/16/coronavirus-pandemic-china-united-states-power-competition>.

[96] Mahbubanis seneste bog, *Har Kina vundet? Kineserne Udfordringen til amerikansk forrang*, PublicAffairs, udkom i marts 2020, midt i sundhedskrisen.

[97] Mahbubani, Kishore, "Hvordan Kina kunne vinde over post-coronavirus-verdenen og lade USA være bagud", MarketWatch, 18. april 2020, <https://www.marketwatch.com/story/how-china-could-win-over-the-post-coronavirus-world-and-leave-the-us-behind-2020-04-14>.

[98] Sharma, Ruchir, "Comeback-nationen", *Udenrigsministeriet*, Maj/juni 2020, <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-03-31/comeback-nation>.

[99] Dette er allerede undertitlen til artiklen af Kevin Rudd citeret: "Det kommende anarki efter COVID: Pandemien varsler Syg for både amerikansk og kinesisk magt – og for den globale "Ordre", <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-05-06/kommer-efter-covid-anarki>. Alle citater i afsnittet er fra denne artikel.

[100] Miyamoto, Takenori, "Interview: USA er et rod, men Kina "er ikke løsningen: Niall Ferguson", *Nikkei Asian Review*, 21. maj 2020, <https://asia.nikkei.com/Editor-s-Picks/Interview/US-is-a-mess-but-China-isn-t-the-solution-Niall-Ferguson>.

[101] Signé, Landry, "En ny tilgang er nødvendig for at besejre "COVID-19 og reparation af skrøbelige stater", Brookings, 21. april 2020, <https://www.brookings.edu/blog/future-development/2020/04/21/a-new-approach-is-needed-to-defeat-covid-19-and-fix-fragile-states>.

[102] Som rapporteret i *Monthly Barometer*, juni 2020.

[103] Miller, Adam, "Ubesvaret opkald: En gennemgang af svar på FN's appel om global våbenhvile", Væbnet konfliktlokation & Event Data Project (ACLED), 13. maj 2020, <https://acleddata.com/2020/05/13/call-unanswered-un-appeal>.

[104] Quammen, David, "Vi skabte coronavirusepidemien", *New York Times*, 28. januar 2020, <https://www.nytimes.com/2020/01/28/opinion/coronavirus-china.html>.

[105] "Brev om coronavirus og dyreliv: Stimuluspakke", 24 Marts 2020, <https://www.documentcloud.org/documents/6819003-CoronavirusWildlifeLetterStimulusPackage.html>.

- [106] Verdensforum, "Økonomisk, Miljø og Natur/Klima", Internt "COVID-19 dokument, maj 2020.
- [107] Cui, Yan m.fl., "Luftforurening og dødeligheden af SARS i Folkerepublikken Kina: en økologisk undersøgelse", *Miljø Sundhed*, bind 15, 2003, 2, ingen.
<https://ehjournal.biomedcentral.com/articles/10.1186/1476-069X-2-15>.
- [108] Friedman, Lisa, "Ny forskning forbinder luftforurening med "Højere dødsrater som følge af coronavirus", *The New York Times*, 7. april 2020, <https://www.nytimes.com/2020/04/07/climate/air-pollution-coronavirus-covid.html>. Den videnskabelige artikel udgivet af forskere fra Harvard University er af Wu, Xiao m.fl. "Eksposering for luftforurening og COVID-19-dødelighed i USA" Stater: En landsdækkende tværsnitsundersøgelse", Harvard TH Chan Institut for Folkesundhed, opdatering 24. april 2020, <https://projects.iq.harvard.edu/covid-pm>.
- [109] Det Internationale Energiagentur (IEA), *Global Energy Review 2020*, april 2020, <https://www.iea.org/reports/global-energy-review-2020>.
- [110] FN's miljøprogram (UNEP), *Rapport om emissionskløften 2019*, 2019
<https://www.unenvironment.org/interactive/emissions-gap-report/2019>.
- [111] S&P Global og RobecoSAM, *Årbogen om bæredygtighed 2020*, 2020, <https://www.robeco.com/docm/docu-robecosam-sustainability-yearbook-2020.pdf>.
- [112] Det Internationale Energiagentur (IEA), "Hvordan ren energi "Omstillinger kan være med til at kickstarte økonomier", 23. april 2020, <https://www.iea.org/commentaries/how-clean-energy-transitions-can-help-kick-start-economies>.
- [113] Hook, Leslie og Aleksandra Wisniewska, "Hvordan "Coronavirus bremsede klimaforandringernes momentum", *Financial Times* 14. april 2020, <https://www.ft.com/content/052923d2-78c2-11ea-af44-daa3def9ae03>.
- [114] Chenoweth, Erica m.fl., "Den globale pandemi har affødte nye former for aktivisme – og de blomstrer", *The Guardian*, april 2020, 20
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/apr/20/the->

[den global pandemi har affødt nye former for aktivisme og de blomstrer.](#)

[115] KSTP, "BP lider et tab på 17,5 mia. dollars i takt med at pandemien accelererer "emissionsnedsykninger", 15. juni 2020, <https://kstp.com/business/bp-takes-over-17-billion-dollar-hit-as-coronavirus-pandemic-accelerates-emissions-cuts/5760005/>; Hurst, Laura, "Superstore virksomheder "find forhindringer og muligheder, mens pandemien trækker ud", Verden Olie, juni 2020, 16

<https://www.worldoil.com/news/2020/6/16/supermajors-find-obstacles-and-opportunities-as-pandemic-drags-on.>

[116] Europa-Kommissionen, "En europæisk grøn aftale", https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en.

[117] Gray, Emily og Chris Jackson, "To tredjedele af borgerne verden over er enige om, at klimaforandringer er en lige så alvorlig krise som Coronavirus", Ipsos, 22. april 2020, <https://www.ipsos.com/en/two-thirds-citizens-around-world-agree-climate-change-serious-crisis-coronavirus>.

[118] Verdensøkonomisk Forum, **COVID-19-risiciudsigter: A Foreløbig kortlægning og dens implikationer**, Insight Report, maj 2020,

http://www3.weforum.org/docs/WEF_COVID_19_Risks_Outlook_Sider_i_specialudgaven.pdf.

[119] Se-jeong, Kim, "Seoul City skal implementere 'Green New Deal' "for at afbøde pandemiens eftervirkninger", **The Korea Times**, 4. juni 2020 opdatering, https://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2020/06/281_290628.html.

[120] Systemiq og World Economic Forum, "Opbygning af en naturpositiv fremtid – Anbefalinger til beslutningstagere om at nulstille "Økonomien gennem kraften af naturkapital", juli 2020.

[121] Klaus Schwab, **Den fjerde industrielle revolution**, Verden Økonomisk Forum, 2016, s. 9.

[122] Begge citeret i Waters, Richard, "Nedlukning har bragt den digitale fremtid fremad – men vil vi glide tilbage?", **Financial Times**, 1. maj 2020, <https://www.ft.com/content/f1bf5ba5-1029-4252-9150-b4440478a2e7>.

[123] Frey, Carl Benedikt og Michael A. Osborne, "Fremtiden af beskæftigelse: Hvor modtagelige er job for computerisering?" *Teknologisk prognose og social forandring*, bind 114, januar 2017, 254-280, s.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0040162516302244>.

[124] Heric, Michael m.fl., "Intelligent automatisering: At få "Medarbejdere skal omfavne botterne", Bain & Company, 8. april 2020, <https://www.bain.com/insights/intelligent-automation-getting-employees-embrace-bots>.

[125] Chotiner, Isaac, "Coronavirussen og fremtiden for Big Teknologi", *The New Yorker*, april 2020, 29 <https://www.newyorker.com/news/q-and-a/the-coronavirus-and-the-future-of-big-tech>.

[126] Holmes, Oliver m.fl., "Masseovervågning af coronavirus "kunne være her for at blive, siger eksperter", *The Guardian*, 18. juni 2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/jun/18/coronavirus-mass-surveillance-could-be-here-to-stay-tracking>.

[127] Harari, Yuval Noah, "Verden efter coronavirus", *Financial Times*, 20. marts 2020, <https://www.ft.com/content/19d90308-6858-11ea-a3c9-1fe6fedcca75>.

[128] Ibid.

[129] Morozov, Evgeny, "Teknologiske 'løsninger' til coronavirus "Tag overvågningsstaten til det næste niveau", *The Guardian*, 25. april 2020, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/apr/15/tech-coronavirus-surveillance-state-digital-disrupt>.

[130] Thornhill, John, "Hvordan Covid-19 accelererer skiftet "fra transport til teleportering", *Financial Times*, 30. marts 2020, <https://www.ft.com/content/050ea832-7268-11ea-95fe-fcd274e920ca>.

[131] Sneader, Kevin og Shubham Singhal, "Fra at tænke om den næste normalitet for at få det til at fungere: Hvad skal man stoppe, starte og "accelerere", McKinsey & Company, 15. maj 2020, <https://www.mckinsey.com/featured-insights/leadership/from-thinking-about-the-next-normal-to-making-it-work-what-to-stop-start-and-accelerate#>.

[132] Denne anekdote findes i artiklen af Kulish, Nicholas, et al., "USA forsøgte at bygge en ny flåde af respiratorer. Den "Mission mislykkedes", **The New York Times**, opdatering d. 20. april 2020, <https://www.nytimes.com/2020/03/29/business/coronavirus-us-ventilator-shortage.html>.

[133] BlackRock, **Bæredygtig investering: modstandsdygtighed midt i usikkerhed**, 2020, <https://www.blackrock.com/corporate/literature/investor-education/sustainable-investing-resilience.pdf>.

[134] Tett, Gillian, "Virksomheder står over for en hård ESG-test midt i opfordringer "at 'bygge bedre tilbage'", **Financial Times**, 18. maj 2020, <https://www.ft.com/content/e97803b6-8eb4-11ea-af59-5283fc4c0cb0>.

[135] Strine, Leo og Dorothy Lund, "Sådan genvinder du styrke" og retfærdighed for vores økonomi" gengivet i "How Business "Bør ændres efter coronakrisen", **The New York Times**, 2020, 10 april <https://www.nytimes.com/2020/04/10/business/dealbook/coronavirus-corporate-governance.html>.

[136] Schwab, Klaus, "Covid-19 er en lakmusprøve for interessenter kapitalisme", **Financial Times**, marts 2020, 25 <https://www.ft.com/content/234d8fd6-6e29-11ea-89df-41bea055720b>.

[137] Merchant, Brian, "Google siger, at de ikke vil bygge brugerdefinerede "AI til olie- og gasudvinding", OneZero, 19. maj 2020, <https://onezero.medium.com/google-says-it-will-not-build-custom-ai-for-oil-and-gas-extraction-72d1f71f42c8>.

[138] Baird-Remba, Rebecca, "Hvordan pandemien driver "Faglig aktivisme blandt essentielle arbejdere", Commercial Observer, 11. maj 2020, <https://commercialobserver.com/2020/05/how-the-pandemic-is-driving-labor-activism-among-essential-workers>.

[139] Hamilton, Gabrielle, "Min restaurant var mit liv i 20 År. Har verden brug for det længere?", **The New York Times Magazine**, opdatering april 2020, 26 <https://www.nytimes.com/2020/04/23/magazine/closing-prune-restaurant-covid.html>.

[140] Taparia, Hans, "Fremtiden for universiteter er online, og det er Billigere", **The New York Times**, 25. maj 2020,

<https://www.nytimes.com/2020/05/25/opinion/online-college-coronavirus.html>

[141] Hess, Amanda, "Kendtiskultur brænder", *The New York Times*, 30. marts 2020,

<https://www.nytimes.com/2020/03/30/arts/virus-celebrities.html>

[142] Barry, John, *Den store influenza: Historien om Den dødeligste pandemi i historien*, Penguin Books, 2005.

[143] Kruglanski, Arie, "3 måder, hvorpå coronaviruspandemien er "At ændre, hvem vi er", *The Conversation*, 20. marts 2020,

<https://theconversation.com/3-ways-the-coronavirus-pandemic-is-changing-who-we-are-133876>

[144] Pamuk, Orhan, "Hvad de store pandemiromaner lærer os" "Os", *The New York Times*, 23. april 2020,

<https://www.nytimes.com/2020/04/23/opinion/sunday/coronavirus-orhan-pamuk.html>

[145] Case, Anne og Angus Deaton, *Fortvivlelsens død og Kapitalismens fremtid*, Princeton University Press, 2020,

<https://press.princeton.edu/books/hardcover/9780691190785/death-and-fortvivelse-og-kapitalismens-fremtid>

[146] Friedman, Thomas L., "At finde det 'fælles gode' i en "Pandemi", *The New York Times*, 24. marts 2020,

<https://www.nytimes.com/2020/03/24/opinion/covid-ethics-politics.html>

[147] Facebook, "Videnskapsler: Nedlukning eller ej" "nedlukning", 2020, 26 april

<https://m.facebook.com/KnowledgeCapsules1/posts/2374859852804537>

[148] Bazelon, Emily, "Genstart af Amerika betyder, at folk vil Dø. Så hvornår gør vi det?", *The New York Times Magazine*, 10. april 2020,

<https://www.nytimes.com/2020/04/10/magazine/coronavirus-economy-debate.html>

[149] Twenge, Jean, "Ny undersøgelse viser en forbløffende effekt af " *Coronapandemien* om Amerikas mentale sundhed".

Samtale, 7. maj 2020, <https://theconversation.com/new-study-shows-staggering-effect-of-coronavirus-pandemic-on-americas-mental-health-137944>

[150] Tucci, Veronica og Nidal Moukaddam, "Vi er Hule mænd: Den verdensomspændende epidemi af psykisk sygdom, psykiatrisk og adfærdsmæssige nødsituationer, og dens indvirkning på patienter og "udbydere", **Journal of Emergencies, Trauma, and Shock**, bind 10, ingen. 1. februar 2017, 4-6 S.

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5316796>.

[151] Sundheds- og sikkerhedsmyndighederne (HSE), "Arbejdsrelateret stress depressions- eller angststatistikker i Storbritannien, 2018", Årlig Statistik, 31. oktober 2018, <http://greeningconsultants.co.uk/wp-content/uploads/2019/03/HSE-Stats-2018.pdf>.

[152] Bechtel, Robert B. og Amy Berning, "Tredje kvartal Fænomen: Oplever folk ubehag efter stress? Bestået?", i AA Harrison, YA Clearwater og CP McKay (red.), **Fra Antarktis til det ydre rum**, Springer, 1991, https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4612-3012-0_24.

[153] Brooks, Samantha K. m.fl., "Den psykologiske indvirkning af karantæne og hvordan man reducerer den: hurtig gennemgang af beviserne". **The Lancet**, bind 395, nr. 10227, 14.-20. marts 2020, s. 912-920, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0140673620304608>.

[154] Campbell, Denis, "Nedlukning i Storbritannien forårsager 'alvorlig psykisk sygdom hos førstegangspatienter", **The Guardian**, 15. maj 2020, <https://amp.theguardian.com/cdn.ampproject.org/c/s/amp.theguardian.com/society/2020/may/16/uk-lockdown-forårsager-alvorlig-psykisk-sygdom-hos-førstegangspatienter>.

[155] FN's Befolkningsfond (UNFPA), "Virkning af COVID-19-pandemien om familieplanlægning og afslutning af kønsbaseret vold, kvindelig kønslemlæstelse og børneægteskaber", Midlertidig teknisk note, april 2020, 27 https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/COVID-19_impact_brief_for_UNFPA_24_April_2020_1.pdf.

[156] Layard, Richard, "En ny prioritet for mental sundhed", Artikel EA035, Center for Økonomisk Ydelse, London School of Økonomi og politik <http://cep.lse.ac.uk/pubs/download/ea035.pdf> Videnskab, maj 2015,

[157] Falk, Dan, "Skal vi alle blive mere kreative, fordi af pandemien?", **Scientific American**, 29. marts 2020,

<https://blogs.scientificamerican.com/observations/must-we-all-become-more-creative-because-of-the-pandemic>.

[158] Pollack-Pelzner, Daniel, "Shakespeare skrev sine bedste værker under en pest", **The Atlantic**, 14. marts 2020, <https://www.theatlantic.com/culture/archive/2020/03/broadway-shutdown-could-be-good-theater-coronavirus/607993>.

[159] Freedland, Jonathan, "Juster jeres ure: Nedlukning bringer tiden fuldstændig ud af form", **The Guardian**, 24. april 2020, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/apr/24/lockdown-time-coronavirus-prisoners>.

[160] Whillans, Ashley, "Tid til lykke", **Harvard Business Review**, januar 2019, <https://hbr.org/cover-story/2019/01/time-for-happiness>.

[161] Helliwell, John F., Richard Layard, Jeffrey Sachs og Jan-Emmanuel De Neve (red.), **Verdenslykkerapport 2020**, Netværk for bæredygtige udviklingsløsninger, 2020, <https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2020/WHR20.pdf>.

[162] Denne forskning er opsummeret i Jones, Lucy, **Losing Eden: Why Our Minds Need the Wild**, Allen Lane, 2020.

[163] Im, Su Geun m.fl., "Sammenligning af effekten af to timers eksponering for skov- og bymiljøer på cytokin-, antioxidant- og stressniveauer hos unge voksne", **International Journal of Environmental Research and Public Health**, bind 13, nr. 7, 2016, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4962166>.

[164] Nieman, David C. og Laurel M. Wentz, "Den overbevisende forbindelse mellem fysisk aktivitet og kroppens forsvarssystem", **Journal of Sport and Health Science**, bind 8, nr. 3, 2019, s. 201-217, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2095254618301005>.

[165] Klaus Schwab den 3. marts 2020; se også World Economic Forum, "The Great Reset", 3. juni 2020, <https://www.facebook.com/worldeconomicforum/videos/189569908956561>.

[166] McGowan, Kat, "Samarbejde er det, der gør os menneskelige", **Nautilus**, 29. april 2013, <http://nautil.us/issue/1/what-makes-you-so-special/cooperation-is-what-makes-us-human>.

[167] Cleary, Seán, "Genopbyg efter krisen på tre søjler:

"Ligestilling, sikkerhed og bæredygtighed", G20 Insights, Policy Brief,

29. maj 2020, https://www.g20-insights.org/policy_briefs/rebuild-after-the-crisis-on-three-pillars-equity-security-and-sustainability.

[168] Sen, Amartya, "Et bedre samfund kan opstå fra

"nedlukninger", *Financial Times*, april 2020, 15

<https://www.ft.com/content/5b41ffc2-7e5e-11ea-b0fb-13524ae1056b>.

[169] Diamond, Jared, "Lektioner fra en pandemi", *Financial*

Times, 27. maj 2020, <https://www.ft.com/content/71ed9f88-9f5b-11ea-b65d-489c67b0d85d>.

[170] Harvey, Fiona, "Briterne ønsker, at livskvalitetsindikatorer

"prioriteres over økonomi", *The Guardian*, 10. maj 2020,

<https://www.theguardian.com/society/2020/may/10/britons-want-quality-of-life-indicators-priority-over-economy-coronavirus>.

[171] Gray, Emily og Chris Jackson, "To tredjedele af borgerne

verden over er enige om, at klimaforandringer er en lige så alvorlig krise som

Coronavirus", Ipsos, 22. april 2020, <https://www.ipsos.com/en/two-thirds-citizens-around-world-agree-climate-change-serious-crisis-coronavirus>.

[172] Verdensøkonomisk Forum, *COVID-19-risiciudsigter: A*

Foreløbig kortlægning og dens implikationer, Insight Report, maj 2020,

http://www3.weforum.org/docs/WEF_COVID_19_Risks_Outlook_Sider_i_specialudgaven.pdf.

Indholdsfortegnelse

INDLEDNING 1.

MAKRO-

NULSTILSTILLING 1.1. Konceptuel ramme – Tre
definerende karakteristika ved verden i

dag 1.1.1. Indbyrdes

afhængighed

1.1.2. Hastighed 1.1.3.

Kompleksitet 1.2.

Økonomisk nulstilling 1.2.1. COVID-19's

økonomi 1.2.1.1.

Usikkerhed 1.2.1.2. Den økonomiske fejlslutning at ofre et par liv for at
redde vækst

1.2.2. Vækst og beskæftigelse 1.2.2.1.

Økonomisk vækst 1.2.2.2.

Beskæftigelse 1.2.2.3.

Hvordan fremtidig vækst kunne se ud 1.2.3. Finans-
og pengepolitik 1.2.3.1. Deflation eller
inflation?

1.2.3.2. Den amerikanske dollars skæbne

1.3. Samfundsmæssig

nulstilling 1.3.1.

Uligheder 1.3.2. Social

uro 1.3.3. Den "store" regerings tilbagevenden

1.3.4. Den sociale kontrakt 1.4.

Geopolitisk nulstilling 1.4.1.

Globalisering og nationalisme 1.4.2. Global

styring 1.4.3. Den voksende

rivalisering mellem Kina og USA 1.4.4. Skrøbelige og fejlslagne

stater 1.5. Miljømæssig nulstilling 1.5.1.

Coronavirus og miljøet 1.5.1.1.

Natur og zoonotiske sygdomme 1.5.1.2.

Luftforurening og pandemirisiko 1.5.1.3.

Nedlukning og kulstofemissioner

1.5.2. Pandemiens indvirkning på klimaændringer og andre miljøpolitikker 1.6. Teknologisk

nulstilling 1.6.1. Acceleration

af den digitale transformation 1.6.1.1. Forbrugeren 1.6.1.2.

Regulatoren 1.6.1.3.

Virksomheden 1.6.2.

Kontaktopsporing,

kontaktopsporing og overvågning 1.6.3. Risikoen for dystopi 2.

MIKRONUDLØSNING (INDUSTRI

OG ERHVERVSLIV)

2.1. Mikrotendenser

2.1.1. Acceleration af digitalisering 2.1.2.

Modstandsdygtige forsyningskæder

2.1.3. Regeringer og virksomheder 2.1.4.

Interessentkapitalisme og ESG 2.2. Industrinulstilling

2.2.1. Social interaktion

og affortætning 2.2.2. Adfærdsændringer – permanent vs.

forbigående 2.2.3. Modstandsdygtighed 3. INDIVIDUEL

NULSTILSTILLING

3.1. Omdefinering af vores

menneskelighed 3.1.1. De bedre engle i

vores natur... eller ej 3.1.2. Moralske valg 3.2. Mental

sundhed og velvære 3.3.

Ændrede prioriteter 3.3.1. Kreativitet 3.3.2.

Tid 3.3.3. Forbrug 3.3.4. Natur

og velvære

KONKLUSION

SLUTNOTER